

T.C.
İSTANBUL SABAHATTİN ZAİM ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
SİYASET BİLİMİ VE ULUSLARARASI İLİŞKİLER
ANABİLİM DALI
SİYASET BİLİMİ VE ULUSLARARASI İLİŞKİLER
BİLİM DALI

TÜRKİYE-AVRUPA BİRLİĞİ İLİŞKİLERİ
BAĞLAMINDA
RECEP TAYYİP ERDOĞAN'IN AB SÖYLEMİ
(2003-2007)

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Muhammed Enes ARSLAN

İstanbul

Nisan - 2020

T.C.
İSTANBUL SABAHATTİN ZAİM ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
SİYASET BİLİMİ VE ULUSLARARASI İLİŞKİLER
ANABİLİM DALI
SİYASET BİLİMİ VE ULUSLARARASI İLİŞKİLER
BİLİM DALI

TÜRKİYE-AVRUPA BİRLİĞİ İLİŞKİLERİ
BAĞLAMINDA
RECEP TAYYİP ERDOĞAN'IN AB SÖYLEMİ
(2003-2007)

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Muhammed Enes ARSLAN

Tez Danışmanı

Doç. Dr. Muharrem Hilmi ÖZEV

İstanbul

Nisan - 2020

TEZ ONAY SAYFASI

Savunma Tarihi: 17 Nisan 2020

Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğüne,

Muhammed Enes ARSLAN'a ait bu çalışma, jüri tarafından oybirliği ile Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı, Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Bilim Dalında **YÜKSEK LİSANS TEZİ** olarak kabul edilmiştir.

Doç. Dr. Muharrem Hilmi ÖZEV

Doç. Dr. Erhan İÇENER

Dr. Öğretim Üyesi Melek SARAL

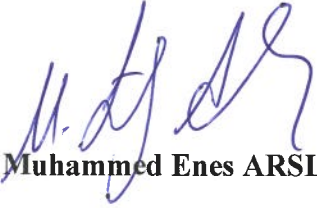
Onay

Yukarıdaki imzaların, adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylarım.

Prof. Dr. Ömer ÇAHA
Enstitü Müdürü

BİLİMSEL ETİK BİLDİRİMİ

Yüksek lisans tezi olarak hazırladığım “**Türkiye-Avrupa Birliği İlişkileri Bağlamında Recep Tayyip Erdoğan'ın AB Söylemi (2003-2007)**” adlı çalışmanın öneri aşamasından sonuçlandığı aşamaya kadar geçen süreçte bilimsel etiğe ve akademik kurallara özenle uyduğumu, tez içindeki tüm bilgileri bilimsel ahlak ve gelenek çerçevesinde elde ettiğimi, tez yazım kurallarına uygun olarak hazırladığımı, bu çalışmamda doğrudan veya dolaylı olarak yaptığım her alıntıya kaynak gösterdiğimi ve yararlandığım eserlerin kaynakçada gösterilenlerden oluştuğunu beyan ederim.

Muhammed Enes ARSLAN

TEŞEKKÜR

Yüksek lisans tezimin gündeme geldiği ilk andan itibaren manevi ve maddi desteğini hiçbir zaman eksik etmeyen, bana güç ve yön veren, statüsünü hissettirmemek için azami dikkat gösteren saygıdeğer danışman hocam Doç. Dr. Muharrem Hilmi Özev'e; Söylem analizi çalışmalarına beni yönlendiren ve alan hakkında bende farkındalık oluşturan Dr. Ravza Altuntaş Çakır'a;

Gerek akademik gerek akademik olmayan hayatımdaki zorluklar karşısında bocaladığım dönemlerde bana destek olan Prof. Dr. Ahmet Uysal'a;

Akademik çalışmalarım boyunca kendilerinden yardım aldığım, istişare arkadaşlarım Mustafa Salih Özet, Hamza Haşıl, Sertaç Korkmaz ve bilhassa Gökhan Ereli'ye;

Akademik açıdan zorlandığım hususlarda benden yardımlarını esirgemeyen saygıdeğer hocalarım Dr. Burak Başkan ve Dr. Recep Yorulmaz'a;

Sıkıntılı zamanlarımla dert ortakları Ömür Özbay, Mustafa Cingöz ve Sercan Polat'a;

Üzerimde en büyük hak sahibi olan ebeveynim, sevgili babam Ramazan Arslan ve sevgili annem Zennure Arslan'a;

Motivasyon kaynaklarım ve ailemin diğer parçaları ablam Fatma Betül Mert ve kardeşim Tayyip Emre Arslan'a;

İhtiyacım olan manevi desteği benden hiç esirgemeyen eşim Feyza Nur Arslan'a;

Tezimi bitirebilmek uğruna kendilerine çok fazla vakit ayıramadığım ve bu konuda bana oldukça anlayışlı olan sevgili kızlarım Meryem Arslan ve Saliha Arslan'a;

Ve adını buraya not düşemediğim, üzerimde hak sahibi olan herkese;

Teşekkür ederim.

Muhammed Enes ARSLAN

İstanbul - 2020

ÖZET

TÜRKİYE-AVRUPA BİRLİĞİ İLİŞKİLERİ BAĞLAMINDA

RECEP TAYYİP ERDOĞAN'IN AB SÖYLEMİ

(2003-2007)

Muhammed Enes ARSLAN

Yüksek Lisans, Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler

Tez Danışmanı: Doç. Dr. Muharrem Hilmi ÖZEV

Nisan - 2020, 90 Sayfa

Bu çalışma, Türkiye-Avrupa Birliği ilişkileri bağlamında Recep Tayyip Erdoğan'ın AB söyleminin dinamiklerini anlamayı amaçlamaktadır. Bu minvalde çalışma Nisan 2003 ile Aralık 2007 tarih aralığında, Erdoğan'ın uluslararası platformlarda yaptığı konuşmalardaki AB söylemini eleştirel söylem analizi yöntemi ile incelemektedir. Çalışmanın ilk bölümü olan teorik ve kavramsal çerçeve, söylem analizine odaklanır, söylem analizinin tarihsel süreci ve söylem analizinin çalışmada kullanılan alt yaklaşımları burada aktarılır. İkinci bölüm, Türkiye-AB ilişkilerini AK Parti öncesi ve sonrası ayrımı ile tarihsel açıdan inceler. Son olarak üçüncü bölüm, Erdoğan'ın siyasi hayatını, genel söylemini ve AB'ye bakış açısını ortaya koyar, Erdoğan'ın AB söylemini eleştirel söylem analizi yöntemi ile analiz eder. Sonuç bölümü, Erdoğan'ın ilgili tarih aralığında AB'nin norm ve değerlerine uygun bir söylem geliştirdiği, Türkiye'nin bu değerlerin bir parçası olduğunun vurgulandığı sonucuna ulaşır. Çalışma, bu söylemin yapı taşlarını Türkiye'nin motivasyonu, Türkiye'de gerçekleştirilen reformlar, serbest piyasa ekonomisine uyum, Avrupa ile Türkiye arasındaki kültürel ortak değerler ve son olarak medeniyetler çatışmasına karşın medeniyetler uyumu çerçevesinde küresel barış ve refah olarak tespit eder.

Anahtar Kelimeler: Türkiye, Avrupa Birliği (AB), Türkiye-Avrupa Birliği (AB) İlişkileri, Eleştirel Söylem Analizi, Recep Tayyip Erdoğan

ABSTRACT
RECEP TAYYİP ERDOĞAN'S EU DISCOURSE
IN THE CONTEXT OF
TURKEY-EUROPEAN UNION RELATIONS
(2003-2007)

Muhammed Enes ARSLAN

Master, Political Science and International Relations

Thesis Advisor: Assoc. Prof. Muharrem Hilmi ÖZEV

April - 2020, 90 Pages

This study aims to understand the dynamics of Recep Tayyip Erdoğan's European Union discourse in the context of Turkey-EU Relations. In this regard, the study examines the Erdoğan's discourse toward the EU on international platforms between April 2003 and December 2007 by using a critical discourse analysis method. The very first part of the study, the theoretical and conceptual framework, focuses on discourse analysis. The historical process of discourse analysis and the sub-approaches used in the study are examined in the same part. The second part periodizes Turkey-EU relations as before and after the AK Party with a historical perspective. Finally, the third part reveals Erdoğan's political life, his general discourse, and his perspective on the EU and investigates Erdoğan's EU discourse with a critical discourse analysis method. In the final part, it is concluded that Erdoğan has developed an appropriate discourse by the norms and values of the EU and emphasizes that Turkey is part of these values. Finally, this study considers the main elements of Erdoğan's discourse as Turkey's motivation, the reforms carried out in Turkey, adaption to the free market economy, cultural common values between Europe and Turkey, and global peace and prosperity within the civilizational harmony despite the clash of civilizations.

Key Words: Turkey, European Union (EU), Turkey-European Union (EU) Relations, Critical Discourse Analysis, Recep Tayyip Erdoğan

İÇİNDEKİLER

TEZ ONAY SAYFASI	i
BİLİMSEL ETİK BİLDİRİMİ.....	ii
TEŞEKKÜR.....	iii
ÖZET	iv
ABSTRACT	v
ŞEKİLLER LİSTESİ	viii
KISALTMALAR LİSTESİ.....	ix

GİRİŞ	1
--------------------	----------

BİRİNCİ BÖLÜM

KURAMSAL VE KAVRAMSAL ÇERÇEVE

1.1. Söylem Analizi.....	5
1.2. Eleştirel Söylem Analizi, Fairclough ve Diyalektik-İlişkisel Yaklaşım.....	11
1.3. Literatür Taraması.....	16

İKİNCİ BÖLÜM

TÜRKİYE-AVRUPA BİRLİĞİ İLİŞKİLERİ

2.1. Türkiye'nin Batılılaşma Sürecine Genel Bir Bakış.....	23
2.2. Türkiye-Avrupa Birliği İlişkileri.....	25
2.3. AK Parti Dönemine Kadar Türkiye-Avrupa Birliği İlişkileri.....	26
2.3.1. Türkiye'nin Avrupa Ekonomik Topluluğu'na Başvurusu, Ankara Antlaşması ve Ortaklık Süreci	26
2.3.2. Türkiye'nin Avrupa Topluluğu'na Tam Üyelik Başvurusu ve Gümrük Birliği.....	28
2.3.3. Helsinki Zirvesi: Aday Ülke Statüsünün Tanınması.....	29
2.4. AK Parti Dönemi Türkiye-Avrupa Birliği İlişkileri ve Müzakere Süreci.....	30

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

RECEP TAYYİP ERDOĞAN VE AVRUPA BİRLİĞİ

3.1. Recep Tayyip Erdoğan ve Avrupa Birliği.....	33
3.1.1.Erdoğan'ın Siyasi Hayatı	33
3.1.2. Erdoğan'ın Genel Söylemi ve AB'ye Bakış Açısı.....	37
3.2. Erdoğan'ın AB Söyleminin Analizi	42
3.2.1. Motivasyonel Söylem: Türkiye'nin Bekleyişi, Halk Desteği, Umut/Beklenti, Öncelik ve Kararlılık.....	44
3.2.2. Yapısal Söylem: Sivil/Sessiz Devrim, Yapısal Reformlar ve Mevzuatın Eşitlenmesi	51
3.2.3. Ekonomik Söylem: Küresel Sermaye, Özelleştirme ve Diğer Ekonomik Düzenlemeler	55
3.2.4. Kültürel Söylem: Avrupalılık ve Ortak Değerler.....	63
3.2.5. AB Norm ve Değerleri Söylemi: Medeniyetler Çatışması, Küresel Refah ve Barış, AB'nin Türkiye'ye İhtiyacı	66
SONUÇ	79
KAYNAKÇA	83
ÖZGEÇMİŞ	91

ŞEKİLLER LİSTESİ

BİRİNCİ BÖLÜM

Şekil 1.1: Fairclough'a Göre Söylemin Boyutları15

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

Şekil 3.1: Erdoğan'ın Söyleminin Boyutları77

KISALTMALAR LİSTESİ

- AB:** Avrupa Birliği
ABD: Amerika Birleşik Devletleri
AET: Avrupa Ekonomik Topluluğu
AT: Avrupa Toplulukları
AK Parti: Adalet ve Kalkınma Partisi
ANAP: Anavatan Partisi
BM: Birleşmiş Milletler
BMGK: Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi
DB: Dünya Bankası
ESA: Eleştirel Söylem Analizi
FP: Fazilet Partisi
IMF: International Monetary Found (Uluslararası Para Fonu)
İBB: İstanbul Büyükşehir Belediyesi
MGK: Milli Güvenlik Kurulu
PETKİM: Petrokimya Holding
PSA: Politik Söylem Analizi
RP: Refah Partisi
TBMM: Türkiye Büyük Millet Meclisi
TDP: Türk Dış Politikası
TEKEL: Tütün, Tütün Mamulleri, Tuz ve Alkol İşletmeleri
THY: Türk Hava Yolları
TÜPRAŞ: Türkiye Petrol Rafinerileri A.Ş.

GİRİŞ

Türkiye-Avrupa Birliği (AB) ilişkileri neredeyse 60 yılı bulan bir süredir devam etmektedir. Türkiye'nin ortaklık için 1959 yılındaki ilk girişimi esnasında örgüt, 6 üyeden müteşekkil olup, Avrupa Ekonomik Topluluğu (AET) olarak anılırken; 2020 yılı itibariyle 28 üyeye sahip, AB şekline bürünmüş ve 2018 verilerine göre dünya ekonomisinin %21'ini oluşturacak kadar büyümüştür.¹ Türkiye, AB ve dünyanın geri kalanı, aradan geçen onca yılda köklü dönüşümler yaşamış, bu dönüşümler ikili ilişkileri derinden etkilemiştir.

Bugün itibariyle 3 Ekim 2005 tarihinde başlayan ve halen devam eden müzakere süreci başarılı şekilde tamamlandığı takdirde Türkiye, AB'nin yeni üyesi olacaktır. Bu anlamda son derece önemli olan müzakere başlangıç tarihinin öncesini ve sonrasını analiz etmek, bu noktaya nasıl gelindiğini ve bu dönüm noktasının nasıl bir etki oluşturduğunu anlamak açısından önem arz etmektedir.

Bu minvalde çalışmanın amacı Recep Tayyip Erdoğan'ın Avrupa Birliği söyleminin temel parametrelerini ortaya koymak olacaktır. Bu kapsamda 2003-2007 yılları arasında Adalet ve Kalkınma Partisi (AK Parti) lideri Erdoğan'ın uluslararası platformlarda yaptığı konuşmalar söylem analizi yöntemi ile analiz edilecektir. Erdoğan'ın bahsi geçen çerçeve içerisinde söyleminin içeriği ve bağlamı çalışmanın ana konusu olarak belirlenmiştir. 2003-2007 yıllarının özellikle seçilmesinin nedeni, 3 Ekim 2005 tarihli müzakere sürecini öncesi ve sonrası ile içine almasıdır. Bu dönem, çalışma açısından Erdoğan'ın iktidara gelişi ile başlayıp 2007 yılının sonu ile biter. Ayrıca uluslararası arenadaki söylemin incelenmesi ise bu alanda muhatabın uluslararası kişiler olmasıdır. Burada Erdoğan'ın iç siyasetten büyük oranda arınarak mesajlarını daha doğrudan ilgililere iletmesi önemli görülmüştür.

Söylem analizi çalışmalarının geçmişi 1960'lı yıllara kadar götürülse de bu yöntemin Türkiye'de Batıdaki kadar geçmişi yoktur. Erdoğan özelinde ise söylem analizi çalışmaları son derece sınırlı kalmıştır. Bu çalışmanın, literatürdeki bu eksikliği

¹ GDP (current US\$) - European Union.

https://data.worldbank.org/indicator/NY.GDP.MKTP.CD?end=2018&locations=EU-1W&name_desc=false&start=2018&view=chart [29 Şubat 2020].

doldurmak adına katkı yapması ve Erdoğan'ın AB söyleminin yapı taşlarını açığa çıkararak dönemin Türkiye-AB ilişkilerinin daha iyi anlaşılmasına katkı sağlaması beklenmektedir.

Çalışmanın söylem analizine dayalı olması bir anlamda özgünlük olarak kabul edilebilir. Ancak Erdoğan'ın Avrupa Birliği'ne yönelik söyleminin incelenmesi çalışmayı özgün kılacak asıl unsur olarak değerlendirilmektedir.

Türk siyasi tarihinin son 18 yıllık dönemi (2002-2020), özellikle demokratik düzen açısından birtakım ilklere tanık olunması ve Türkiye'de bir parti için en uzun iktidar sürecinin yaşanması gibi nedenlerle oldukça dikkat çekicidir. Bu dönemde seçimle iş başına gelmiş AK Parti, iktidarını aralıksız olarak sürdürmüştür. Bu süre zarfında AK Parti hükümetleri ile başbakanlık ve cumhurbaşkanlığı pozisyonlarına gelen Erdoğan'ın Avrupa Birliği'ne yönelik söylemi ve bu söylemin analizi ilgiye ve araştırmaya değerdir.

Erdoğan'ın Avrupa Birliği söylemini analiz etmek Türkiye için bir devlet politikası olarak süregelen Batılılaşma serüvenini de analiz etme fırsatı sunacağı için ayrıca bir öneme sahiptir. Erdoğan dönemi belli bir istikrarın yakalandığı, toplum nezdinde görece refahın arttığı ve aktif dış politikanın uygulanmaya çalışıldığı bir dönemdir. Böyle bir dönemde Türkiye-AB ilişkilerinde Türk tarafının en önemli aktörü olan Erdoğan'ın AB söylemini anlamak, Türkiye-AB ilişkilerinin nasıl cereyan ettiğini anlamak açısından oldukça önem arz etmektedir.

İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra ortaya çıkan ve akademide gittikçe daha yaygın bir şekilde kullanılan söylem analizi, bu çalışmada kullanılacak yöntemdir. Söylem analizinin çıkış noktası olan dil, kabaca İkinci Dünya Savaşı dönemine kadar gramer kurallarından müteşekkil bir iletişim aracı olarak algılanmış ve bu çerçevede çalışmalara konu olmuştur. Fakat dilin yalnızca bir gramer yapısından ibaret olmadığı, tarih, psikoloji, sosyoloji gibi daha birçok disiplin açısından önemli etkisinin olduğu kabul görmüş ve dil, yeni bakış açıları ile incelenmeye başlanmıştır.

1960'lı yıllarla birlikte söylem analizi çalışmalarının yaygınlaştığından söz etmek mümkündür. Söylemi analiz etmek, bir anlamda söylemin arkasında yatan manaları anlamak şeklinde değerlendirilebilir. İncelenen söylemler bir söz olmanın ötesinde aynı zamanda politik anlamlar içerdiği için söylemi analiz etmek, arka planda işleyen politikayı analiz etme fırsatı sunmaktadır. Bu açıdan söylem analizi diğer sosyal

bilimler için de önemlidir. Fakat siyaset bilimi ve uluslararası ilişkiler disiplinleri için özel bir öneme sahiptir. Çünkü siyaset, bu disiplinlerin ana temasıdır ve siyaseti analiz etmek için kullanılan araçlardan birisi olan söylem analizi doğrudan bu disiplinlerin özüne temas etmektedir.

Söylem analizi çalışmaları doğası gereği çok geniş bir yelpazede değerlendirilmektedir. Bu nedenle söylem analizini belli bir disiplinin çalışma alanı olarak ifade etmek yanlış olacaktır. Bununla beraber söylem analizi ile yapılan çalışmalar incelendiğinde belli çalışma alanlarında yoğunlaşma olduğu görülmektedir.

Söylem analizi çalışmaları yoğunlukla iletişim fakültelerinde medya üzerine yapılan çalışmalarda kullanılsa da edebiyat, sosyoloji, siyaset bilimi gibi alanlarda da çalışılmaktadır. Siyaset bilimi ve uluslararası ilişkiler disiplinlerinde özellikle siyasi parti liderlerine odaklanılarak bir konuşma üzerinden veya sürekliliği olan konuşmalar üzerinden yahut iki lideri kıyaslama şeklinde yapılan çalışmalar yoğunluk kazanmaktadır. Bu çalışma da bir lidere odaklanacak ve düzenli söylemin temel parametrelerini ortaya koymaya çalışacaktır.

Çalışma esnasında Erdoğan'ın uluslararası platformlarda yaptığı konuşmalar temel veri kabul edilecek, bu konuşmaların AB'ye dair içerikleri incelenecek, ilgili süreçteki söylem ortaya konacaktır.

Aşağıdaki sorular ilgili dönemde Türkiye-AB ilişkilerini analiz etmeye yönelik olarak hazırlanmıştır:

1. Erdoğan'ın 2003-2007 yılları arasındaki AB söyleminin temel parametreleri nelerdir?
2. Erdoğan'ın 2003-2007 yılları arasındaki AB söylemi ile AB'nin norm ve değerleri bağlantısı nasıldır?

Yukarıdaki sorular cevaplanırken Erdoğan'ın uluslararası platformlardaki konuşmaları çerçevesinde AB'ye yönelik söylemi derinlemesine ortaya konacaktır. Bu kapsamda çalışma üç bölümden oluşacaktır:

İlk bölümde söylem analizi teorik bakımdan ele alınacak, çalışmada kullanılacak temel kavramlara yer verilecektir. Bu doğrultuda söylem analizi tanımlanacak, tarihsel perspektifte bu çalışmaların nasıl geliştiği anlatılacak ve çalışmanın esas yöntemi olan eleştirel söylem analizi hakkında bilgi verilecektir. Son olarak literatür

taraması ile bu alandaki çalışmalardan ve eksikliklerden bahsedilecek, çalışmanın yapacağı katkı ortaya konacaktır.

İkinci bölümde Türkiye'nin Batılılaşma süreci bağlamında Türkiye-AB ilişkileri incelenecektir. Türkiye'nin AET'ye 1959 yılında yaptığı başvuru ile başlayan somut ilişkiler ele alınacak, AT tam üyelik başvurusu, Türkiye'nin AB'ye adaylığının açıklanması ve müzakere süreçleri aktarılacaktır.

Üçüncü bölümde önce Erdoğan'ın siyasi hayatından kesitler sunulacak, AB'ye bakış açısı incelenecek, ardından uluslararası platformlarda yaptığı konuşmalar derlenecek ve içerisinden AB'ye yönelik söylem içeren konuşmaları veri olarak alınacaktır. Erdoğan'ın konuşmalarında AB'ye yönelik nasıl bir tutum takındığı, hangi vurguları sıklıkla tekrarladığı ve bu tercihlerin yansımaları analiz edilecektir.

Bu bağlamda ilgili yılları kapsayan Erdoğan'a ait toplam 152 konuşma metni içerisinde AB veya Birlik (yalnızca AB'ye atıf ise) kelimeleri geçen 107 konuşma olduğu görülmüştür. Bu tarama sırasında Avrupa kelimesi, kıtaya işaret ettiğinden tam olarak AB'yi kapsamadığı için değerlendirmeye alınmamıştır. AB veya Birlik kelimelerinin geçtiği 107 konuşmanın 85'i Türkiye-AB ilişkilerini ya doğrudan ya da hiç ilgilendirmediği için değerlendirme dışı tutulmuştur. Geriye kalan 22 konuşma verdikleri mesaj itibarıyla yoğun oldukları, aynı zamanda içinde en az 10 kez AB veya Birlik kelimeleri geçtiği için temel metinler kabul edilmişlerdir.

Giriş bölümünün sonunda çalışma için temel olarak iki hipotez çıkarmak mümkün görünmektedir:

1. Erdoğan'ın AB söyleminin yapı taşları motivasyon, ekonomi, yapısal, kültürel ve AB norm ve değerlerine yönelik söylemlerdir.
2. Erdoğan'ın AB söylemi ile AB norm ve değerleri ile büyük oranda bir uyumluluk içerir. Söylem, demokrasi, insan hakları, özel sektörün ekonomideki yeri ve benzeri noktalarda uyum gösterirken, din ve kimlik açısından bir farklılaşma içerir.

BİRİNCİ BÖLÜM

KURAMSAL VE KAVRAMSAL ÇERÇEVE

Bu kısımda söylem analizinden ne anlaşılması gerektiği, söylem analizinin temel özellikleri, söylem analizi çalışmalarının tarihi ve bu çalışmanın yöntemi olan eleştirel söylem analizi yaklaşımından bahsedilecektir. Daha spesifik olarak eleştirel söylem analizi kendi içerisinde detaylandırılacak ve Fairclough'ın geliştirdiği Diyalektik-İlişkisel Yaklaşım açıklanacaktır. Bu yaklaşım daha sonra çalışmanın üçüncü bölümünde analiz yöntemi olarak kullanılacaktır.

1.1. Söylem Analizi

Dil, içerik ve kullanım itibariyle oldukça esnek bir yapıdadır. Dilde aynı kelimeler kullanılsa bile aynı anlamlar kastedilmeyebilir. Aynı anlamlar kastedildiğini varsaysak bile bu kavramların sınırları ve kullanıcıları ile karşı taraf için çağrışımları farklılık gösterebilir. Bu durum, karşı tarafı daha iyi anlayabilmek için sözün söylendiği şartları tahlil etmeyi, yani bağlamı anlamayı ve anlamlandırmayı gerektirir. Bu açıdan bir anlamda yapılması gereken biraz da niyet okumaktır. Çağdaş anlamda belli yöntemlerle akademik olarak gerçekleşen bu faaliyete verilen isimlerden birisi de söylem analizidir.²

19. yüzyılı etkisi altına alan pozitivism, bilimselliği nicelik ile ölçmekteydi. Bu nedenle son dönem öncesinde nicel analiz yöntemleri gelişmiş ve geçerlilik kazanmıştı. Moderniteden post-moderniteye doğru ikili zıtlıklar anlayışına dayalı düşünceden çoğulcu düşünce şekillerine geçilmişti. Bu durum doğa-kültür, rasyonel-irrasyonel gibi ikili düşünce sisteminden öte bir düşünceye geçiştir. Modern dönemde nicelik, tarafsızlığın ve bilimselliğin ölçütü olarak kabul ediliyordu. Oysa 20. ve 21. yüzyıllarda gelişen ve halen etkisini koruyan post-pozitivist düşünceye göre sosyal gerçeklik temel veri kabul edilmelidir. Bu durum nicelik analizlerinin yerini nitelik

² Tezcan Durna ve Çağla Kubilay, "Söylem Kuramları ve Eleştirel Söylem Çözümlemeleri," içinde *Medyadan Söylemler*, ed. Tezcan Durna, 1. bs. (İstanbul: Libra Kitapçılık ve Yayıncılık, 2010), 48.

analizlerinin almasını sağlamıştır.³ Çünkü artık bilimsellik sadece sayı ile değil aynı zamanda sosyal gerçeklik ve bağlam ile de ölçülmektedir. İnsanları doğa yasaları ile açıklamanın yetersiz olması kabulünden de hareketle, objektivite terk edilmiş, sübjektivite kabul görmüştür. Post-modern düşüncede insanlar irade sahibi ve öngörülemez varlıklar olarak varsayırlar. Ayrıca nicelik analizleri anlık ölçümler yaparken nitelik analizleri daha çok sürece odaklanır. Bu durum da nitelik analizlerini ön plana çıkaran unsurlardandır.

Günümüz dünyası teklikten uzak, zaman, mekân, ideoloji gibi pek çok açıdan çoklukların yaşandığı, kavramların uzlaşmadan uzak olduğu bir dünya olarak post-modern şeklinde adlandırılmaktadır. Artık göreceliliğin her yerde olduğu ve evrensel gerçekliğin olmadığı kabul görür. Söylem, yirminci yüzyılda kabul gören bu göreceliliğin bir parçasıdır. Sözen “Söylemi, yirminci yüzyıl düşünürleri keşfetti. Yirmi birinci yüzyıl ise bir söylem yüzyılıdır.” demektedir.⁴

Söylem analizi nitelik analizi yöntemlerinden biri olup yoruma dayanmaktadır. Yorumlama işlemi ilk etapta kulağa sanki yazara müdahale etmek veya yazarın görüşlerini olandan farklı hale getirmek gibi negatif bir çağrışım yapıyorsa da bu durum gerçeği yansıtmamaktadır. Çünkü hem yorumlama faaliyeti yazarı daha iyi anlamak için bilimsel usullerle yapılır hem de yorum denilen şey aslında hayatın vazgeçilmez bir unsuru olarak her gün farkında olmadan yapıla gelen bir fiildir.

Bir ülke içerisinde bağımsızlık hedefiyle devlet aleyhinde silahlı bir örgüt kurarak eylemlerde bulunan bir organizasyondan “terörist” olarak bahsetmekle “gerilla” olarak bahsetmek yahut “özgürlük savaşçısı” diye adlandırma yapmak aynı şey değildir. Bu duruma dair bir cümle kurmak istediğinizde sizin konumlanışınıza göre bir bakış açısı geliştirecek ve gerçekte organizasyonla ilgili maddi olarak hiçbir farklılık olmamasına rağmen bu adlandırmalardan birisini tercih edeceksiniz. Bu durumda sizin cümlelerinizi duyan veya gören birisi sizin hakkınızda bir yorumlamaya girişecek ve sizle ilgili bir fikir sahibi olacaktır. Bu ve benzeri birçok durumda aslında yorumlama işlemi her gün kullanırız. Dolayısıyla yorumlama işlemi nötr anlamda değerlendirmek daha uygun görünmektedir.

³ Edibe Sözen, *Söylem* (Ankara: Birleşik Yayınları, 2004), 100–105.

⁴ A.g.e., 9.

Söylem, köken olarak Latince gidiş-gelişler anlamındaki ‘discurrere’den ve eritme anlamındaki ‘discurcus’tan veya türevlerinden doğmuş, zamanla çeşitli anlamlarda kullanılmıştır.⁵ Söylem analizi hem eski hem de yeni bir disiplindir.⁶ Söylem analizinin, kimilerine göre genel anlamda Eski Yunan’a kadar dayandırılması⁷ mümkünse de çağdaş anlamda 1960’lı yıllarla birlikte özellikle sosyal bilimlerde gelişerek bugünkü kapsamını kazandığı söylenebilir.⁸

Chomsky, Dil ve Zihin adlı eserine şu soruyu sorarak başlar: Dil incelemelerinin insan doğasının anlaşılmasına katkısı ne olabilir?⁹ Bu ve benzeri sorular söyleme güncel anlamını kazandıran bakış açılarını geliştirmiştir. 1970’lerden sonra dil çalışmalarını temelde gramer karşıtı şeklinde bir gruplamaya tabi tutmak mümkündür. Bu tarihlerden itibaren dil çalışmaları artık nitelik analizlerine yönelmişlerdir.

Çağdaş anlamda ilk çalışmalar, dili bir sosyal gerçeklik olarak ele almış, dilin dil bilimsel yapısının ötesinde nelere gönderim yaptığını ve sosyal işlevini anlamaya çalışmışlardır.¹⁰

Sözen’e göre söylem analizinin yapısı şu şekildedir: “Söylem Analizi üç sacayağına dayanır: Birincisi, Saussurecü anlayışa dayanan yapısal dilbilim; İkincisi, Wittgenstein’in dilsel felsefesinden yararlanan post-pozitivizm; Üçüncüsü, dil felsefesinde Gadamer ile bir yarısı yapısalcılara, bir yarısı hermeneutiğe dayanan Ricoeur’dan etkilenen hermeneutik.”¹¹ Bu görüşler söylem analizinin ortaya çıkışında ve ilerlemesinde etkili olmuşlardır.

⁵ A.g.e., 17.

⁶ Teun A. Van Dijk, “Discourse Analysis as a New Cross-Discipline,” içinde *Handbook of Discourse Analysis*, C. 1 (London: Academic Press, 1985), 1.

⁷ “Söylem”, içinde *Meydan Larousse* (Gelişim Yayınları, 1986).

⁸ Abdülhamit Çakır, *Söylem Analizi* (Konya: Palme Yayıncılık, 2014), 8.

⁹ Noam Chomsky, *Dil ve Zihin* (Ankara: Ayraç Yayınevi, 2001), 16.

¹⁰ Çakır, *Söylem Analizi*, 14.

¹¹ Sözen, *Söylem*, 79.

Söylem analizi çok boyutlu, çok fonksiyonlu, tarihsel ve eleştirel bir analizdir.¹² Dili bir pratik olarak inceleyen söylem analizi, dilin kullanımını çözmeyi, yani hangi anlamda kullanıldığını ve gönderici ile alıcı arasındaki ilişkiyi ortaya çıkarmayı hedefler.

Söylem analizi, içerisinde başka anlamların gizli bir şekilde var olduğunu kabul ettiği söylemi incelerken anlam mübadelelerine odaklanır. Sosyal araştırmalar için bir yöntem olarak kullanılan söylem analizi, verilerden, analizlerden ve sonuçlardan oluşur.¹³

Söylem analizi kelimelerin anlamlarını cümledeki konumlarına ve sözlük anlamlarına göre değil, cümle içerisindeki görevine göre anlamlandırır. Yani söyleyenin cümle içerisindeki konumlandırmasına göre salt sözlük anlamının yerine söyleyenin kastı esas alınır. Söyleyen isterse sözlük anlamının dışına çıkabileceği için burada devreye bağlam girer. Bağlam, söylemin içinde bulunduğu her türlü şart olarak tanımlanabilir. Bu şart ya da şartlar, kültür, cinsiyet, statü, sınıf, yaş, cümlenin kurulduğu ortam, süreçteki olaylar gibi etkenleri içerir.

Önemli olan kastedilendir, söylenen değil. Bu mana ise bağlamdan gelir. Bağlam, söylem analizini diğer birçok çalışmadan ayıran bir özelliktir. Çünkü sosyal bilimlerde yapılan birçok çalışma bağlamdan kopuktur.¹⁴ Bu durum, söylem analizinin önemini bir kez daha ortaya çıkarır. Bağlamı anlamak, bir anlamda dış etkenleri anlamak olduğu için bağlamı görmezden gelmek, iç ile dış arasındaki etkileşimi yok saymak anlamına gelir. Bu durum, öğrenilmek isteneni tam olarak öğrenememekle veya daha kötüsü yanlış öğrenmekle sonuçlanabilir. Bu açıdan bağlamı öne çıkaran söylem analizinin oldukça önemli olduğu söylenebilir.

Saussure'ün öncülük ettiği yapısalcı dil çalışmaları, sosyal alanda gerçekleşen kuralları dil aracılığı ile anlamayı hedefler. Böylece dilin sosyal yapıda kurucu bir unsur olduğu var sayılır. Ayrıca Foucault ve post-yapısalcı dil çalışmaları yapı-söküm yöntemi ile sosyal ilişkilerdeki tarafsız olduğu iddia edilen iktidar pratiklerini açığa

¹² Norman Fairclough, *Discourse and Social Change*, (Cambridge: Polity Press, 1998), 8–9.

¹³ A.g.e., 225.

¹⁴ Sözen, *Söylem*, 100.

çıkarmaya çalışır. Eleştirel Söylem Analizi (ESA) çalışmaları ise bu iki yaklaşımın ortasında konumlanır.¹⁵ Son dönemde Saussure'cü ve Foucault'cu yaklaşımlara nazaran ESA uluslararası ilişkiler çalışmalarında öne çıkmaktadır. Böylece uluslararası ilişkiler çalışmaları ESA aracılığı ile adil ve eşit bir sosyal yapı kurmak iddiasıyla kesişmektedir.¹⁶ Uluslararası ilişkiler bağlamında söylem üzerine yoğunlaşan çalışmalar güç sahibi aktörlerin siyasi kararlarını meşrulaştırmak için nasıl bir söylem kullandıklarına odaklanır.¹⁷

Eleştirel söylem analizine geçmeden onunla iç içe olan bir diğer yaklaşım olan Politik Söylem Analizinden (PSA) de burada bahsetmek yerinde olacaktır. PSA her şeyden önce biraz daha analitik, biraz daha programlı, argümana dayalı bir analiz yöntemidir.¹⁸ PSA, politik olarak adlandırılrsa da eleştirel yönlü devam eder. Öne çıkan nokta açısından temel ilgi alanı politik olan, güç, gücün kötüye kullanımı ve politik anlamda baskın olan ve benzeridir.¹⁹ PSA'yı politikaya dair konuşmalar, hukuk, gelenek, sözlü bir şekilde elde edilen tecrübe ve benzeri olguların toplamı olarak tanımlamak mümkündür.²⁰ Politik söylem analizi politikacıların söyleminin analizidir.²¹ Fakat bu konuşmaları daha çok iç siyasete atfetmek daha doğru olacaktır.

¹⁵ Mustafa Yetim ve Ramazan Erdağ, "Uluslararası İlişkilerde Eleştirel Söylem Analizi: Revizyonist Söylemin Gelişimi," *İstanbul Gelişim Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, C. 5, S. 1 (2018): 91.

¹⁶ A.g.e., 95.

¹⁷ A.g.e., 84.

¹⁸ Norman Fairclough ve Isabela Fairclough, *Political Discourse Analysis: A Method for Advanced Students* (New York: Routledge, 2002), 2.

¹⁹ Teun A. Van Dijk, "What Is Political Discourse Analysis?," içinde *Political Linguistics*, ed. In Jan Blommaert ve Chris Bulcaen (Amsterdam: Benjamins, 1997), 11.

²⁰ Kuralay Kenzhekanova, "Linguistic Features of Political Discourse," *Mediterranean Journal of Social Sciences*, C. 6, S. 6 (2015): 193.

²¹ Teun A. Van Dijk, "Political Discourse and Ideology," içinde *Anàlisi Del Discurs Polític* (Barselona: Universitat Pompeu Fabra, 2002), 18.

Çünkü ideolojik gösterimler kendilerini daha çok iç politik arenada hissettirirler. Bu nedenle bu çalışmada PSA yerine Fairclough'ın ESA yaklaşımı temel alınmıştır. Aynı zamanda ESA içerisindeki Fairclough yaklaşımı, uluslararası şartlar ile söylemi kıyası içinde barındırır.

PSA yalnızca söylem çalışmalarına değil, aynı zamanda siyaset bilimine de bu bilimdeki sorulara cevap arayarak katkıda bulunur.²² Siyaset biliminin doğrudan ilgi alanlarından biri de aynı zamanda söylem çalışmalarının da ilgi alanı olan “iktidar ve güç”tür. Bu noktada siyaset bilimi söylem analizi açısından diğer bilim dallarından bir adım öteye geçer ve kendine özgü bir alan olan PSA gelişir. Siyaset biliminde bolca yer alan politik söylem ve politik iletişim, söylem analizi için oldukça elverişli alanlardır. Bu durum PSA'nın gelişmesini oldukça anlamlı kılar.

Politik söylem analizinin ideoloji ile derin bir ilişkisi vardır. Söylem analizleri içerisinde muhtemelen en ideolojik yanı olanı politik söylem analizidir.²³ PSA ile politik arenada yer alan kişi ve grup inanışlarını, ön kabullerini, bakış açılarını yani onlara dair olanları analiz etmek ve ortaya çıkarmak mümkün olur. Çoğu zaman liderlerin ağzından dökülen sözcükler aracılığıyla liderlerin ait oldukları grupların değerlerine dair veriler elde edilir.²⁴

Öz olarak söylem analizi, moderniteden postmoderniteye geçişin bir sonucudur, çok boyutludur, eleştireldir, bağlamı önceleyen bir okul, bir programdır. Söylem analizi hem dil çalışmaları içerisinde hem de diğer disiplinlerle etkileşimi sonucu birçok yaklaşım kazanmıştır. Bu açıdan söylem analizini tek bir yöntem gibi ele almak doğru olmayacaktır. Söylem analizi birçok disiplinle iç içe gelişmiş ve disiplinlerarası bir nitelik kazanmıştır.

Bu noktada çalışmanın alanıyla yakından ilgili olan ve çalışmanın yöntemi olarak kullanılacak eleştirel söylem analizi ve Fairclough'ın ESA yaklaşımı detaylandırılacaktır.

²² Van Dijk, “What is Political Discourse Analysis?”, 12.

²³ Van Dijk, “Political Discourse and Ideology”, 15.

²⁴ A.g.e., 17.

1.2. Eleştirel Söylem Analizi, Fairclough ve Diyalektik-İlişkisel Yaklaşım

Söylem analizi 1990'lı yıllara kadar belli sosyal bilim disiplinleri ile gelişme göstermiş, bu tarihlerde eleştirel çalışmalar söylem analizinde öne plana çıkmış ve eleştirel söylem analizi meydana gelmiştir.²⁵ Aynı dönemde sosyal bilimlerde gelişen eleştirel düşünce ile sentezlenen söylem analizi, eleştirel söylem analizi çatısı altında Norman Fairclough, Teun van Dijk ve Ruth Wodak gibi düşünürlerce belli bir teorik ve metodolojik çerçeveye oturtulmuştur.

Bu çalışmanın ilgi alanı olarak sosyal ve siyasal meseleler sadece bir veya birkaç alanla sınırlandırılmayacak kadar geniş kapsamlıdır. Eleştirel söylem analizi de bu çeşitlilik gereği her disiplin için kendi içerisinde birtakım değişikliklerle ilerlemektedir. Bu durum söylem analizi için disiplinlerarası bir yaklaşım gerektirmiş ve bu şekilde de gerçekleşmiştir.²⁶

Eleştirel söylem analizinin Batı Marksizmi ile geliştiği söylenebilir. Fairclough ve Wodak'a göre eleştiri ifadesi Frankfurt Okulu'na atıf yapar.²⁷ ESA'nın teorik kökenleri belli oranda Gramsci²⁸, Allthusser, Habermas'ın dahil olduğu Frankfurt Okulu ve benzer çalışmalar yürüten Foucault²⁹ gibi bazı düşünürlere gider.³⁰ Ancak burada konunun odağından çok fazla ayrılmamak adına sadece birkaç düşünüre atıfla yetinilecektir.

²⁵ Sözen, *Söylem*, 98.

²⁶ Ruth Wodak, "Critical Discourse Analysis at the End of the 20th Century", *Research on Language and Social Interaction*, C. 32 (1999): 187.

²⁷ Sözen, *Söylem*, 139.

²⁸ A. Gramsci, *Hapishane Defterleri: Tarih, Politika, Felsefe ve Kültür Sorunları Üzerine Seçme Metinler* (Ankara: Aşına Kitap, 2009).

²⁹ M. Foucault, *Hapishanenin Doğuşu* (İstanbul: İmge Yayınları, 2001).

³⁰ E. Laclau ve C. Mouffe, *Hegemonya ve Sosyalist Strateji: Radikal Demokratik Bir Politikaya Doğru* (İstanbul: İletişim Yayınları, 2012).

Eleştirel söylem analizi söyleyenle muhatap arasındaki sosyo-politik durumun analizine girer. Bu noktada ESA'nın tarafsız olmadığı söylenebilir.³¹ ESA ile araştırmacılar genellikle paragraflar arasında gizli kalmış, belki de kasten gizlenmiş eşitsizlik, sınıf farklılıkları, ırkçılık gibi sosyal hayatta önemli yeri ve etkisi olan ideolojik detayları açığa çıkarmaya çalışırlar.³² Yine de eleştirel ifadesi karşıtlık olarak değil, söylenileni doğrudan kabul etmeme ve onu bir analize tabi tutma şeklinde algılanmalıdır.

ESA'nın geniş yelpazesinde öne çıkmış ve gelişmiş yaklaşımlardan bazıları şu şekildedir: Ruth Wodak'a ait söylem-tarih yaklaşımı, Foucault'nun çalışmalarından etkilenen Duisburg Okulu, Utz Maas'a uzanan Okuma Analizi, Fransız Yapısalcı Söylem Analizi, Teun van Dijk'in sosyo-bilişsel yaklaşımı, Robert Hodge, Günther Kress ve Theo van Leeuwen'in sosyal semiyotiği ile Norman Fairclough'un diyalektik-ilişkisel yaklaşımı.³³

Eleştirel söylem analizinin de birçok çeşidi ve tanımlaması olmasına rağmen bazı hususlar için ortak nokta yakıştırması yapmak mümkündür. Gerek bir metodoloji gerek bir teori olarak tanımlansın, eleştirel söylem analizinin belli noktalarda ortak temellere sahip olduğu söylenebilir. Bu temel noktalar Wodak'a göre şu şekilde sıralanmıştır³⁴:

1. Eleştirel söylem analizi disiplinlerarası bir nitelik taşır. Farklı bilim dallarından gelen araştırmacılar eleştirel söylem analizinde birleşir.
2. Eleştirel söylem analizi sosyal problemlere odaklanır, onları çözmek için vardır.
3. Hem teori hem de metodoloji eklektiktir.

³¹ Teun A. Van Dijk, *Discourse as Structure and Process* (Sage, 1977).

³² Teun A. Van Dijk, "Discourse Analysis in Society," içinde *Handbook of Discourse Analysis*, C. 4 (London: Academic Press, 1985), 7.

³³ Norman Fairclough ve Ruth Wodak, "Critical Discourse Analysis," içinde *Discourse Studies: A Multidisciplinary Introduction*, ed. Teun A. Van Dijk (London: Sage, 1997), 265.

³⁴ Ruth Wodak, "Aspects of Critical Discourse Analysis," *Zeitschrift Für Angewandte Linguistik*, C. 36, 2002, 14–15.

4. Araştırmacılar saha çalışmalarını ve etnografyayı bir arada kullanır.
5. Teori ve sayısal veri arasında süreklilik içeren bir ilişki gerekir.
6. Çoklu yapılar çalışılır ve yorumlanır. Söylemlerarası ve metinlerarası ilişkiler araştırılır.
7. Tarihsel bağlam analiz edilir.
8. Usul olarak net bir biçimde belirlenmiş yapılar yoktur, farklı disiplinler farklı çalışmalar yürütebilir.
9. Meta teorilerin kullanımı mümkündür.
10. Araştırma sonuçlarından bir söylemin veya pratiğin değişimine katkı sunması beklenir.

Bu temeller ESA'yı belli bir ortak noktada tutmakla birlikte, daha önce de söylendiği gibi, ESA disiplinlerarası, çok yönlü ve tek kalıba sığmaz bir analiz yöntemidir. Bu açıdan ESA'nın doğrudan bir ve tek yöntem göstermemesini eleştirenler de olmuştur.

ESA, bahsi geçen tüm özellikleriyle daha çok haber metinlerine yoğunlaşarak toplumsal olan kapalı kullanımları açığı çıkarmak ister. Eleştirel söylem analizinde medya üzerine yapılan çalışmalarda kapalı varsayımların açığı çıkarılması, üzerinde oldukça durulan bir husustur. Çünkü bu varsayımların farkına varmak eleştirel olmayan bir gözle çoğu kez mümkün olmamaktadır. Bu yüzden kapalı varsayımları kullanmak hedef kitleyi ikna için bolca kullanılan bir yöntemdir.³⁵ Örneğin, “Bu adamın gaflarından biri de son yaptığı açılışta gerçekleşti.” cümlesinde “Bu adam” diye ifade edilen kişinin sürekli gaf yaptığı ön kabulü örtülü bir şekilde verilmiş ve kişinin itibarı zayıflatılmıştır. Bu durum ve benzerleri özellikle medyada sıkça karşılaşılan örneklerdir. Buradan hareketle yapılan literatür taramalarında ESA'nın büyük oranda medya çalışmalarında kullanıldığı görölmektedir.

Söylem analizi çalışmalarında medya çalışmaları ile en çok öne çıkan isim Teun van Dijk'tır. Dijk'ın yaklaşımı sosyo-bilişsel yaklaşım olarak adlandırılır. Dijk, bireysel bilişin toplumsal olarak üretildiğini, toplumun bireyin düşünce sistemi üzerindeki belirgin etkinliğini savunur. Dijk, çalışmalarında medya haberleri ve göçmen

³⁵ akır, *Söylem Analizi*, 84.

karşıtlığı üzerine yoğunlaşır. Medyanın haber yazma yöntemi ile göçmen karşıtlığını nasıl körüklediğini ortaya çıkarır.³⁶

ESA'daki diğer bir önemli isim olarak tarihe vurgu yapan Wodak, bağlamın tarihte aranması gerektiğini söyler. Ona göre analiz öznesinin tarihteki çıkış noktasını görmek, doğru yorum yapmak açısından oldukça önemlidir. Bu yaklaşımda söyleme sebep olan orijinal şartlar ve kaynaklara ulaşılır. Böylece söylem en doğru şekilde anlaşılır.³⁷ ESA içerisinde Viyana Okulu olarak bilinen bu yaklaşım özellikle anti-semitizm ve ırkçılık konularına odaklanmıştır. Tarihsel şartlar altında şekillenen ve dönüşen kimliklerin söylemler aracılığı ile inşa edilmiş olabileceği, en azından söylemlerden etkilenmiş olabileceği iddiası bu yaklaşım için oldukça önemlidir.

İngiliz Okulu'nun temsilcisi³⁸ Fairclough, söylem analizi çalışmalarında öne çıkan diğer bir isimdir. Fairclough'ın yaklaşımında (Diyalektik-İlişkisel Yaklaşım) dil, sosyal hayatın diğer parçaları ile bağ kuran bir yapıdır. Farklı söylemler farklı içsel ve çevresel dünyaların yansımalarıdır, her biri farklı bir bağlama işaret eder. Bu yüzden sosyal bir araştırma her zaman dili dikkate almak durumundadır.³⁹ Fairclough'a göre ESA söylem ile sosyal yapılar arasındaki ilişkiye de odaklanmalıdır. Sosyal yapıların söylemi oluşturma şeklini veya söyleme etkisini ve hatta söylemin yeniden üretilmesine katkısını açığa çıkarmak eleştirel söylem analizinin hedeflerinden birisi olmalıdır.⁴⁰

Eleştirel söylem analizine göre sosyal yapıda güç ilişkileri mevcuttur. Bu güç ilişkileri söylemin üretilmesinde, uygulanmasında ve yeniden üretilmesine etkilidir. Güç ilişkilerinin üstün olan tarafı söylemi inşa eder. Bunu kavramlara anlam yüklemek

³⁶ Teun A. Van Dijk, "Söylem ve İdeoloji: Çok Alanlı Bir Yaklaşım," içinde *Söylem ve İdeoloji*, ed. Barış Çoban, (İstanbul: Su yayımları, 2003), 13–112.

³⁷ Wodak, "Critical Discourse Analysis at the End of the 20th Century", 188.

³⁸ Nüket Elpeze Ergeç, *Medya ve Söylem*, (Ankara: Pegem Akademi, 2010), 12.

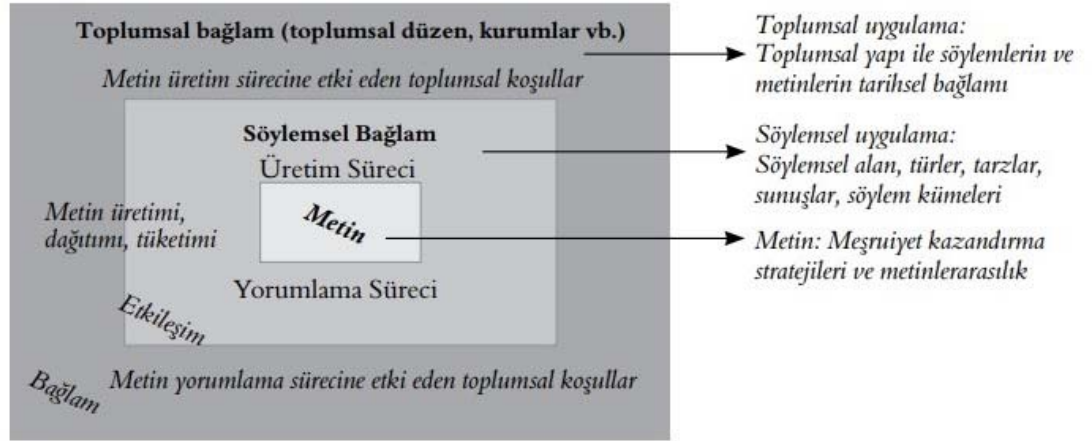
³⁹ Norman Fairclough, *Analysing Discourse: Textual Analysis for Social Research*, (London: Routledge, 2003), 5.

⁴⁰ Norman Fairclough, *Critical discourse analysis: The critical study of language* (London ve New York: Longman, 1995), 27.

yoluyla yapar. Bu şekilde güçlü tarafından yüklenmiş anlam doğal kabul edilir.⁴¹ Fairclough'a göre anlam oluşturma süreci 3 temel unsurdan oluşur: Metnin üretilmesi, metin ve metnin algılanışı. Anlam bu üç saç ayağı üzerine dayanır.⁴² Metni anlama çabasında ayrıca ne söylendiğine dikkat edildiği gibi ne söylenmediğine de dikkat edilmelidir.⁴³

Fairclough'taki metin, yazı, görsel veya söylemin kendisi olabilir. Burada söylemsel ve toplumsal bağlamlara dikkat edilmelidir. Söylemsel bağlam söylemin yorumlanması ve üretilmesi sürecini içerir. Toplumsal bağlam ise söylemi ortaya çıkaran koşullardır. Böylece söylem, bağlam ve söylemin toplumsal koşulları bir arada incelenir.

Şekil 1.1: Fairclough'a Göre Söylemin Boyutları

Kaynak: Gürsoy'un "Avrupa Birliği'nde Sürdürülebilirlik ve Turizm: Söylemsel Kurumsalcı Yaklaşım" isimli makalesinden alınmıştır.⁴⁴

⁴¹ A.g.e., 27.

⁴² Fairclough, *Analysing Discourse: Textual Analysis for Social Research*, 10.

⁴³ A.g.e., 11.

⁴⁴ İlkay Taş Gürsoy, "Avrupa Birliği'nde Sürdürülebilirlik ve Turizm: Söylemsel Kurumsalcı Yaklaşım", *Adam Akademi C.7*, S. 1 (2017): 76.

Fairclough'ın yaklaşımında vurgu yapılan sosyal ortam, toplum ve birey arasında bir etkileşimi doğurur. Bu durum karşılıklılık içerir. Çoğunlukla toplum bireyi etkilerken bazen de birey toplum üzerinde etkili olmaktadır. Bu etkileşim ideoloji kavramsallaştırması ile değerlendirilebilir. İdeoloji aslen çok daha kapsamlı ve karmaşık bir kavram olmakla birlikte ESA'da toplumsal olan bir olgunun yani bir yaklaşımın temsili şeklinde anlaşılır.⁴⁵

Bu çalışma Erdoğan'ın konuşmalarını inceleyerek AB norm ve değerleri ile Erdoğan'ın söylemi arasındaki ilişkiyi ortaya koyarak belli bir oranda ideolojik bir inceleme içerisinde olacaktır.

Bu noktada çalışmada belirgin bir farklılık oluşmaktadır. Uluslararası ilişkilerde sosyal ortamdaki bahsetmek tam anlamı ile mümkün değildir. Bu nedenle çalışmada sosyal ortam uluslararası ortam olarak algılanacak ve metodoloji bu şekilde kurgulanacaktır. Kişiler ve kurumlar arasındaki güç ilişkileri ve dengeleri büyük oranda devletler veya uluslararası örgütler üzerinden değerlendirilecektir.

1.3. Literatür Taraması

Bu kısımda çalışmanın konusu olan Recep Tayyip Erdoğan, Türkiye-AB ilişkileri ve söylem analizi üzerine nasıl bir literatür geliştiğinden bahsedilecek, özellikle Türkçe literatürün yönelişleri, temel odaklanmalar ve eksiklikleri ele alınacaktır. Çalışmanın üç saçı ayağı olarak Türkiye-AB ilişkileri, söylem analizi ve Recep Tayyip Erdoğan'ın keşif noktaları olan çalışmalardan bahsedildikten sonra literatürdeki eksiklik ortaya konacak ve bu çalışmanın gerekliliği açıklanacaktır.

Söylem analizi çalışmalarında ilk olarak daha çok iletişim fakültelerinde çalışılan basın-yayın ile söylem ilişkisi çalışmaları dikkat çekmektedir. Bu çalışmalar özellikle

⁴⁵ Fairclough, *Critical discourse analysis: The critical study of language*, 31.

gazete, televizyon ve sinemadaki söyleme odaklanmıştır. Birkaç örnek şu şekilde sıralanabilir: Ergeç⁴⁶, Feridunoğlu⁴⁷, Satıcı⁴⁸ ve Doyuran⁴⁹.

İkinci olarak edebiyat alanındaki söylem çalışmaları her geçen gün daha fazla ilgi görmektedir. Bu noktada eserler üzerinden yazarın belli konudaki söylemini analiz etme çalışmaları daha çok tercih edilmektedir. Örneğin, Sami, Aşık Veysel, Neşet Ertaş ve Mahzuni Şerif'in eserlerini yaşam ve ölüm duygularına odaklanarak Foucault'cu bir yöntemle incelemiştir.⁵⁰

Üçüncü olarak söylem analizi, dil bilimi alanında kullanılmaktadır. Dilbilimsel açıdan söylem analizi, dilin gerek gramatik olarak gerek şekilsel olarak kullanım biçimlerine odaklanır. Örneğin, Elbirlik, 19. yüzyıldaki siyasetnameleri gramatik olarak incelemiştir.⁵¹

Son olarak söylem analizi, antropoloji, iletişim, sosyoloji, siyaset bilimi ve uluslararası ilişkiler alanlarında yaygın bir biçimde kullanılmaktadır. Siyaset bilimi açısından ise söylem analizi çalışmaları özellikle kişilerin veya kurumların söylemine

⁴⁶ Elpeze Ergeç, *Medya ve Söylem*.

⁴⁷ İsmail Cem Feridunoğlu, "Hürriyet Gazetesi'nce 1964 Johnson Mektubu Süreci'nde Kullanılan Dilin Milliyetçi Söylem Bağlamında Söylem Analizi Yöntemiyle İncelenmesi," *Karadeniz Sosyal Bilimler Dergisi* C. 9, S. 2 (Aralık 20, 2017): 371–94.

⁴⁸ Hale Satıcı, "Bir Kitle İletişim Aracı Olarak Televizyonu Sinemada Temsili," *İNİF E - Dergi* C.2, S. 2 (Kasım 30, 2017): 132–49.

⁴⁹ Levent Doyuran, "Medyatik Bir Çalışma Alanı Olarak Eleştirel Söylem Çözümlemesi (Televizyon Dizileri Örneğinde)" *Erciyes İletişim Dergisi* C. 5, S. 4 (2018): 301–23.

⁵⁰ Talip Sami, "Aşık Veysel Şatıroğlu, Neşet Ertaş ve Aşık Mahzuni Şerif Eserleriyle Foucault'cu Söylem Analizi Üzerine Bir Çalışma: Yaşam Doymu ve Ölüm Arzusu Analizi," *Uluslararası Beşeri Bilimler ve Eğitim Dergisi* C. 4, S. 7 (Mayıs 7, 2018): 116–40.

⁵¹ Tolga Elbirlik, "Söylem Kuramı ve XVI. Yüzyıl Siyasetnamelerinde Söylem Analizi" (Celal Bayar Üniversitesi, 2015).

odaklanmaktadır. Birkaç örneği şu şekilde vermek mümkündür: Aydın-Düzgit⁵², Balcı⁵³, Sezer⁵⁴, Süar⁵⁵, Kantar⁵⁶.

Söylem analizi çalışma alanlarının son derece geniş olduğunu ve bu yoğunlaşmaların gerçek birer sınır ifade etmediğini tekrar ifade etmekte fayda vardır. Ayrıca daha detaylı örneklerle çalışmanın üç sacayağı hakkında yapılan çalışmaları görmek, çalışmanın gerekliliği ve önemi açısından destekleyici olacaktır. Temel konu olan dış politika analizi, söylem analizi ve Erdoğan üzerine yapılan çalışmaların son derece sınırlı olduğu görülmektedir. Alandaki yakın birkaç çalışmayı şu şekilde aktarmak mümkündür:

Öncelikle metodolojik olarak söylem analizi çalışmaları açısından önemli yer teşkil eden bir meseleye değinen Taylan, sosyal bilimlerde kullanılan söylem analizi ve içerik analizi yöntemlerini karşılaştırmış, yer yer birbiri yerine kullanılan bu kavramların aslında birbirinden bağımsız yöntemler olduğunu ortaya koymuştur.⁵⁷

Bu çalışmaya yakın bir niteliğe sahip olan Yetkin'e ait bir yüksek lisans tezi bulunmaktadır. Burada Yetkin, Turgut Özal'ın "icraatın içinden" konuşmaları ile Recep Tayyip Erdoğan'ın "ulusa sesleniş" konuşmalarını karşılaştırmış, özellikle

⁵² Senem Aydın-Düzgit, "Critical Discourse Analysis in Analysing European Union Foreign Policy: Prospects and Challenges", *SAGE C.* 49, S. 3 (2014): 354–67.

⁵³ Ali Balcı, "Diskors ve Pratik Olarak Dış Politika", *Uluslararası İlişkiler C.* 15, S. 4 (2007): 67–86.

⁵⁴ Tayfun Sezer, "Söylem Analizi: PKK" (Polis Akademisi, 2011).

⁵⁵ Arda Süar, "Süleyman Demirel ve Recep Tayyip Erdoğan'ın Seçim Öncesi Büyük Kongre Konuşmalarının Karşılaştırmalı Söylem Analizi" (Kocaeli Üniversitesi, 2011).

⁵⁶ Gökmen Kantar, "Türk Siyasetinde Politik Dil Kullanımı: 2011 Genel Seçimleri Miting Konuşmalarının Söylem Dilinin İçerik Analizi", *Van YYÜ İİBF Dergisi C.* 4, S. 1 (2017): 174–207.

⁵⁷ Hasan Hüseyin Taylan, "Sosyal Bilimlerde Kullanılan İçerik Analizi ve Söylem Analizinin Karşılaştırılması", *Bingöl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi C.* 1, S. 2 (2011): 63–76.

Avrupa’da son yıllarda yükselen aşırı sağ bağlamında popülist söylemi incelemiş ve Türkiye’deki literatüre katkıda bulunmayı hedeflemiştir.⁵⁸

Türk siyasetinde politik dil kullanımını inceleyen Kantar, 2011 genel seçimlerinde Recep Tayyip Erdoğan’ın söylemini analiz etmiştir. İçerik analizi yöntemi kullanılan çalışma farklı açılardan analizler yapmış ve seçim döneminin miting dilini ortaya koymuştur.⁵⁹

Benzer bir çalışma da Güngör tarafından yapılmış, çalışmada siyasi parti liderlerinin 11 Şubat 2014 tarihli TBMM grup toplantılarında yapmış oldukları konuşmalar incelenmiş liderlerin kelime hazneleri, biz-ben kullanımları gibi söylem özellikleri analiz edilmiştir.⁶⁰

Siyasi parti liderlerini inceleyen Tanyıldızı ve Ateş, 15 Temmuz darbe girişimi sonrasında 1 ay boyunca parti genel başkanlarının twitter mesajlarını incelemiş, liderlerin bu girişime karşı duruşları ve ideolojik yaklaşımları van Dijk’in eleştirel söylem çözümleme modeli ile makro ve mikro açılardan analiz edilmiştir.⁶¹

Liderleri konu alan bir diğer yüksek lisans tez çalışması da Süar’a aittir. Süar çalışmasında Süleyman Demirel ile Recep Tayyip Erdoğan’ın seçim öncesinde yapılan kongrelerdeki konuşmalarını karşılaştırmıştır. Türkiye’de sağ siyaseti inceleyen Süar, sağ çizgide devamlılığı olan söylemleri çalışmasında açığa çıkarmaya

⁵⁸ Barış Yetkin, “Bir Siyasal İletişim Tarzı Olarak Popülizm: Turgut Özal’ın İcraatın İçinden ve Recep Tayyip Erdoğan’ın Ulusa Sesleniş Konuşmaları Karşılaştırmalı İncelemesi” (Akdeniz Üniversitesi, 2010).

⁵⁹ Kantar, “Türk Siyasetinde Politik Dil Kullanımı: 2011 Genel Seçimleri Miting Konuşmalarının Söylem Dilinin İçerik Analizi”.

⁶⁰ Süleyman Güngör, “Türk Siyasetinde Dil Kullanımı: Siyasal Parti Liderlerinin TBMM Grup Konuşmalarında Siyasal Söylem Analizi”, *Yasama Dergisi*, S. 26 (2015): 65–88.

⁶¹ Nural Tanyıldızı and Taha Yasin Ateş, “Siyasi Parti Genel Başkanlarının 15 Temmuz Darbe Girişimi Sonrası Twitter Mesajlarına Yönelik İçerik ve Söylem Çözümlemesi” *ASSAM Uluslararası Hakemli Dergi* C. 10 (2018): 46–63.

çalışmış ve milliyetçilik, muhafazakarlık ve piyasa ekonomisi söylemlerini temel ortak söylemler olarak tespit etmiştir.⁶²

Ceylan ise Erdoğan'ı eski ismi ile ulusa sesleniş, yeni ismi ile millete hizmet yolunda konuşmalarını ele alarak kendi içerisinde değerlendirmiştir. Ceylan, Erdoğan'ın siyasal kimliğini tespit etmeye çalışmıştır. Bu çalışmada sonuç olarak Erdoğan'ın muhafazakâr, demokrat, liberal, mukaddesatçı ve milliyetçi eğilimler içeren bir kimliğe sahip olduğu ortaya konmuştur.⁶³

Bu çalışmaya yakın sayılabilecek diğer bir çalışma yine bir yüksek lisans tezidir. Dokuz Eylül Üniversitesi'nden Brittany Wood, Erdoğan'ın liderlik tarzını analiz etmiş ve Başbakan Erdoğan'ın Türkiye'nin Ortadoğu politikasına etkisini çalışmıştır.⁶⁴

Türkiye-AB ilişkileri üzerine yazılan literatürün belli noktalara odaklandığı söylenebilir. Yapılan çalışmaların genel itibarıyla ilişkilerin tarihi perspektif üzerinden değerlendirilmesine, üyelik sürecinin Türkiye veya AB üzerindeki etkisine ve ekonomik değerlendirmelere odaklandığı görülmektedir. Türkiye-AB ilişkilerini söylem analizi yöntemi ile çalışan son derece sınırlı sayıda çalışma bulunmaktadır.

Bir döneme odaklanan Ziya Öniş'in çalışması, 1999 Helsinki Zirvesi sonrasında Türkiye-AB ilişkilerini incelemiştir. AB'nin aday ülkeler üzerindeki etkisinin altını çizen çalışma, Türkiye'deki AB yanlısı grupların AB karşıtı gruplar karşısında önemli bariyerlere sahip olduklarını, bu durumun karmaşık iç ilişkiler ve şartlar incelenerek

⁶² Süar, "Süleyman Demirel ve Recep Tayyip Erdoğan'ın Seçim Öncesi Büyük Kongre Konuşmalarının Karşılaştırmalı Söylem Analizi".

⁶³ Mehmet Ceylan, "Bir İletişim Biçimi Olarak Siyasal İletişim: Recep Tayyip Erdoğan'ın Ulusa Sesleniş ve Millete Hizmet Yolunda Konuşmalarının İncelenmesi" (Erciyes Üniversitesi, 2014).

⁶⁴ Brittany Wood, "Foreign Policy Analysis and Leadership Style: An Analysis of Prime Minister Erdoğan's Foreign Policy Towards the Middle East (2010-2013)" (Dokuz Eylül Üniversitesi, 2014).

AB tarafından görülebileceğini, belli teşviklerle AB yanlısı gruplar lehine dengenin değiştirilebileceğini belirtmektedir.⁶⁵

Avrupa Birliği'nin ülkelerin dönüşümüne etkisini inceleyen Baç, Türkiye-AB tam üyelik sürecinde Türkiye'nin demokratik değerlere sahip olma oranının artması gerektiğini bir üyelik kriterlerinin gereği olduğundan bahsettikten sonra 1999 Helsinki sonrasında Türkiye'nin politik ve hukuki düzenlemeleri incelemiştir. İnceleme sonrasında Baç, Türkiye'nin AB üyelik sürecine son derece motive olduğu sonucuna varmıştır.⁶⁶

Türkiye ve AB'nin ekonomik bütünleşmesinin ve diğer alanlarda Türkiye'nin AB'ye entegrasyonunu inceleyen Bilici, Türkiye – AB ilişkilerini ekonomik açıdan incelemiştir. Bilici, 2005 yılı itibariyle 75 milyar dolar seviyesine gelen Türkiye'nin AB ihracatı ile artık Türkiye'nin AB karşısında rekabet gücüne ulaştığı tespiti yapılmaktadır.⁶⁷

Türkiye – AB ortaklık sürecini ve tam üyelik öncesinde müzakere sürecini inceleyen Özer, çalışmasında müzakere sürecinin temel dinamiklerine ve başarılı olma yolunda yapılması gerekenlere odaklanmıştır.⁶⁸

Türkiye-AB ilişkilerinde önemli bir alan olarak ilişkileri etkileyen siyasi meselelere dair bir alan oluşmuştur. Bu alana örnek olarak Erdoğan'ın çalışması verilebilir. Kıbrıs meselesinin Türkiye – AB ilişkilerine etkisini araştıran Erdoğan, 2004 yılında Kıbrıs Cumhuriyeti adı ile AB üyesi olan GKRY'nin Türkiye – AB ilişkilerinin

⁶⁵ Ziya Öniş, “Domestic Politics, International Norms and Challenges to the State: Turkey-EU Relations in the pos-Helsinki Era”, *Turkish Studies* C. 4, S. 1 (2003): 9–34.

⁶⁶ Meltem Müftüler Baç, “Turkey's Political Reforms and the Impact of the European Union”, *South European Society and Politics* C. 10, S. 1 (2005): 17–31.

⁶⁷ Nurettin Bilici, “AB'de Ekonomik Bütünleşme ve Türkiye'nin Entegrasyonu”, *Ankara Avrupa Çalışmaları Dergisi* C. 5, S. 2 (2006): 39–45.

⁶⁸ M. Akif Özer, “Avrupa Birliği'ne Tam Üyeliğin Eşiğinde Türkiye”, *Yönetim ve Ekonomi* C. 16, S. 1 (2009): 89–105.

gidişatını nasıl etkileyeceğini, AB'nin küresel bir aktör olma yolunda sorun çözme kabiliyeti üzerinden incelemiştir.⁶⁹

Türkiye'nin AB yolculuğunun kimlik boyutunu ortaya koyan çalışmalara örnek olarak Alpan, AB kimliğinin kaygan bir zeminde yer aldığını, bu zemin üzerinden Türkiye'nin kimliğinin okunduğunu, dolayısıyla kimlik tartışmalarının siyaset aracı olarak karşımıza çıktığını iddia etmektedir.⁷⁰

Türkiye-Avrupa Birliği ilişkilerinde söylem analizi yöntemini kullanan Düzgit, Alman dış politikasını ve bu doğrultuda geliştirilen söylemi analiz etmiştir. Avrupa Birliği – Türkiye İlişkilerine Post Yapısalcı Yaklaşım: Almanya Örneğinde Dış Politika ve Söylem Analizi başlıklı bu makale, çalışmamıza en yakın çalışma olarak değerlendirilebilir. Düzgit, çalışmada Alman siyasetçilerinin Türkiye'nin AB üyeliğine dair yaptıkları açıklamaları incelemiş, bu söylemlerin farklı Avrupa vizyonlarını yansıttığını belirtmiştir. Düzgit, çalışmanın amaçlarından bir tanesinin de söylem kavramının önemini tartışmaya açmak olduğunu belirtmektedir.⁷¹

Yukarıda belirtildiği üzere, literatürde çalışmanın konusuyla ilgili çalışma sayısı oldukça azdır. Yine de bazı çalışmalar burada hatırlatıldı. Verilen örnekler ve literatürdeki eksiklik yapılan bu çalışmanın gerekliliğini ortaya koymaktadır. Bu çalışmanın konusu olan Erdoğan'ın AB'ye dair söylemi ne kendi içerisinde ne de söylem analizi yöntemi ile daha önce çalışıldığı tespit edilememiştir. Bu açıdan bu çalışmanın özgün bir niteliğe sahip olacağı ve literatürdeki eksikliğe katkıda bulunacağı görülmektedir.

⁶⁹ Hilal Erdoğan, “Kıbrıs Meselesinin Türkiye-AB İlişkilerine Etkileri”, *Akademik Hassasiyetler* C. 3, S. 5 (2016): 135–61.

⁷⁰ Başak Alpan, “Bir İmkan Olarak Avrupalılık Kimliği: Türkiye-AB İlişkileri Tartışmalarının Neresinde?”, *Marmara Avrupa Araştırmaları Dergisi* C. 23, S. 2 (2015): 5–26.

⁷¹ Senem Aydın-Düzgit, “Avrupa Birliği - Türkiye İlişkilerine Postyapısalcı Yaklaşım: Almanya Örneğinde Dış Politika ve Söylem Analizi”, *Uluslararası İlişkiler* C. 8, S. 29 (2011): 49–70.

İKİNCİ BÖLÜM

TÜRKİYE-AVRUPA BİRLİĞİ İLİŞKİLERİ

2.1. Türkiye'nin Batılılaşma Sürecine Genel Bir Bakış

Türkiye, Osmanlı'nın ardılı bir devlet biçiminde doğmuş, bu özelliği neticesinde, başta devletin kurucu kadroları olmak üzere, birçok unsurunu Osmanlı'dan miras olarak devralmıştır. Bu mirasın önemli bir parçası da Batılılaşma olarak tabir olunan, ileri medeniyet olarak kabul edilmiş⁷² Batıya yönelme ve Batının örneğinde bir Türkiye inşa etme fikridir. Siyasi, ekonomik ve toplumsal yönler içeren bu fikir⁷³ Tanzimat'ın ilanı ile somutlaşan Batının üstünlüğünün kabulü, o tarihten itibaren bu üstünlüğün değerlerinin benimsenmesi için devletin top yekûn bir mücadelesi halini almıştır.⁷⁴ Tanzimat, aynı zamanda Batılılaşma sürecinin de başlangıcıdır.⁷⁵

Türkiye, kuruluş sürecinde ve sonrasında açık bir şekilde Batılı değerleri benimsediğini ilan etmiş, muasır medeniyet seviyesine ulaşma hedefini benimsemiş, bunun gereklerini yerine getirmekten geri durmamıştır.⁷⁶ Bu anlamda çeşitli Avrupa devletlerinden hukuk sistemleri alınmış, uluslararası sistemde Batı örgütlerine kurucu olarak katılmaya özen gösterilmiş, Milletler Cemiyeti (MC), Birleşmiş Milletler (BM), Dünya Bankası (DB), Uluslararası Para Fonu (IMF), Ekonomik Kalkınma ve İşbirliği Örgütü (OECD), Avrupa Konseyi (AK), Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü (NATO) gibi uluslararası örgütlerin kurucuları ve/veya üyeleri arasında yer

⁷² Erdem Denk, *Türkiye-AB İlişkileri* (Ankara: Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, 2016), 24.

⁷³ Feroz Ahmad, *The Making of Modern Turkey* (New York: Routledge, 1993), 24.

⁷⁴ Cengiz Aktar, *Avrupa Yol Ayrımında Türkiye* (İstanbul: İletişim Yayınları, 2003), 10.

⁷⁵ Barış Demirtaş, "Jön Türkler Bağlamında Osmanlı'da Batılılaşma Hareketleri", *UÜ Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi* C. 8, S. 13 (2007): 289.

⁷⁶ Denk, *Türkiye-AB İlişkileri*, 25.

alınmıştır.⁷⁷ Bu ve benzeri örnekler Türkiye'nin uluslararası sistemdeki duruşunu net bir biçimde ortaya koymaktadır.⁷⁸

Türkiye'nin Milletler Cemiyeti üyeliğini samimi olarak istemesine örnek olarak Musul meselesinin çözüme kavuşturulması gösterilebilir. Türkiye, Misak-ı Milli sınırları içerisinde gördüğü Musul'dan Milletler Cemiyeti aracılığıyla savaş olmaksızın vazgeçmeyi kabul etmiştir. Türkiye ve İngiltere arasındaki bu büyük sorunun Irak'ın lehine çözüme kavuşması Türkiye'nin durumu kabullenmesinde bir nebze kolaylaştırıcı unsur olmuştur.⁷⁹

Türkiye'nin NATO üyelik sürecine de dikkat çekmek yerinde olacaktır. Bu süreçte Türkiye, ABD'ye üs kiralamak yerine üs mahallerini açmayı NATO üyelik şartına bağlamıştır. İspanya örneğinin tersi yönde alınan bu kararın Türkiye'nin Sovyet tehdidinin yanı sıra uluslararası sistemdeki aidiyet ve yer edinme, dolayısıyla Batılılaşma sürecindeki ısrarın bir parçası olarak değerlendirmek mümkündür.⁸⁰

Başta ABD olmak üzere Batılı devletler için de Türkiye'nin Batıya bakışına benzer bir bakış açısı geçerlidir. İki savaş arası dönemde ortaya çıkan öncül Avrupa Birliği fikirleri içerisinde Türkiye'ye de yer verilmiş, bu duruma Türkiye'nin ilk etapta fikri desteği ortaya konmuştur.⁸¹

Özellikle Sovyetler Birliği'nin güçlenişi ile İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra gün yüzüne çıkan Soğuk Savaş, Türkiye ve Yunanistan'ın Batı tarafından güvenlik gerekçeleri ile önemszenmesini, dolayısı ile Türkiye ve Yunanistan'ı Truman Doktrini

⁷⁷ Muhsin Kar, *Avrupa Bütünleşmesi ve Türkiye* (Bursa: Ekin Basım Yayın Dağıtım, 2010), 52.

⁷⁸ Şaban Çalış, *Türkiye-Avrupa Birliği İlişkileri: Kimlik Arayışı, Politik Aktörler ve Değişim* (Ankara: Nobel Yayın Dağıtım, 2006), 32.

⁷⁹ Nur Bilge-Criss, "Türkiye-NATO İttifakının Tarihsel Boyutu", *Uluslararası İlişkiler* C. 9, S. 34 (2012): 9.

⁸⁰ Selin M. Bölme, "Soğuk Savaş'ta NATO-ABD-Türkiye Üçgeninde Askeri Üsler: Süreklilik ve Değişim", *Uluslararası İlişkiler* C. 9, S. 34 (2012): 56–57.

⁸¹ Nur Bilge-Criss, "Türkiye-NATO İttifakının Tarihsel Boyutu", 4.

ve Marshall Planı⁸² gibi adımlarla Sovyet etkisinden uzak tutma politikalarını beraberinde getirmiştir.⁸³

Soğuk Savaş döneminde İkinci Dünya Savaşı'nın yıkıcı etkisinin ardından büyük umutlarla kurulan yeni birlik, Fransa ve Almanya arasındaki Alsas Loren⁸⁴ problemini Schuman Planı⁸⁵ ile bir çözüme kavuşturacak⁸⁶, ardından Avrupa Ekonomik Topluluğu (AET), Avrupa Toplulukları (AT) ve Avrupa Birliği (AB) şeklini alarak bütünleşik Avrupa⁸⁷ idealine doğru yol alacaktır.⁸⁸ Türkiye de bu sürecin ilk yıllarından itibaren bir parçası olacak, Türk hükümetleri tarafından süreç yoğun bir şekilde desteklenecektir.⁸⁹

2.2. Türkiye-Avrupa Birliği İlişkileri

Batı kurumlarına dahil olma politikasını kuruluşundan itibaren sürdüren Türkiye, AET'ye üyelik için ilk başvuru yapan ülkeler arasında yerini almıştır. Türkiye'nin bu başvurusu doğal bir sürecin parçası olmakla birlikte aynı zamanda Yunanistan ile olan

⁸² Hakan Keskin, *Avrupa Birliği El Kitabı* (Ankara: Seçkin Yayıncılık, 2014), 40.

⁸³ Kar, *Avrupa Bütünleşmesi ve Türkiye*, 52.

⁸⁴ Alsace-Lorraine.

⁸⁵ Şaban Çalış, *Türkiye-Avrupa Birliği İlişkileri: Kimlik Arayışı, Politik Aktörler ve Değişim* (Ankara: Nobel Yayın Dağıtım, 2006), 41-42.

⁸⁶ Gerard Delanty, *Avrupa'nın İcadı* (Ankara: Adres Yayınları, 2004), 3.

⁸⁷ Denk, *Türkiye-AB İlişkileri*, 17.

⁸⁸ Mustafa Aykaç ve Zeki Parlak, *Tüm Yönleriyle Türkiye-AB İlişkileri* (İstanbul: Elif Kitabevi, 2002), 13.

⁸⁹ Haluk Günöğür, *Avrupa Birliği* (Ankara: Avrupa Ekonomik Danışma Merkezi Yayını, 2007), 76.

mücadelesinin de etkisi altındadır.⁹⁰ Yunanistan'ın 8 Haziran 1959'daki AET başvurusu ile geride kalma ve dışlanma endişesi yaşayan Türkiye başvuru için gerekli somut adımları bir an önce atmış, Yunanistan'ın başvurusundan çok kısa bir süre sonra başvurusunu gerçekleştirmiştir.⁹¹

Bu dönemde Yunanistan etkisi ile birlikte Türkiye'nin AB yolculuğunu etkileyen en önemli etkenlerden birisi de Soğuk Savaş'tır. Bağımsız kalmanın kolay olmadığı bir uluslararası düzende Türkiye, Sovyet tehdidine karşı kendisini Batıya biraz daha yaklaştırma ihtiyacı hissetmiş, bu durum Türkiye-Avrupa Birliği ilişkilerine yansımıştır.⁹²

2.3. AK Parti Dönemine Kadar Türkiye-Avrupa Birliği İlişkileri

2.3.1. Türkiye'nin Avrupa Ekonomik Topluluğu'na Başvurusu, Ankara Antlaşması ve Ortaklık Süreci

Türkiye, 25 Mart 1957 yılında imzalanan Roma Antlaşması ile kurulan AET'ye, 31 Temmuz 1959 yılındaki başvurusu ile katılma arzusunu ileten ilk devletlerden birisidir.

Türkiye'nin başvurusu üzerine verilen cevapta AET, Türkiye'nin üyelik için yeterli kriterleri taşımadığını bildirerek⁹³ üyelik yerine Türkiye'ye ortaklık statüsü teklif etmiş, bu süreci üç aşamalı olarak öngörmüştü.

Akabinde Türkiye-AET arasında 12 Eylül 1963 yılında imzalanan Ankara Antlaşması ile amacı Türkiye'nin örgüte tam üyeliği⁹⁴ olan bir ortaklık sürecine girilmiş oldu. Bu

⁹⁰ E. Çayhan ve Ateşoğlu N. G., *Avrupa'da Yeni Güvenlik Arayışları: NATO, AB, Türkiye* (İstanbul: Afa Yayınları, 1996), 96.

⁹¹ İrfan Kaya Ülger, *Avrupa Birliği'nin ABC'si* (Ankara: Sinemis Yayınları, 2007), 127.

⁹² Sina Akşin, "Demokrat Parti Dönemi", içinde *Dünyanın ve Türkiye'nin Yakın Dönemi* (Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayını, 1998), 87.

⁹³ Bülent Gökay, *Türkiye Avrupa'nın Neresinde?* (İstanbul: Ayraç Yayınevi, 1997), 82.

⁹⁴ Antlaşmanın 28. Maddesi antlaşmanın amacının Türkiye'nin örgüte tam üyeliği olduğunu belirtir: "Antlaşma'nın işleyişi, Topluluğu kuran Antlaşma'dan doğan yükümlerin tümünün

süreç, Antlaşma'nın 3. maddesinde belirtildiği üzere Gümrük Birliği'ne hazırlık mahiyetindeki Hazırlık Aşaması, ortak hareket şartlarının geliştirilmesi için hazırlıkların yapılacağı Geçiş Aşaması ve koordinasyonun güçlendirileceği Son Aşama'dan oluşmaktaydı.

Antlaşma, Geçiş Aşaması için 5, Hazırlık Aşaması için 22 yıl süre öngörürken Son Aşama için bir süre öngörüsünde bulunmamıştı.⁹⁵ Bu antlaşma aynı zamanda Türkiye ile AB arasındaki temel hukuki zemini inşa etmiştir. Antlaşma ile ayrıca süreci yönetmek üzere Ortaklık Konseyi adı ile bir yürütme organı kurulmuştur.

Geçiş Aşaması'nın ardından 23 Kasım 1970 tarihinde imzalanarak 1 Ocak 1973 tarihinde yürürlüğe giren Katma Protokol ile 22 yıl sürecek ve Gümrük Birliği'ni oluşturacak Hazırlık Aşaması başlatıldı. Buna göre 1 Ocak 1996 tarihi itibarıyla Gümrük Birliği sağlanmış olacaktı.⁹⁶ Bu bağlamda Topluluk tarafından Türkiye lehine bazı gümrük kolaylıkları sağlanmıştır. Bunlar belli oranda deniz ürünü, narenciye ve bazı tarımsal ve sanayi ürünlerine yöneliktir.⁹⁷ Bu dönemde genel olarak Türkiye'nin fazla bir yük altına girmediği, Topluluk tarafından bazı ticaret kolaylıkları ve mali desteğe tabi olduğu görülmektedir.

Katma Protokol'ün yürürlüğe girmesinin ardından Türkiye'nin 1974 Kıbrıs Barış Harekâtı ile ilişkiler gerilmiş⁹⁸, Yunanistan'ın AT'ye tam üyelik başvurusunun ardından AT yetkilileri tarafından talep edilmesine rağmen Türkiye'nin tam üyelik başvurusu yapmaması ve 24 Ocak Kararları ile ithal ikameci ekonomi yerine serbest

Türkiye tarafından üstlenebileceğini gösterdiğinde, Akit Taraflar, Türkiye'nin Topluluğa katılması olanağını incelerler.”

⁹⁵ N. Güran, *Uluslararası Ekonomik Birleşme ve Avrupa Birliği* (İzmir: Anadolu Matbaası, 2002), 32–34.

⁹⁶ Cemal Baltacı vd., “Türkiye-Avrupa Birliği İlişkilerinin Türk Anayasal Demokrasisi Üzerine Etkisi”, *CÜ İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi* C. 13, S. 2 (2012): 137.

⁹⁷ Halil Seyidoğlu, *Uluslararası İktisat: Teori, Politika ve Uygulama* (İstanbul: Güzem Yayıncılık, 2007), 269.

⁹⁸ Denk, *Türkiye-AB İlişkileri*, 48.

piyasa ekonomisine geçişi hızlandıracak kararlar alınmasına rağmen Türkiye’de 1980 yılında gerçekleşen darbe ile Türkiye-AT ilişkisi kopma noktasına gelmiştir.⁹⁹

1983 yılında Türkiye’de demokratik düzene geçilmesi ile iktidara gelen Turgut Özal önderliğindeki Anavatan Partisi (ANAP), AT ilişkilerini canlandırmak istemiş, ancak bu, 1987 yılındaki tam üyelik başvurusuna kadar mümkün olmamıştır.

2.3.2. Türkiye’nin Avrupa Topluluğu’na Tam Üyelik Başvurusu ve Gümrük Birliği

Türkiye’nin 14 Nisan 1987 tarihindeki AT tam üyelik başvurusu ve AET ortaklık sürecinin devam etmesi nedeniyle Türkiye-AT arasında yeni bir dönem başlamıştır. Bu yeni gelişme, ilişkilerin, ekonomik alanla birlikte siyasi, sosyal ve hukuki alanlara da taşınması anlamına geliyordu. Bu durum, Ortaklık Süreci ile AT’ye tam üyelik sürecinin iç içe geçmesine, daha net bir ifade ile ekonomik gerekçelerle siyasi gerekçelerin birbirine karıştırılmasına sebebiyet vermiştir. Özellikle Yunanistan’ın sözcülüğünü yaptığı Türkiye karşıtı gruplar Ortaklık Süreci’ne dair görüşmelerde sürekli bir biçimde Kıbrıs, Ege, Ermeni ve Kürt meselelerini gündeme taşımıştır. Bu meselelerin detaylarına ilerleyen kısımlarda yer verilecektir.

AT’nin 18 Aralık 1989 tarihinde Türkiye’ye verdiği cevap, Türkiye’nin AT’ye tam üyelik için ehil¹⁰⁰ bir ülke olduğunu, ancak Gümrük Birliği’ni yerine getirmesi gerektiğini söylüyordu. Bu tarihten sonraki süreç Türkiye’nin Gümrük Birliği’ni sağlama yolundaki çabalarına yoğunlaşacaktır. Karşılıklı kısıtlamaları yok ederek serbest bir gümrük sürecini sağlamayı hedefleyen Gümrük Birliği’nin¹⁰¹, Ortaklık Konseyi’nin 22 Aralık 1995 tarihli ve 1/95 sayılı kararı ile sağlandığı tescil edilmiş, 1 Ocak 1996 itibarıyla Son Aşama’ya geçiş kararı alınmıştır.¹⁰²

⁹⁹ A.g.e., 56.

¹⁰⁰ Türk tarafınca sıkça dile getirilen ehil kelimesinin İngilizce metindeki aslı: Eligible.

¹⁰¹ Pelin Öge Güney ve Oktay Salih Akbay, “Avrupa Birliği’nin Sanayi Politikası ve Türk Sanayisine Etkileri”, *ZKÜ Sosyal Bilimler Dergisi* C. 4, S. 7 (2008): 150.

¹⁰² Doğan Aydal, *Türkiye ve Avrupa Birliği* (Ankara, 1998), 100.

Bu tarihten sonra Türkiye tarafında gözler Gümrük Birliği şartına bağlanan tam üyeliğe çevrilmiştir. Ancak Soğuk Savaş'ın sona ermesi ile Türkiye'nin jeo-stratejik öneminin azalması neticesinde 1992 yılında Maastricht Zirvesi'nde alınan kararlarla Avrupa Birliği'ne dönüşen AT, artık Türkiye'ye, Yunanistan'ın da etkisi ile daha soğuk bakmaya başlamıştır.

Nitekim, Türkiye, 12-13 Aralık 1997 Lüksemburg Zirvesi'nde genişleme süreci için adı sayılan ülkeler arasında zikredilmemiştir. Türkiye'nin buna cevabı ise AB ile ilişkilerin durdurulması olmuştur.¹⁰³ Bu tarihten itibaren Türkiye'nin ABD ve İsrail ile ilişkilerini geliştirme çabalarının artması, Rusya ve Çin ile işbirliği imkanlarının zorlanması iki yıl sonrasında AB tarafından şartların tekrar değerlendirilmesini doğuracaktır.

2.3.3. Helsinki Zirvesi: Aday Ülke Statüsünün Tanınması

AB üye ülkelerinde 1997 Lüksemburg ve 1999 Helsinki Zirveleri arasında önemli siyasi değişiklikler meydana gelmiş, bu durum AB'nin Türkiye'ye bakışını derinden etkilemiştir. Özellikle Almanya'da Gerard Schröder, İngiltere'de Tony Blair, İtalya'da Berlusconi ve Fransa'da Jacques Chirac ile gerçekleşen iktidar değişiklikleri Türkiye lehine bir havanın AB tarafında hâkim olmasına neden olmuştur.

Türkiye'nin AB ile ilişkilerini gözden geçirmesi ve alternatif arayışları hızlandırması neticesinde AB tarafından önce 4 Mart 1998'de Türkiye için Avrupa Stratejisi belgesi açıklanmış, ardından 11-12 Aralık 1999 Helsinki Zirvesi'nde Türkiye'nin AB adaylığının ilanı gerçekleşmiştir. Bu açıklamada Türkiye'nin Kopenhag Siyasi Kriterleri'ni tamamlaması halinde müzakerelere başlanacağı belirtilmiştir. Açıklama ile bahsi geçen kriterler detaylandırılmış, üyelik şartlarının çerçevesi net bir biçimde çizilmiştir. Bu minvalde Türkiye, büyük ve geniş kapsamlı olacak şekilde anayasal ve yasal düzenlemeler yapmaya teşvik edilmiştir. Bu anlamda Helsinki Zirvesi Türkiye-AB ilişkilerinde bir dönüm noktası olarak kabul edilebilir.¹⁰⁴

¹⁰³ Denk, *Türkiye-AB İlişkileri*, 71.

¹⁰⁴ Birol Yeşilada, *EU-Turkey Relations in the 21st Century* (New York: Routledge, 2013), 1.

Helsinki Zirvesi öncesinde yaşanan gerginlikler neticesinde Türkiye'ye bir imtiyaz tanınarak, Avrupa Komisyonu tarafından yıllık raporlar yayınlanmaya başlanmış, bu raporlarla Türkiye'ye süreç hakkında tespit ve tavsiyelerde bulunulmuştur. İlerleme Raporları olarak anılan bu raporların ilki, bir istisna olarak Türkiye'nin henüz aday ülke ilan edilmemesine rağmen yayınlanan 4 Kasım 1998 tarihli rapordur.¹⁰⁵

Türkiye bu gelişmelere cevaben 26 Mart 2001'de Avrupa Komisyonu'na sunulan bir Ulusal Program hazırlamış, Türk Mevzuatı'nın AB Müktesebatı ile uyumlu hale getirilmesi için nasıl bir yol haritası izleyeceğini belirtmiştir.

2.4. AK Parti Dönemi Türkiye-Avrupa Birliği İlişkileri ve Müzakere Süreci

28 Şubat sürecinin ardından Millî Görüş çizgisinden ayrılarak kurulan AK Parti'nin 3 Kasım 2002 seçimlerinin ardından tek başına hükümeti kurması Türkiye'de AB sürecini hareketlendirmiştir. Bu tarihten müzakerelerin başlama kararının alınmasına kadar olan süreçte Türkiye, 8 adet uyum paketini ve 2 adet anayasa paketini TBMM'de kabul etmiştir.¹⁰⁶

Ardından AB tarafında Katılım Ortaklığı Belgesi gözden geçirilerek tekrar yayınlanmış, aynı şekilde Türkiye de Ulusal Programı'nı gözden geçirmiş, değişikliklerle birlikte 24 Temmuz 2003 tarihinde resmî gazetede yayınlamıştır.

Usulen, Avrupa Birliği belgeleri, aday ülkeler için her yıl hazırladığı ilerleme raporları ile Kopenhag siyasi kriterlerini karşıladığı raporlanan ülke için müzakere sürecinin başlamasını Komisyonca Bakanlar Konseyi'ne tavsiye etmekte, zirve kararı ile bu süreç başlamaktadır.¹⁰⁷

Türkiye bu süreci başarılı bir şekilde atlattı, 17 Aralık 2004 Brüksel Zirvesi Türkiye için beklenen kararın geldiği zirve olmuştur. O zamana kadar Türkiye'nin gerçekleştirdiği yoğun programlar AB tarafını ikna etmiş, 6 Ekim 2004 tarihli

¹⁰⁵ Denk, *Türkiye-AB İlişkileri*, 9.

¹⁰⁶ A.g.e., 84.

¹⁰⁷ Meral Tecer, *Avrupa Birliği ve Türkiye: Sorular ve Yanıtlar* (Ankara: Türkiye Ortadoğu Amme İdaresi Enstitüsü, 2007), 204.

İlerleme Raporu ile Avrupa Komisyonu Türkiye'nin Birliğe katılım müzakerelerine başlamasını tavsiye etmiş, akabinde Brüksel Zirvesi'nde müzakerelerin başlaması kararı alınmıştır. Avrupa Komisyonu tarafından hazırlanan Müzakere Çerçeve Belgesi, Avrupa Konseyi tarafından 3 Ekim 2005 tarihinde kabul edilmiş, böylece resmen müzakere süreci başlamış, 20 Ekim 2005 itibariyle ilk faslın açılması için tarama süreci başlamıştır. Tarama süreci Türkiye'nin kararlılığını göstermesi açısından önemlidir. Türkiye, 33 faslın taramasını 13 Ekim 2006 tarihinde tamamlamış, yaklaşık 1 yıllık kısa bir sürede ilk aşamayı yerine getirmiştir.

Tarama sürecinin başlamasının yanı sıra 29 Ekim 2004 tarihinde imzalanan Avrupa Anayasası'na Türkiye'nin de imzasını atması ile gerek Avrupa Birliği tarafında gerek Türkiye tarafında bu sürecin son derece motive bir şekilde ilerleyeceği kanaatinin olduğu söylenebilir.

3 Ekim 2005 tarihi itibariyle başlaması kararı alınan müzakereler, Türkiye-AB ilişkilerini yeni bir boyuta taşımıştır. Müzakerelerin başlaması ile birçok sorun su yüzüne çıkmış, Türkiye-AB ilişkilerini etkileyen temel meseleler tekrar gündeme gelmişlerdir.¹⁰⁸

Bir yandan Yunanistan, Kıbrıs, Ermeni iddiaları gibi meseleler nedeniyle hiç açılmayan fasıllar olmakla birlikte diğer yandan bazı fasıllar açılmış ve hızlı ilerlemeler kat edilmiştir. Özellikle TBMM'den geçen uyum paketleri dikkate değer niteliktedir. Daha önce belirtildiği üzere 3 Aralık 2002 tarihinden Müzakerelerin başlama tarihine kadar 8 adet uyum paketi ve 2 adet Anayasa paketi Türk Meclisi tarafından kabul edilmiştir.

Müzakere sürecinde Türkiye-AB ilişkileri, sürecin temel meseleleri yanı sıra, özellikle 2011 sonrasında Türkiye'nin AB'ye üyeliğinden ziyade bölgesel ve küresel ilişkiler üzerinden şekillenmeye başlamıştır. Son dönemde Ortadoğu ve Kuzey Afrika'da ortaya çıkan Arap Baharı süreci, akabinde gerçekleşen Türkiye ve Avrupa'ya yoğun mülteci akını, Avrupa'da aşırı sağın yükselişi, Türkiye'de 15 Temmuz 2016 darbe girişimi ve FETÖ ile mücadele, uluslararası terörizm bağlamında IŞİD ile mücadele, Türkiye-AB ilişkilerini şekillendiren başlıca meseleler olarak halen devam etmektedir.

¹⁰⁸ Yeşilada, *EU-Turkey Relations in the 21st Century*, 4.

Bu kısımda son olarak müzakerelerin fasıllar açısından ne durumda olduğuna kısaca değinmek gerekir. Müzakerelerin usul ve esaslarını belirleyen Müzakere Çerçeve Belgesi çerçevesinde ilişkiler toplamda 35 fasıl üzerinden yürütülmektedir. Bunlardan 34. ve 35. fasıllar diğer tüm fasılların arından değerlendirilecektir. Müzakere sürecinin son durumunda 16 fasıl müzakerelere açılmış, bunlardan 1 tanesi geçici olarak kapatılmıştır. 14 fasıl ise AB ve GKRY tarafında siyasi gerekçelerle bloke edilmiş durumdadır. 5. 8. ve 19. fasıllar açılmayı bekleyen fasıllar olarak durmaktadır.

Çalışmanın kapsamı gereği müzakerelerin ve sonraki dönemlerin detaylarına girilmeyecek, sonraki bölümde müzakerelerin başlangıç dönemi ekseninde dönemin hükümet lideri Erdoğan'ın AB söylemi analiz edilecektir.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

RECEP TAYYİP ERDOĞAN VE AVRUPA BİRLİĞİ

3.1. Recep Tayyip Erdoğan ve Avrupa Birliği

Devletlerin dış politika yapım süreçlerinde ve karar alma mekanizmalarında bireylerin önemi akademik açıdan kabul görmüş bir olgudur. Bu alanda yapılan çalışmalar bireylerin tüm hayatını ele alacak şekilde, bireysel yaşamlarından, küçük yaşlardan itibaren içinde oldukları çevrelere, aldıkları her türlü eğitime, psikolojik yapılarına kadar birçok alanda gelişmiş, pedagoji, psikoloji, sosyoloji gibi birçok disiplini içine almıştır.

Çalışmanın bu kısmında öncelikle Erdoğan'ın siyaset öncesinde nasıl bir hayatı olduğu incelenecek, ardından siyasete girişi ile hayatında hangi gelişmelerin yaşandığına bakılacak ve çalışma açısından önem arz eden genel söylemi ile dış politika anlayışları değerlendirilecektir. Gerek bölüm içerisinde gerek bölüm sonunda yapılan bu incelemeler kuramsal ve kavramsal çerçeve bağlamında ele alınarak Erdoğan incelenecektir.

Analiz yapılırken bu bölümdeki konular çalışmanın esas merkezini oluşturmadıkları için derinlemesine analize girilmeyecek, kısa değerlendirmeler yapılarak esas analiz söylem analizinin yapılacağı kısma bırakılacaktır.

3.1.1. Erdoğan'ın Siyasi Hayatı

Erdoğan, 1970'li yıllara kadar doğrudan temsil edilmeyen din temelli siyasi görüşleri karşılamak üzere kurulan Millî Görüş hareketinde kendisine yer bulmuş, 1976 yılında MSP Beyoğlu Gençlik Kolu Başkanlığına ve aynı yıl MSP İstanbul İl Gençlik Kolları Başkanlığına seçilmiştir.

1980 darbesi ile gelen siyasi yasaklar Erdoğan'ın hayatında bir özel sektör tecrübesi olarak somutlaşmıştır. Bu dönemde Erdoğan müşavirlik ve üst düzey yöneticilik yapmıştır. Erdoğan aynı dönemde askerlik görevini de ifa etmiştir.

Özel sektör ve askerlik sürecinin ardından 1983 yılında kurulan Refah Partisi (RP) ile siyasete tekrar dönen Erdoğan, ilk yıllarında RP çatısı altında ilçe başkanlığı, İstanbul

il başkanlığı ve MKYK üyeliği görevlerini yerine getirmiştir. Erdoğan'ın bu yılları, siyaseti kadın ve gençlere yayma çabaları ile derinlik kazanmış siyasi kariyerini temelden halkın her katmanına dayandırma çabasını o dönemde göstermiştir. Erdoğan bu dönemde mahalle gezileri düzenlemiş, ev sohbetlerine katılmış, bizzat halktan destek istemiştir.¹⁰⁹

Erdoğan kadın ve gençlik çalışmaları ile bir anlamda yenilikçi yönünü ilk kez göstermiştir. Çünkü o döneme kadar İslami hareketler içerisinde kadın ve gençleri sahnenin ön kısmında görmek pek mümkün değildi. Oysa Erdoğan bu iki aktörü doğrudan sahnenin ön kısımlarına davet etmekteydi. Erdoğan ile Millî Görüş hareketinin öncü isimleri arasındaki ilk ayrılıkların bu dönemde atıldığı söylenebilir. Fakat, neye yol açarsa açsın, Erdoğan'ın bu çalışmaları çok geçmeden yerel seçimlerde etkisini gösterecek, Erdoğan RP ile katıldığı 1989 yılındaki yerel seçimlerden Beyoğlu'nda büyük başarı olarak geri dönecektir.

Erdoğan 1991 yılında milletvekili seçilmiş, fakat Yüksek Seçim Kurulu (YSK) tarafından tercihli oy sistemi nedeniyle mazbatasını iptal edilmiştir. Ardından 1994 yılında İstanbul Büyükşehir Belediye (İBB) başkanı olacağı döneme kadar RP İstanbul il başkanlığını yürütmüştür.

Erdoğan'ın yenilgi ile küsmeye yaklaşımını benimsemediği kendi yaşamında birçok örnekle doludur. Erdoğan 80'li yıllarda girdiği ilk seçimlerde kazanan aday olamamasını normal karşılamakta, bu işlerin iniş ve çıkışlar içerdiğini ifade etmektedir.

1994 yılında İBB başkanı seçilen Erdoğan ilk meclis toplantısını Kur'an'ın ilk suresi olan ve açılış anlamını taşıyan Fatıha suresi ile açmak istemiş, bu durum bir krize yol açmıştır. Bu ve benzeri örnekler Erdoğan'ın gerek kültürel gerek dini ve gerekse siyasi açıdan mevcut düzene karşı birtakım yenilikler aradığına ve bunları hayata geçirmek için mücadele ettiğine işaret teşkil etmektedir.

Erdoğan'ın başkanlık dönemi parti içerisinde de bazı eleştirilerle başlamıştır. Özellikle mali görevlendirmelerle ilgili RP içerisinde yeteri kadar tercihte bulunmadığı yönündeki eleştirilere Erdoğan açıktan cevap verme ihtiyacı hissetmiş

¹⁰⁹ Yeşim Arat, *Political Islam in Turkey and Women's Organisations* (İstanbul: TESEV, 1999), 15.

ve görevlendirme konusunda baskı kabul etmediğini, böyle bir baskı karşısında dik duracağını ifade etmiştir. Bu açıklamaları Erdoğan'ın bağımsız kimliğinin bir parçası olarak yorumlamak mümkündür. Bu kimlik yapısı ilerde Millî Görüş lideri Necmettin Erbakan'a karşı bir hareketin önderliğine giden yolu açacaktır.

Parti içerisindeki rekabet ve bağımsız kişilik Erdoğan'ı zamanla doğal olarak liderlik pozisyonuna itmiştir. Ancak bu durumun açığa çıkması için biraz daha beklemek gerekecektir.

1997'de RP, Türk siyasetinde en etkin parti konumundaydı. RP bir yıldan az bir süredir devraldığı hükümet görevini yoğun İslami motivasyonla yürütmekteydi. Dönemin temel tartışmalarından olan gericilik suçlamaları, RP için siyasi ve hukuki tehlike oluşturuyordu. İşte böyle bir dönemde Milli Güvenlik Kurulu (MGK) tarafından 28 Şubat Kararları¹¹⁰ alındı.

Farklı kesimlerce çok farklı yorumlara tabi tutulan ve post-modern darbe¹¹¹ olarak adlandırılan 28 Şubat, bir gerçeklik olarak Millî Görüş'e darbe vurmuştur. Millî Görüş içinde siyasal olarak bu şekilde devam edilmesinin mümkün olmadığını gören bazı siyasiler devletin kurucu ideolojisi ile daha barışık bir yaklaşımı benimseme ihtiyacı hissetmiştir.

Bu hadiseler, Erdoğan için, sürekli olarak kamuoyunu meşgul eden rejim, ideoloji ve gericilik tartışmalarını geride bırakarak sistemle barışık bir yaklaşım ile yeniden siyaset mekanizmasına gelmeyi gerekli kılıyordu. Erdoğan bunu yaptı. Bu açıdan 28 Şubat'ı Erdoğan için zirvenin başlangıcı, Erbakan için ise siyaseten sonun başlangıcı kabul etmek mümkündür. Erdoğan'ın bu dönüşümü yaygın olarak "Millî Görüş gömleğini çıkarmak ve muhafazakâr demokrat olmak." şeklinde kabul edilir.

28 Şubat'ın ardından siyasi yasaklı haline gelen Millî Görüş lideri Necmettin Erbakan'a vekaleten siyasi parti liderliğini yürütecek bir isim arayışı meydana geldi.

¹¹⁰ Millî Güvenlik Kurulu'nun 28 Şubat 1997 tarih ve 406 Sayılı Kararına Ek-A (Rejim Aleyhtarı İrticai Faaliyetlere Karşı Alınması Gereken Tedbirler)

¹¹¹ Post-modern darbe tabiri ilk olarak 13 Haziran 1997 tarihinde Türker Alkan tarafından Radikal gazetesindeki "Post modern bir askeri müdahale" başlıklı yazıda kullanılmış, ardından büyük kabul görerek literatürdeki yerini almıştır.

Bu süreçte Erdoğan'a göre tabanının isteğinin aksine karar alındı. Bu duruma Erdoğan'ın tepkisi yeni kurulan Fazilet Partisi'ne (FP) en son geçen belediye başkanı olmak şeklinde oldu.

Erdoğan, 1997 yılında Siirt'te yaptığı bir konuşmada o dönem Millî Eğitim Bakanlığı tarafından da öğretmenlere tavsiye edilmiş bir kitaptan okuduğu şiir nedeniyle 1999 yılında 4 ay hapse mahkûm edildi. Bu karar Erdoğan'ın İBB başkanlığının da sonu demek oluyordu.

Erdoğan, mücadeleci yapısını bu olayda açık şekilde göstermiş ve hapis cezasının Yargıtay tarafından onanması üzerine “Yıkılmadım, dimdik ayaktayım. Bu şarkı bitmeyecek. Dört ay dinleneceğim. Pişeceğim, karşınıza daha pişmiş çıkacağım.” diyerek daha güçlü bir dönüş yapacağını sinyallerini vermiştir.¹¹² Erdoğan bu cezaya ilaveten ömür boyu siyasetten men de edilmiştir. Ancak ileride hukuki olarak aşılacak bu cezalar Erdoğan'ı radikalleştirmemiş, aksine sistemle daha uyumlu politikalar izlemesine destek olmuştur.¹¹³

2000 yılında yapılan parti kongresinde artık saflar “gelenekçiler” ve “yenilikçiler” olmak üzere net bir şekilde ikiye ayrılmıştı. Gelenekçileri Recai Kutan temsil ederken Abdullah Gül yenilikçilerin adayydı. Gelenekçilerin temsilcisi Kutan zorlandığı bu yarışta kıl payı denecek bir fakla kazanmayı başardı. Fakat artık yenilikçi kanat her zamankinden daha güçlü hale gelmişti. Erdoğan'ın bu kongreye gönderdiği metin, yenilikçilerin söylemini açığa vuran önemli bir işaret olarak görülmüştür. Burada Erdoğan demokratikleşme, insan hakları, özgürlük, hukukun üstünlüğü, çoğulcu ve katılımcı bir düzen için çalışacaklarını söylüyordu.¹¹⁴ Erdoğan gelenekçi kanadın söylemlerini arkada bıraktığını bu şekilde gösteriyordu. Bu yeni söylemi, Erdoğan ve yeni kuracağı parti gelecek 20 yılda sıkça tekrar edecektir.

¹¹² Sefa Kaplan, Recep Tayyip Erdoğan (İstanbul: Doğan Kitap, 2007), 83.

¹¹³ Andrew Mango, Türkiye ve Türkler: 1938'den Günümüze (İstanbul: Remzi Kitabevi, 2005), 122.

¹¹⁴ Ruşen Çakır, “Fazilet Kongresi: Demokrasi Virüsü FP'ye de Sızdı”, <https://www.birikimdergisi.com/dergiler/birikim/1/sayi-134-135-haziran-temmuz-2000/2327/fazilet-kongresi-demokrasi-virusu-fp-ye-de-sizdi/3956> [12 Mart 2020].

Fazilet Partisi'nin 22 Haziran 2001'de kapatılması ile gelenekçilerle yenilikçilerin bir arada durmasını gerektirecek şartlar da somut olarak ortadan kalkmış oldu. Anavatan Partisi'nden (ANAP) kopmuş olan muhafazakâr ve liberallerle işbirliği yapan, ayrıca medya desteğini arkasına alan Erdoğan yeni parti çalışmalarını başlattı: FP meclis grubu milletvekillerinin birçoğu ile 14 Ağustos 2001'de Adalet ve Kalkınma Partisi (AK Parti) kuruldu, partinin genel başkanlığına Erdoğan seçildi.

1998 yılındaki mahkeme kararı nedeniyle 2002 yılındaki genel seçimlere dahil olamayan Erdoğan yapılan yasal düzenlemeler sonucunda Siirt'ten milletvekili seçilerek Türkiye Büyük Millet Meclisi'ne (TBMM) girdi. Erdoğan, 15 Mart 2003'te Başbakanlık makamına geçti.

2002 yılındaki genel seçimlere hızlı bir örgütlenme sonucunda katılarak seçimden birinci parti olarak çıkmayı başaran AK Parti ve Erdoğan, seçim sürecinde söylemini dünyaya açılan bir Türkiye üzerine kurmuş, İslami söylemi terk etmiştir.¹¹⁵ Böylece söylem değişikliği iktidar değişikliği ile tamamlanmıştır.

AK Parti'nin kurulması süreciyle aynı dönemlerde üst üste gerçekleşen ekonomik krizler Erdoğan'ın rakibi olan eski siyasi hareketlere olan güveni iyice zayıflatmış ve AK Parti'nin yükselişini hızlandırmıştır. Ayrıca AK Parti'nin ilk yıllarında ekonomiyi hızlı bir yeniden yapılanma sürecine tabi tutarak kısa sürede ciddi gelişmeler elde etmesi uzun sürecek iktidarının köklerini sağlamlaştırmıştır. İçeride işlerin yolunda gitmesi Erdoğan'a ABD ve AB ile güçlü ilişkilerin temin edileceği bir dış politikayı yürütecek fırsatı tanımıştır.¹¹⁶

3.1.2. Erdoğan'ın Genel Söylemi ve AB'ye Bakış Açısı

Erdoğan'ın yenilikçiler kanadının güçlenerek gelenekçilere karşı sesini yükselttiği dönemlere kadar sahip olduğu söylem, Millî Görüş geleneğine uygun olarak dini

¹¹⁵ Meliha Benli Altunışık ve Özlem Tür, Turkey: Challenges of Continuity and Change (London ve New York: Routledge, 2005), 64–65.

¹¹⁶ Ziya Öniş, "The Political Economy of Turkey's Justice and Development Party," içinde The Emergence of a New Turkey: Democracy and the AK Party, ed. Hakan Yavuz (Salt Lake City: The University of Utah Press, 2006), 209–20.

ağırlıklı bir söylemdi. Bu söylem iç politikada da dış politikada da dini olma özelliğini devam ettiriyordu. İçerde kurucu ideoloji ile uzlaşamayan bu söylem dışarıda da uluslararası düzeni Siyonizm odaklı okumaktaydı.

Millî Görüş gömleğini yenilik döneminde çıkararak Erdoğan ve ekibi için bu dönemde yeni bir aidiyet tanımlaması ihtiyacı doğdu. AK Parti, bu sorunu “muhafazakâr demokrat” kavramı ile çözdü. Kavram, ilk kez Erdoğan’ın El Cezire televizyonunda kendisi tarafından ifade buldu. Ardından Muhafazakâr Demokrat kavramı 15 Ocak 2004’te “Uluslararası Muhafazakarlık ve Demokrasi Sempozyumu”nda detaylandırıldı ve yaygın olarak kullanılır hale geldi.

Erdoğan, harekete muhafazakâr demokrat kavramı ile birçok kesime hitap etme fırsatı açmıştır. Zira muhafazakârlık, yerlilik ve gelenekçilik yönü ile İslami ve milliyetçi, hatta ulusalcı çağrışımlar içererek ülke içerisindeki birbirinden çok farklı kesimlere aidiyet hissi vermiştir. Bu his toplum ile Erdoğan (AK Parti) arasında doğrudan bağ kurulmasına vesile olmuştur. Erdoğan’ın Uluslararası Muhafazakarlık ve Demokrasi Sempozyumu’nda kendi tabiri ile de doğrulanan bu durum AK Parti’yi bir kitle partisi yapmayı amaçlamıştır.

Erdoğan Millî Görüş kökenine atıfla kendisine yapılan radikallik yakıştırmalarına, hiçbir zaman böyle bir düşünce dünyasına ve yaşam biçimine sahip olmadığını belirtmiş, muhataplarına şu şekilde cevap vermiştir:

Benim hakkımda radikallik tespitinde bulunanların beni çok iyi tanıdıklarına inanmıyorum. Ta gençlik kollarından bugüne kadar hiçbir zamanda ifrat ve tefriti kabul eden birisi değilim. Hep ortayı kabul eden birisi oldum. Ben gençlik kolları başkanıyım ama futbol oynuyordum. Hâlbuki bizim tabanımızın içinde futbola karşı olanlar vardı ama ben buna rağmen oynuyordum. Bunlar aslında benim bulunduğum konumu da ortaya koyuyor.¹¹⁷

Erdoğan’ın dış politikadaki söyleminin ilk dönemlerinde Millî Görüş yapısına uygun olarak anti-Siyonizm ve batı karşıtlığı üzerine bir söylemin hâkim olduğu

¹¹⁷ “Orta Yolcuyum”, <https://www.hurriyet.com.tr/gundem/orta-yolcuyum-39028087> [12 Mart 2020].

söylenbilir. Erdoğan, 1992 yılında aşağıdaki şekilde beyanatta bulunarak bu iddiayı doğrulamıştır:

Ermenistan'a 100 bin ton buğday gönderiyor. Kim? Şu andaki düzen... Manavgat'ta 90 milyon dolar harcamak suretiyle Manavgat suyunu rezerve ediyor. Nereye kullanmak için; İsrail'e. Kıbrıs'ı vermek istiyor. Nereye? Rumlara! Bir taraftan da şimdi Avrupa Topluluğu'na girmek için koşturuyor. Onlar bizi Avrupa Topluluğu'na almamayı düşünüyorlar. Biz de girmemeyi düşünüyoruz. Avrupa Topluluğu'nun asıl adı Katolik Hıristiyan Devletler Birliği'dir.¹¹⁸

Erdoğan, benzer şekilde, sağ ve solu her ikisinin de Batının ürünü olduğu gerekçesiyle kabul etmediklerini, ABD ve SSCB arasında kendi aralarında siyasi bir rekabet olmakla birlikte ciddi bir fark olmadığını beyan etmiştir.¹¹⁹

Şişli Gençlik Kolları Kongresi'ndeki beyanatına göre Avrupa Ekonomik Topluluğu'nu (AET) "haçlı zihniyeti" olarak gören Erdoğan, 2000 yılında fikrini değiştirdiğini şu sözlerle ifade etmiştir;

15-20 yıl önce ben de AB'ye karşı olanlardandım. Ama bugün bu noktada değilim. AB'ye girmedi en önemli değerler diye tabir ettiğimiz demokrasi, insan hakları, özgürlükler ve hukukun üstünlüğü gibi çok ama çok ihtiyacımız olan evrensel değerler... Ben vatandaş Tayyip Erdoğan olarak böyle bir AB'ye katılımı seve seve destekliyorum.¹²⁰

Kıbrıs politikasında da son dönemdeki siyasilerin aksine bir politika ile hızlı bir çözüm arayışına giren Erdoğan, özellikle Millî Görüş çizgisi tarafından ağır eleştirilere muhatap olmuştur. Erdoğan başbakanlık öncesinde bir Yunan

¹¹⁸ "Erdoğan: Millet İsterse Laiklik Tabii ki Gidecek", <https://www.hurriyet.com.tr/gundem/erdogan-millet-isterse-laiklik-tabii-ki-gidecek-38260315> [12 Mart 2020].

¹¹⁹ Çakır ve Çalmuk, *Recep Tayyip Erdoğan: Bir Dönüşüm Öyküsü*, 51.

¹²⁰ A.g.e., 28.

televizyonuna röportaj vermiş, Kıbrıs için Belçika modeli bir çözümü benimsediklerini ifade etmiştir.¹²¹

Erdoğan, Kıbrıs meselesinde bir çözüm arayışına girmiş, bu konuda BM temsilcisi Kofi Annan ile işbirliği yapmış ve Adanın sorunlarını çözmek için oldukça çaba sarf etmiştir. Bundan nokta itibariyle Kıbrıs meselesinin Türkiye'nin AB yolunda önüne bir engel olarak konulma imkânı kalmadığı söylenebilir. Erdoğan bu tavrı ile Kıbrıs konusunda Türk dış politikasına yeni bir açılım sağlamıştır.¹²²

Genel olarak AK Parti dönemi Erdoğan'ın ulusal ve uluslararası söyleminin Erdoğan'ın siyasi yıllarının başlarındaki söylemi ile pek uyum gösterdiği söylenemez. Sadece söylem olarak değil, eylem olarak da bu farklılığı görmek mümkündür. Erdoğan henüz başbakan olmadan Beyaz Saray'da Bush tarafından misafir edilmiş, başbakan olduktan sonra ilk yurtdışı gezilerini Batı ülkelerine gerçekleştirmiştir. Böylece Erdoğan Millî Görüş gömleğini dış politikada da çıkardığını uygulamalarıyla göstermiştir.

Millî Görüş çizgisinin temel dış politika meselelerinden birisi olan Siyonizm, esasen emperyalist Batıya karşıtlığı kapsıyordu. Bu çerçevede AB üyeliğine olumsuz bakış, ABD ve İsrail ile dış politikada mücadele, NATO'da sert bir duruş, Millî Görüş dış politikasının temel yapı taşları olarak sıralanabilir. Erdoğan, içinden geldiği Millî Görüş geleneğine uygun şekilde AK Parti dönemine kadar çok kez bu çerçevede temelde Batı karşıtı mesajlar içeren konuşmalar yapmıştır. Fakat "28 Şubat'ta Millî Görüş gömleğini çıkarttık."¹²³ dedikten sonra yeni söylemi ile siyasi yelpazenin merkezinde yer aldığını, yeni dönemde destek beklediği kişi ve gruplara ikna edici şekilde aktarması gerekiyordu. Bu dönemde ABD ve AB ile iyi ilişkiler kuran

¹²¹ "AB'ye Endeksli Kıbrıs Politikası", <https://www.hurriyet.com.tr/gundem/abye-endeksli-kibris-politikasi-189141> [12 Mart 2020].

¹²² Melek Fırat, "AKP Hükümetinin Kıbrıs Politikası," içinde *AKP Kitabı: Bir Dönüşümün Bilançosu*, ed. İlhan Uzgel ve Bülent Duru (Ankara: Phonex Yayınevi, 2009), 459–60.

¹²³ "Millî Görüş'le Gurur Duyuyorum", <https://www.milliyet.com.tr/siyaset/milli-gorusle-gurur-duyuyorum-5178071> [12 Mart 2020].

Erdoğan yeni partisini kabul ettirmek üzere yoğun çaba sarf etmiş, eski söylemi pratikte de geride bırakmıştır.¹²⁴

Erdoğan'ın AB söyleminin değişiminin yanında ABD ile de hem söylem hem eylem değişiminin varlığı görülmektedir. Süleymaniye Krizi ve 1 Mart Tezkeresi gibi bazı dönemlerde krizler çıksa da AK Parti ile Türkiye-ABD ilişkileri büyük oranda işbirliği ile devam etmiştir. Bu dönemde ABD'nin Afganistan müdahalesi için İncirlik üssünün kullanılmasına izin verilmiş, ABD'den F-16 ve F-35 savaş uçakları sipariş edilmiş, Ocak 2005'te İsrail ve ABD ile Doğu Akdeniz'de ortak tatbikat yapılmıştır.

Erdoğan, uzun süre Millî Görüş perspektifi ile karşı çıktığı AB üyeliğine artık farklı bir gözle bakmaya başlamış, bu sürecin Türkiye için bir kazanım olduğunu dillendirmiş, bu yönde eylemde bulunmuştur. 29 Ekim 2004 tarihinde İtalya'nın başkenti Roma'da Avrupa Anayasası'nı Türkiye adına imzalayan Erdoğan, Aralık 2004'te Brüksel'de gerçekleştirilen zirvede Türkiye için verilen müzakerelerin başlama tarihini Ankara'da törenle kutlamıştır.¹²⁵ Erdoğan izlediği bu politikalarla da geleneksel Millî Görüş çizgisinden uzaklaştığını göstermiştir.

Erdoğan AB'ye bakış açısının Millî Görüş dönemine göre değiştiğini kendisi şu sözlerle ifade etmiştir:

Geçmişte yaptığımız konuşmalar, dünyada uzun yıllar hüküm sürmüş Soğuk Savaş şartlarına bağlı olarak şekillenmiş bir siyaset anlayışının etkisi altındaydı. Soğuk Savaş şartlarında, iki kutuplu bir dünya üzerinde bütün siyasi ortamları etkilemiş olan kutuplaşmacı siyaset anlayışı, ulusal ve yerel siyasetleri de etkilemişti. Bizim o günkü siyasi üslubumuz da doğal olarak bu kutuplaşmanın etkisi altında biçimlenmişti.¹²⁶

¹²⁴ İlhan Uzgel, "Dış Politikada AKP: Stratejik Konumdan Stratejik Modele," içinde *AKP Kitabı: Bir Dönüşümün Bilançosu*, ed. İlhan Uzgel ve Bülent Duru (Ankara: Phonex Yayınevi, 2009), 366–67.

¹²⁵ "Ankara'da AB Kutlaması", <https://www.amerikaninsesi.com/a/a-17-2005-01-07-voa7-87985957/840401.html> [12 Mart 2020].

¹²⁶ "Vize Almam", <https://www.hurriyet.com.tr/gundem/vize-almam-38261090> [12 Mart 2020].

3.2. Erdoğan'ın AB Söyleminin Analizi

Bu kısımda Recep Tayyip Erdoğan'ın uluslararası platformlarda yaptığı konuşmalarda değindiği Avrupa Birliği söylemi, bir eleştirel söylem analizi yaklaşımı olan diyalektik-ilişkisel yaklaşım ile analiz edilecektir. Esas analize geçmeden önce bazı ön bilgileri ve değerlendirmeleri vermek, yapılacak analizi derinlemesine değerlendirmek için faydalı olacaktır.

Her şeyden önce çalışmanın sınırlarını belirtmek analizin çerçevesin görmek adına gereklidir. Bu açıdan çalışmada, Erdoğan'ın 2003-2007 yılları arasındaki Avrupa Birliği söyleminin yapı taşlarının neler olduğu anlaşılmaya çalışılmıştır. Erdoğan'ın söylem analizi yöntemi son derece sınırlı bir şekilde çalışıldığı gözlemlenmiş, daha spesifik olarak Avrupa Birliği söyleminin daha önce çalışıldığı tespit edilememiştir. Bu açıdan çalışmanın sınırları bir anlamda bir başlangıcı ifade etmektedir. Bu çalışmalar başka araştırmacıların katkılarıyla bir araya getirildiğinde çok daha anlamlı ve geniş perspektifli sonuçlar elde edilebilecektir. Özetle çalışma, 2003-2007 yıllarını, uluslararası platformlarda yapılmış konuşmaları, Avrupa Birliği konulu konuşmaları ve birey olarak Erdoğan'ı eleştirel söylem analizi yöntemi ile birlikte incelemektedir.

Yapılan çalışma esnasında Erdoğan'ın, bazı mesajları güçlü bir şekilde ve defaatle aksettirdiği, bununla birlikte bazı mesajları yerine göre muhataplarına iletmediği ve tekrar etmediği tespit edilmiş, çalışmada tekrar eden mesajlar belli kategoriler halinde toplanmış ve analize tabi tutulmuştur.¹²⁷

Erdoğan, yaptığı konuşmalarda gerek dinleyici kitlesine göre gerek son dönemdeki gelişmelere göre gerek program bölgesi nedeniyle bölgenin özel meselelerine göre birçok farklı mesaj vermiştir. Bu mesajlardan bazıları AB ile ilgili hiçbir detay içermezken bazıları AB'ye çok kısa bir şekilde değinmiş, konuşmaların diğer önemli bir kısmı ise AB'ye dair doğrudan ve açık mesaj verici nitelik taşımıştır. Çalışmada sıkça tekrar edilen Avrupa Birliği konulu mesajları belli başlıklar altında toplanarak

¹²⁷ Yapılan analizler için temel kaynak AK Parti tarafından basılan Uluslararası

Konuşmalar, Recep Tayyip Erdoğan: Uluslararası Konferans ve Katılım Konuşmaları 1 ve 2 kitaplarıdır.

analiz edilmeye çalışılmıştır. Bunun temel sebebi Erdoğan'ın düzenli olarak vurguladığı ve yerleştirmek istediği ana mesajı anlamaktır.

AK Parti lideri Erdoğan, 2003 yılı Nisan ayından 2007 yılı Aralık ayı sonuna kadar uluslararası platformlarda tam 152 konuşma yapmıştır. Bu konuşmaların tamamı çalışma kapsamında okunmuş, Avrupa Birliği'nin içinde geçtiği konuşmalar ayrıca gruplandırılmış, bu konuşmalardan tekrar eden mesajlar analiz edilmiştir.

Erdoğan'ın iktidara geliş sürecinde ve özellikle AK Parti'nin kuruluşu ile Batıya verdiği açık mesajları aşağıda görmek mümkündür. Erdoğan'ın söyleminin esas parçaları aşağıdaki kısımlarda incelenecektir. Bu kısımlar, Motivasyon Söylemi, Yapısal Söylem, Ekonomi Söylemi, Kültürel Söylem ve AB Norm ve Değerleri¹²⁸ Söylemi başlıklarından oluşmaktadır.

Erdoğan ilk mesajlarında Avrupa Birliği'nin, AK Parti'nin hükümet olması durumunda temel dış politika önceliği olacağını, AB vatandaşlığını kesin hedef olarak belirlediğini, bu süreç içerisinde elde edilecek değerlerin temel hedefi oluşturduğunu ve 21. yüzyıl gerçeklerinin bu değerleri gerekli kıldığını ifade etmektedir:

3 Kasım 2002 seçimlerinden sonrası ilk hükümet açıklamamızda ülkemizin Avrupa Birliği üyeliğinin temel dış politika önceliğimiz olmaya devam edeceğini duyurmuştuk.¹²⁹

Bizim asıl meselemiz Avrupa Birliği'nin de temelini oluşturan fikri hür, vicdanı hür bir toplum inşası hedefine ulaşabilmek için müzakere sürecinin gerektirdiği reformları ve yapısal dönüşümleri bir an önce tamamlamaktır.¹³⁰

¹²⁸ Avrupa Birliği Antlaşması'nın 49/1 ve 2. Maddeleri AB Norm ve Değerlerini şu şekilde belirlemektedir: Avrupa Birliği, insan onuruna saygı, özgürlük, demokrasi, eşitlik, hukukun üstünlüğü ve azınlıklara mensup kişilerin hakları da dâhil olmak üzere insan haklarına saygı değerleri üzerine kuruludur. Bu değerler, çoğulculuk, ayrımcılık yapmama, hoşgörü, adalet, dayanışma ve kadın-erkek eşitliğinin hâkim olduğu bir toplumda üye devletler için ortaktır.

¹²⁹ Recep Tayyip Erdoğan, "Türk-Alman Ekonomi Kongresi Konuşması" Mayıs 5, 2005.

¹³⁰ Recep Tayyip Erdoğan, "Avrupa ve Hareketlilik Bilinci Toplantısı Konuşması" Aralık 28, 2005.

Her vatandaşımız, adı artık konmamış olsa da Avrupa vatandaşıdır.”¹³¹

21. yüzyılın Türkiye’si, insanların kendilerini özgürce ifade edebildikleri, her alanda uluslararası rekabete açık, bilgi ve teknoloji üreten bir ülke olmak zorundadır.¹³²

3.2.1. Motivasyonel Söylem: Türkiye’nin Bekleyişi, Halk Desteği, Umut/Beklenti, Öncelik ve Kararlılık

Bu kısımda Erdoğan’ın AB söyleminin motivasyona dayalı içerikleri ele alındı. Bu içerik Türkiye’nin Avrupa Birliği üyelik sürecindeki motivasyonun temel taşlarını ifade etmektedir. Erdoğan’a göre yıllardır AB tam üyeliği için bekleyen, halkın bu süreci yüksek düzeyde desteklediği bir Türkiye bugün AB üyelik sürecini yürütmektedir. Aynı şekilde Türk tarafının gelecekte umutlu, aynı zamanda AB’den beklenti içerisinde olduğu, AB sürecinin Türkiye için bir öncelik meselesi olduğu ve Türkiye’nin bu süreçteki kararlılığı bu motivasyonun diğer yapı taşlarıdır.

a) Türkiye’nin Bekleyişi

Erdoğan, uluslararası konuşmaları esnasında Türkiye’nin Avrupa Birliği sürecini defaatle muhataplarına aktarmıştır. Bu süreçte Türkiye’nin uzun süredir bir bekleyiş içerisinde olduğu farklı ifadelerle tekrarlanmıştır. Bu doğrultuda Erdoğan, AB üyeliğini Türkiye’nin kuruluş ideali olarak tanımlamış, Türkiye’nin 200 yıldır devam eden modernleşme serüvenini AB üyeliği ile tamamlamak istediğini belirtmiş, AB üyelik sürecini uzun soluklu bir bayrak yarışına benzetmiş ve Türkiye’nin Osmanlı döneminden itibaren bu yarışta hiçbir taviz vermeksizin yoluna devam ettiğini belirtmiştir.

Erdoğan, AB üyeliğini Türkiye Cumhuriyeti’nin kuruluş ideali olarak tanımlayarak bu sürece verilen önemi en üst seviyeye, devletin temel amacı seviyesine taşımıştır. Bu söylem aynı zamanda Avrupa Birliği’nin tarihini de soyut bir şekilde çok daha

¹³¹ A.g.e.

¹³² A.g.e.

geçmişe götürmektedir. Bu tanımlama Türkiye Cumhuriyeti ile Avrupa Birliği arasında somuttan soyuta kayan bir idealizm içerir.

AB üyeliği, taşıdığı anlam bakımından 83 yıllık Cumhuriyetimizin kuruluş idealidir... Hükümetimiz de AB üyeliğini bu sebeple temel bir stratejik yönelim olarak görmüştür, görmektedir. Bu yolda anayasamızın üçte biri değiştirilmiş, uyum paketleri çıkarılmış, birçok yasal ve idari düzenleme hayata geçirilmiştir.¹³³

Türkiye-AB ilişkilerinde beklentimizin yükseldiği, kritik bir döneme girdik. Avrupa Birliği ideali için 41 yıldır sarf ettiğimiz gayretlerin somut ve makul bir takvimle ülkemizi tam üyeliğe taşımalarını istiyoruz. Bugün üye olan pek çok ülkenin ve halkın yaşadıkları tereddütlere bakıldığında, Türkiye'nin Avrupa Birliği'ne çok daha hazır olduğunu da görüyor ve biliyoruz. Türkiye temel tercihini yapmış, kararını vermiştir. Yaklaşık 200 yıldır devam eden modernleşmemizi; AB üyeliği ile tamamlamak istiyoruz.¹³⁴

Erdoğan'ın buradaki diğer ülkelerde yaşanan tereddütlere karşın Türkiye'nin bu sürece katkısından bahsetmesi, diğerleri ve biz vurgusudur. Onlar tereddüt ederken biz son derece istekli ve motive olmuş bir şekilde bu süreci destekliyoruz, mesajı burada verilmektedir.

40 yılı aşan AB bayrak yarışında artık son yüz metreyi koşuyoruz. Yüce Allah'ın izniyle yakında ipi başarıyla göğüsleyeceğiz.¹³⁵

Osmanlı döneminde başlayan, Cumhuriyetin kurulmasıyla devam eden modernleşme hareketimiz, Türkiye'nin çağdaş dünya ile bütünleşme arzusunun açık bir tezahürüdür. Bu amacımızdan 150 yıldır hiçbir taviz

¹³³ Recep Tayyip Erdoğan, "News Xchange 2006 Konferansı Konuşması" Kasım 2, 2006.

¹³⁴ Recep Tayyip Erdoğan, "Dünya Gazeteler Birliği'nin 57. Genel Kurul Konuşması" Mayıs 31, 2004.

¹³⁵ Erdoğan, "Dünya Türk İşadamları V. Kurultayı Akşam Yemeği Konuşması"

vermemiş olmamız, aynı zamanda kendimize duyduğumuz güvenin de ifadesidir.¹³⁶

b) Halk Desteği

Erdoğan'ın motivasyon söyleminin diğer bir parçası da halk desteği söylemidir. Erdoğan AB üyelik süreci boyunca ve bugün daha çok artarak devam eden bir halk desteğinden bahsetmektedir.

Erdoğan bu süreçte halkın sadece soyut bir destek vermektan ziyade bir yönlendirmede de bulunduğunu ifade etmektedir. Erdoğan'a göre Türk halkı bu sürecin birebir içindedir. Bu durum siyasilere AB üyelik sürecini güçlendirme ve hızlandırma iradesi vermektedir.

Avrupa Birliği'ne tam üyelik sürecimiz ulusumuzun desteğiyle ve yönlendirmesiyle, hükümetimizin en önemli önceliklerinden birisini teşkil etmektedir. Halkımızın tam desteği sayesinde tam üyelik sürecinde kısa zamanda büyük adımlar atmayı başarabildik.¹³⁷

(Değerli misafirler...), biz bu reformları (yapısal reformlar) yaparken halkımıza inandık, sağduyusuna güvendik, halkımızla birlikte yaptık.¹³⁸

Türk halkı, tercihini çağdaş uygarlık ve bu bağlamda Avrupa Birliği'ne üyelikten yana kullanmaktadır.¹³⁹

Bu süreci yaklaşık bir yüzyıldır devam eden bir proje olarak yorumlayan Erdoğan, AB üyeliğinin tamamlanması durumunda bu sürecin de artık tamamlanacağını, bunun gerçekleşmesi için de kararlılıkla sürecin gereklerini yerine getirmeye devam edeceklerini ifade etmektedir.

¹³⁶ Recep Tayyip Erdoğan, "10. Avrupa Kredi Konferansı Konuşması" Mart 1, 2006.

¹³⁷ Erdoğan, "Dünya Türk İşadamları V. Kurultayı Akşam Yemeği Konuşması"

¹³⁸ A.g.e.

¹³⁹ A.g.e.

Türkiye, (...) AB üyeliğinin yaklaşık bir asırdır süren çağdaşlaşma projemizi taçlandırarak en önemli merhalelerden biri olduğunun bilinci içinde bu sürecin gereklerini kararlılıkla yerine getirmeye devam etmektedir. Bu yolda en büyük desteğimiz ve güç kaynağımız yine halkımızın bu konudaki sarsılmaz arzu ve isteğinden kaynaklanmaktadır. Gerçekten de Türk halkının AB üyeliğine verdiği destek bugüne kadar hiçbir aday ülkede olmadığı kadar yüksek bir düzeydedir.¹⁴⁰

(...) AB perspektifimizin teminatı olarak ben yine, milletimizin bu istikametteki iradesini görüyor ve gösteriyorum.¹⁴¹

c) Umut/Beklenti

Erdoğan, Türkiye'nin Avrupa ile siyasi, kültürel ve coğrafi açıdan bir bütün içerisinde yer aldığını belirtmektedir. Erdoğan'a göre bu durum Türkiye'yi doğal olarak AB'nin de bir parçası yapmalıdır. Bu nedenle Türkiye, AB yetkililerinden doğal tarihi sürecin devamı niteliğinde bir beklenti içerisindedir.

Türkiye'nin AB üyelik sürecindeki hedefinin net bir şekilde tam üyelikten yana olduğunu belirten Erdoğan, başka seçeneklerin masaya getirilmesini dahi kabul etmemektedir. Ayrıca Erdoğan, bu hedef çerçevesinde ilerde bir parçası olunacak AB için Türk gençlerinin uygun bir şekilde yetiştirilmesi gerektiğini de belirtmektedir. Zira gelecek nesil içerisinde Avrupa Birliği'ni yöneten kadrolar çıkacaktır. Erdoğan Atatürk dönemine atıfta bulunan "10 yılda 15 milyon genç" söylemini bugüne uyarlayarak aynı zamanda bir anlamda bu sürecin geçmişinin çok eskiye dayandığı şeklinde mesaj göndermektedir. Buradan Erdoğan'ın bu sürece olan beklentisini görmek de mümkündür.

¹⁴⁰ Recep Tayyip Erdoğan, "Avrupa Birliği Yolunda Türkiye Başlıklı Economist Konferansı Konuşması" Nisan 26, 2005.

¹⁴¹ Recep Tayyip Erdoğan, "Dünya Ekonomik Forumu İstanbul Toplantısı Kapanış Konuşması" Kasım 24, 2006.

*Türkiye, her zaman Avrupa tarihi, siyasi ve kültürel coğrafyasının ayrılmaz bir parçası olmuştur.*¹⁴²

*AB Katılım Müzakerelerinin hedefi tam üyeliktir. Özel statü gibi AB'yle aramızdaki müktesebata ve özüne uymayan seçenekleri kabul etmemiz söz konusu değildir.*¹⁴³

*15 milyon gencimizi de aynı motivasyonla yetiştirmeliyiz. Çünkü onlar 20 yıl sonrasının Avrupa Parlamentosu milletvekilleri, Avrupa Komisyonu bürokratları ve de en önemlisi gelişen Avrupa'nın vatandaşları olacaklardır.*¹⁴⁴

d) Öncelik

Türk siyasi tarihi Tanzimat dönemi itibari ile net bir şekilde Batılılaşma tarihi olarak değerlendirilebilir. Bu minvalde Batı medeniyeti ve değerleri her zaman Türk elitleri için bir öncelik meselesi olmuştur. Erdoğan için de bu durum değişmemiştir. Erdoğan, AB üyelik sürecinin kendileri için bir öncelik meselesi olduğunu, temel hedefin tam üyelik olduğunu defaten vurgulamıştır.

*AB üyeliği, Türkiye'nin ve hükümetimizin en öncelikli hedefidir. Üyelik dışında hiçbir model Türkiye için seçenek değildir.*¹⁴⁵

*AB'ye tam üyelik dış politikamızın ana hedeflerindedir.*¹⁴⁶

¹⁴² Recep Tayyip Erdoğan, “Türk-İtalyan Forumu Konuşması” Aralık 14, 2007.

¹⁴³ Recep Tayyip Erdoğan, “Canterbury Üniversitesi Konuşması” Aralık 6, 2005.

¹⁴⁴ Erdoğan, “Avrupa ve Hareketlilik Bilinci Toplantısı Konuşması”

¹⁴⁵ Recep Tayyip Erdoğan, “Bloomberg Konuşması” Temmuz 27, 2005.

¹⁴⁶ Recep Tayyip Erdoğan, “UBS Wealth Management Gala Yemeği Konuşması” Nisan 28, 2006.

*AB'ye tam üyelik dış politikamızın ana eksenlerinden birini oluşturuyor.*¹⁴⁷

Erdoğan, AB tam üyelik sürecinin kendisi ve partisi için bir öncelik meselesi olduğunu vurgularken aynı zamanda konunun öneminin de farkında olduğunu belirtmektedir. Bunun için ana hedef, ana eksen, vazgeçilmez hedef, stratejik hedef gibi ifadelerle Avrupa Birliği'ne tam üyeliğin önemi anlatılmaktadır.

*Dış politikamızın temel taşlarından biri olan Avrupa Birliği'ne katılım, ülkemizin vazgeçilmez hedefidir.*¹⁴⁸

*AB üyeliği Türkiye için stratejik bir hedeftir.*¹⁴⁹

e) Kararlılık

Erdoğan'ın motivasyon söyleminin en yoğun parçası kararlılık söylemidir. Erdoğan yaptığı konuşmalarda hiç vazgeçmeden Türkiye'nin bu süreçteki kararlılığını vurgulamıştır. Bu kararlılık söylemi bir yandan derinlik ifade ederken bir yandan da süreklilik ifade eder. Bu süreçte Erdoğan, AK Parti özelinde ve Türkiye genelinde bugüne kadar AB üyelik sürecinin gereklerinin samimi ve kararlı bir şekilde yerine getirildiğini ancak bu sürecin devam ettiğini ve güçlenerek devam edeceğini ifade etmektedir.

Türkiye'nin Avrupa ile aynı trende bulunduğunu söyleyen Erdoğan, bu birlikteliğin eninde sonunda tam olarak gerçekleşeceğini, bunun için Türk tarafının üzerinde düşeni kararlı bir şekilde, ilk günkü gibi canlı bir heyecanla yapacağını söylemektedir.

*İktidarda bulunduğumuz iki buçuk yıla yakın süre zarfında (...) hükümetimiz örnek bir kararlılık ve irade göstermiştir.*¹⁵⁰

¹⁴⁷ Recep Tayyip Erdoğan, "Wharton School Küresel Mezuniyet Forumu Konuşması" Haziran 8, 2006.

¹⁴⁸ Recep Tayyip Erdoğan, "Dış İlişkiler Konseyi - 2010'a Doğru Türk Dış Politikası: Yönelimler ve Öncelikler" Eylül 27, 2007.

¹⁴⁹ Erdoğan, "Türk-İtalyan Forumu Konuşması"

¹⁵⁰ Erdoğan, "Türk-Alman Ekonomi Kongresi Konuşması"

Bu yoldaki kararlılığımız devam etmektedir.¹⁵¹

Hükümetimizin çok önem verdiği bir diğer konu... Türkiye'nin Avrupa Birliği'ne olan tam üyelik sürecidir. Son üç yıl içinde bu hususta yoğun bir çaba sergilenmiş neredeyse yarım yüzyıldır devam etmekte olan süreçte en önemli ilerlemeler bu dönemde sağlanmıştır.¹⁵²

Kuşkusuz yolumuz bitmedi. Devam edeceğiz. Reformların uygulanmasında kat edeceğimiz mesafe vardır. Uygulama basit ve anlık olamaz. Zihinsel dönüşüm gerektirir. Yerleşik davranış kalıplarının ve alışkanlıkların değiştirilmesi her yerde zaman alır. Ancak Türk milleti kendisi için yapılan her iyiliği büyük bir süratle ve başarıyla kabul etmek ve özümsemek hasletine sahiptir. Buna güveniyoruz.¹⁵³

Kararlılık vurgusunu bazen doğrudan kararlılık kelimesi ile bazen ise dolaylı olarak başka kelimelerle ifade eden Erdoğan, bu sürecin aynı zamanda bir zihinsel dönüşüm gerektirdiğini, davranış kalıplarının değişmesi için zaman gerektiğini belirtmektedir. Erdoğan, Türk milletinde bu dönüşüm için gerekli iradenin varlığını da ayrıca belirtmektedir.

(...) müzakerelerin başlamasıyla Türkiye zaten Avrupa Birliği'ne girmiştir. Saatimiz geri saymaya başlamıştır ve eninde sonunda bu iş gerçekleşecektir.¹⁵⁴

Bu saatten sonra biz de küresel rekabette Avrupa ile aynı trende bulunuyoruz.¹⁵⁵

Müzakerelerin başlamasını AB'ye giriş olarak kabul eden Erdoğan, tam üyeliğin er ya da geç tamamlanacağını, bu saatten sonra Türkiye olarak Avrupa ile aynı trende

¹⁵¹ A.g.e.

¹⁵² Erdoğan, "Avrupa ve Hareketlilik Bilinci Toplantısı Konuşması"

¹⁵³ Erdoğan, "Dünya Türk İşadamları V. Kurultayı Akşam Yemeği Konuşması"

¹⁵⁴ Erdoğan, "Avrupa ve Hareketlilik Bilinci Toplantısı Konuşması".

¹⁵⁵ A.g.e.

olduğunu belirtmekte, ortak amaca ve bu amaç doğrultusunda ortak yola işaret etmektedir.

*Reform çalışmalarına hız kesmeden, aynı kararlılıkla devam ediyoruz, devam edeceğiz.*¹⁵⁶

*Türkiye, tam üyelik hedefine bağlıdır. Bu doğrultuda çalışmalarımız kararlılıkla devam etmektedir. Bunda hiçbir tereddüde gerek yoktur.*¹⁵⁷

Yer yer Türkiye'nin karşısına çıkarılan siyasi engellere de değinen Erdoğan, bu girişimlerin Türkiye'nin kararlılığını etkileyemeyeceğini, Türkiye'nin hedefinin tam üyelik olduğunu ve bunun değişmeyeceğini açıkça beyan etmektedir.

*Bazı Avrupa Birliği üyesi ülkelerin açıklamaları, engelleyici girişimleri bizim hedefimizi asla değiştirmez.*¹⁵⁸

*Türkiye, tüm bu engelleyici tavırlara rağmen Avrupa Birliği'ne katılım heyecanını ilk günkü gibi canlı tutmaktadır.*¹⁵⁹

3.2.2. Yapısal Söylem: Sivil/Sessiz Devrim, Yapısal Reformlar ve Mevzuatın Eşitlenmesi

Erdoğan'ın AB söyleminin bir diğer parçasını yapısal söylem olarak nitelendirmek mümkündür. Erdoğan burada AK Parti ile hükümete geldiği günden itibaren gerçekleştirdiği hukuksal dönüşümlere dikkat çeker. Bu söylemi iki ana parçaya ayırmak mümkündür. Bir yönüyle yapılan bu düzenlemelerin büyüklüğüne ve önemine vurgu yapan sessiz veya sivil devrim kavramları, diğer yönüyle yapılan reformların kendisi ve AB hukuksal süreci ile Türkiye hukuksal altyapısının

¹⁵⁶ Erdoğan, "News Xchange 2006 Konferansı Konuşması"

¹⁵⁷ Recep Tayyip Erdoğan, "TÜSİAD Dış Politika Ödülü Töreni Konuşması" Ocak 19, 2007.

¹⁵⁸ Recep Tayyip Erdoğan, "Türkiye-İtalya İş Forumu Konuşması" Kasım 8, 2007.

¹⁵⁹ Erdoğan, "Türk-İtalyan Forumu Konuşması"

eşitlenmesini ve eş zamanlı çalışmasını ifade den mevzuatın/müktesebatın eşitlenmesi söylemleri yapısal söylemi oluştururlar.

a) Sivil/Sessiz Devrim

Erdoğan, sivil/sessiz devrim tabirinin AK Parti dönemindeki yapısal reformlara atfen dışarıdan geldiğini belirtir. Yani bu bir kendini övme değil, dışarıdan bakınca görülen bir gerçektir ona göre. Avrupa Birliği üyelik sürecinde gerekli olan bazı düzenlemeleri içeren bu dönüşümlerin yoğunluğunu ifade eden sessiz/sivil devrim kavramı Erdoğan'ın sıkça dile getirdiği bir ilginin sonucudur. Erdoğan, bu ifade ile taahhüt ettikleri her şeyi, hatta daha fazlasını yaptıklarını belirtir.

Biz, son yıllarda gerçekleştirmekte olduğumuz ve uluslararası çevrelerde “sessiz devrim” olarak atıf yapılan iç reform ve yeniden yapılanma sürecimizi aynı hız ve kararlılıkla devam ettireceğiz.¹⁶⁰

Bazılarınca “sessiz devrim” olarak adlandırılan bu olumlu dönüşüm...¹⁶¹

Hükümetimiz döneminde yapılan reformlar hem Türk hem de Avrupa Birliği kamuoyu ve siyasi liderleri tarafından devrim olarak nitelendirilmiş ve takdir edilmiştir.¹⁶²

Sivil devrim kavramının bir yakıştırma olduğunu ancak AK Parti hükümeti döneminde gerçekleştirilen hukuksal dönüşümleri oldukça iyi aktardığını, bu sürecin taahhüt edilenlerin yerine getirilmesi açısından son derece verimli olduğunu aktarmaktadır. Bu açıdan Erdoğan'a göre de hukuksal açıdan yaşananlar mutlak bir sivil devrim niteliğindedir.

Biz, katılım sürecinde bugüne kadar ne taahhüt ettiyse hepini yerine getirdik.¹⁶³

¹⁶⁰ Erdoğan, “Canterbury Üniversitesi Konuşması”

¹⁶¹ Erdoğan, “Avrupa Birliği Yolunda Türkiye Başlıklı Economist Konferansı Konuşması”

¹⁶² Erdoğan, “Türk-Alman Ekonomi Kongresi Konuşması”

¹⁶³ Erdoğan, “Dünya Ekonomik Forumu İstanbul Toplantısı Kapanış Konuşması”

Hükümetimizin AB'ye uyum amacıyla sürdürdüğü reform süreci mutlak bir sivil devrim niteliğindedir.¹⁶⁴

b) Yapısal Reformlar ve Mevzuatın Eşitlenmesi

AB üyelik sürecinin önemli bir parçası olan yapısal reformlar AB üyesi olmak isteyen her ülke için benzer bir sürece işaret eder. Bu reformlar siyasi, ekonomik ve hukuksal temelde sıralanabilir. Erdoğan, AK Parti döneminde gerçekleştirilen bu reformları her fırsatta muhataplarına aktarmıştır. Türkiye Cumhuriyeti'nin en kapsamlı projesi olarak AB üyelik sürecini tanımlayan Erdoğan, aynı zamanda bu sürecin amaç olmaktan çok bir araç olduğunu, esas olanın bu süreçteki değerlerin Türk halkına kazandırılması olduğunu da vurgulamaktadır.

Avrupa Birliği'ne üyelik, Türkiye'nin bir toplum projesidir. Cumhuriyetimizin en büyük ve kapsamlı projesidir.¹⁶⁵

Amacımızın, mevzuatımızın her alanda AB müktesebatıyla uyumlaştırılması olduğunun altını çizmek isterim.¹⁶⁶

Hem yatırım ortamının iyileştirilmesi hem de yapısal reformların gerçekleştirilmesi kararlılığımız devam ediyor, edecek.¹⁶⁷

Değişim ve reform, ülkemizde son birkaç yılın her anlamda ana temasını oluşturmuştur.¹⁶⁸

Türkiye, son 3,5 yılda AB müktesebatına uyum sağlamak amacıyla kapsamlı bir reform süreci yaşamıştır.¹⁶⁹

¹⁶⁴ Erdoğan, "Dünya Türk İşadamları V. Kurultayı Akşam Yemeği Konuşması"

¹⁶⁵ A.g.e.

¹⁶⁶ Erdoğan, "Bloomberg Konuşması"

¹⁶⁷ Erdoğan, "Türkiye-İtalya İş Forumu Konuşması"

¹⁶⁸ Erdoğan, "News Xchange 2006 Konferansı Konuşması"

¹⁶⁹ Erdoğan, "UBS Wealth Management Gala Yemeği Konuşması"

Bu süreçteki temel amacın her alanda AB müktesebatıyla uyum olduğunu belirten Erdoğan, bu kapsamda son birkaç yıllık dönemde değişim ve reformun Türkiye’de temel bir tema haline geldiğini ifade etmektedir. Bu süreçteki kararlılığın da devam edeceğini belirten Erdoğan, Türkiye’nin gerçekleştirdiği bu dönüşümü Avrupa’nın yüzyıllar süren zorlu mücadelelerle halledebildiğini bildirmiş, bu sürecin tamamlanmasına özel önem verdiklerini aktarmıştır.

AB’ye üyelik sürecinde Türkiye, katılım müzakerelerinin başlaması için gerekli Kopenhag siyasi kriterlerini mevzuat bakımından yerine getirmiştir. Unutmamak lazımdır ki Batı dünyası bizim birkaç yıla sığdırdığımız siyasi reformları ancak yüzyıllara uzanan pek zahmetli bir tarihi süreç içinde gerçekleştirebilmiştir.¹⁷⁰

Yapısal reformların tamamlanmasına özel bir önem veriyoruz. AB ile uyumu hızlandırmak için bu reformları kararlı bir şekilde sürdüreceğiz.¹⁷¹

Gerçekleştirilen bu reformları bir amaç olarak değil, bir araç olarak tanımlayan Erdoğan, temel gayenin Türk halkına hak ettiği yaşam standartlarını sunabilmek olduğunu belirtmektedir. Ayrıca Erdoğan, bu sürecin uygulama aşamasında yoruma dayalı sıkıntılar yaşandığını ancak zamanla bunların aşılabileceğini ifade etmektedir.

Biz, AB’ye üyeliği bir amaç olarak değil, Türk halkının hak ettiği çağdaş uygarlık düzeyine ulaştırmak üzere bir araç olarak görüyoruz.¹⁷²

Bugün uygulamada görülen kimi sıkıntılar da büyük ölçüde ya çıkardığımız yeni yasaların amaçlandığı şekilde özgürlükçü yorumlanmamasından ya da henüz yeni içtihatların ortaya çıkmamasından kaynaklanmaktadır.¹⁷³

¹⁷⁰ Erdoğan, “Dünya Türk İşadamları V. Kurultayı Akşam Yemeği Konuşması”

¹⁷¹ Erdoğan, “Bloomberg Konuşması”.

¹⁷² Erdoğan, “Dünya Türk İşadamları V. Kurultayı Akşam Yemeği Konuşması”.

¹⁷³ Erdoğan, “Dünya Ekonomik Forumu İstanbul Toplantısı Kapanış Konuşması”

3.2.3. Ekonomik Söylem: Küresel Sermaye, Özelleştirme ve Diğer Ekonomik Düzenlemeler

Erdoğan'ın söylemini oluşturan en büyük pay şüphesiz ekonomiye aittir. Ekonomi gerek Avrupa'nın kendi Birlik sürecinde gerek küresel ilişkilerin düzenlenmesinde gerekse Türkiye'nin AB üyelik sürecinde her zaman en önde gelen mesele olmuştur. Bu açıdan Erdoğan'ın söyleminin de ekonomi ağırlıklı bir şekil alması olağan ve beklenen bir durumdur.

Erdoğan, ekonomi öncelikli AB söylemini inşa ederken öncelikle Türkiye'nin hali hazırda başlıca ticaret ortağı olan AB'ye ekonomik bir külfet olmaktan ziyade, özellikle Kafkasya, Orta Asya ve Ortadoğu'ya açılan bir kapı olma özelliği ile, katkı sunacağı üzerinde durmuş, Türkiye'nin AB sürecinde gerçekleştirdiği ekonomik reformları aktarmış, ardından küresel ekonomiye eklenme ve özelleştirme süreçlerine eğilmiştir. Erdoğan, son olarak yine temel hedefin AB üyeliğinin kendisinden ziyade AB standartlarında bir ekonomi ortamı oluşturmak olduğunu ifade etmiştir.

Ülkemize gelen dış sermaye içerisinde en büyük paya sahip olan AB, aynı zamanda başlıca ticaret ortağımızdır.¹⁷⁴

Bugün Türkiye, AB'nin altıncı ticari ortağı konumundadır.¹⁷⁵

(... AB'ye) tam üye olduktan sonra da yük olmayacağımız gibi, Birliğe büyük katkıda bulunacağımız objektif bilimsel raporlarla ortaya konulmaktadır. Bu husus gerek ekonomik gerek siyasi açıdan geçerlidir.¹⁷⁶

Avrupa'da bazı kesimlerce dile getirilen Türkiye'nin Avrupa Birliği'ne tam üyeliği sonucunda AB için maddi bir külfet oluşturacağı iddialarına düzenli olarak karşı çıkan ve bu durumu reddeden Erdoğan, Türkiye'nin coğrafi konumu gereği AB için bir fırsat olduğunu, AB'nin Ortadoğu, Orta Asya ve Kafkaslara açılabilmesi için Türkiye ile işbirliği yapması gerektiğini dile getirmektedir. Erdoğan ayrıca Türkiye'nin petrol

¹⁷⁴ Erdoğan, "Wharton School Küresel Mezuniyet Forumu Konuşması"

¹⁷⁵ Recep Tayyip Erdoğan, "Oxford Union Konuşması" Ekim 22, 2007.

¹⁷⁶ Erdoğan, "Dünya Türk İşadamları V. Kurultayı Akşam Yemeği Konuşması"

ve doğalgaz gibi enerji kaynaklarının transfer noktasında olduğunu muhataplarına aktarmaktadır.

*Türkiye’de yabancı yatırımcılar için olumlu bir ortam, ayrıca yabancı firmaların Ortadoğu, Orta Asya ve Kafkaslarda ortak ticaret ve yatırım faaliyetlerini artırmaları için önemli imkanlar bulunmaktadır.*¹⁷⁷

*Önümüzdeki yıllarda dünyadaki petrol arzının yüzde 6 ile 7’lik bölümünün Türkiye’den transit geçeceği hesap ediliyor.*¹⁷⁸

*Şunun özellikle altını çizmek istiyorum: Ülkemizin AB’ye yapacağı ekonomik katkı sadece kendi potansiyeli ile sınırlı kalmayacak, içerisinde yer aldığı stratejik coğrafyaya da uzanacaktır. Türkiye, Doğuyu Avrupa’ya bağlayan önemli enerji, ulaştırma ve iletişim ağları üzerinde yer almaktadır.*¹⁷⁹

*Avrasya, Hazar, Ortadoğu bölgelerinin Avrupa’ya ve dünyaya petrol ve doğalgazın sevkiyatında kilit ülke konumundayız.*¹⁸⁰

Tüm bu ekonomik ortak çıkarlara rağmen temel hedefin Türk halkının refahını artırmak olduğunu söyleyen Erdoğan, ekonomik alanda da yapılan reformları sessiz devrimin bir parçası olarak yorumlamıştır. Erdoğan ek olarak, ekonomi alanında gerçekleşen bu reformların kararlılıkla devam edeceğini belirtmiştir.

*AB üyeliğini istememizin temel sebebi halkımıza (...) AB standartlarında (...) bir ekonomik ortam sağlamaktır.*¹⁸¹

*(...) Ekonomik alandaki bu atılımları da (...) sessiz devrimin bir parçası olarak görmek mümkündür.*¹⁸²

¹⁷⁷ Erdoğan, “Bloomberg Konuşması”

¹⁷⁸ Erdoğan, “Wharton School Küresel Mezuniyet Forumu Konuşması”

¹⁷⁹ Erdoğan, “UBS Wealth Management Gala Yemeği Konuşması”

¹⁸⁰ Erdoğan, “Türkiye-İtalya İş Forumu Konuşması”

¹⁸¹ Erdoğan, “Türk-Alman Ekonomi Kongresi Konuşması”

¹⁸² Erdoğan, “Avrupa Birliği Yolunda Türkiye Başlıklı Economist Konferansı Konuşması”

Avrupa Birliği ile uyumu hızlandırmak için bu (ekonomik) reformları kararlı bir şekilde sürdüreceğiz.¹⁸³

a) Küresel Sermaye

Erdoğan ekonomi söyleminin bir bölümünü küresel ekonomiye, diğer bölümü özelleştirme özelinde Türk ekonomisine ayırmıştır. İçerde oluşturmak istediği ekonomik düzen ile küresel ekonomi arasında bir uyuma dikkat çeken Erdoğan, küresel sermayeyi Türkiye'nin jeostratejik konumun öneminden de bahsederek Türkiye'de yatırım yapmaya teşvik etmeye çalışmıştır. Bunun için Türkiye'den 3,5 saatlik bir uçuşla 50 ülkenin başkentine ulaşmanın mümkün olduğu örneğini vermiştir. Türkiye'ye yabancı sermaye girişinin büyük önem taşıdığını belirten Erdoğan, Türkiye'nin son dönemde (AK Parti dönemi) gerçekleşen ekonomik reformlarla tam bir yatırım ülkesi haline geldiğini vurgulamıştır. Ayrıca Erdoğan, bu çalışmaların sonuç getirdiğini, Türk ekonomisinin her geçen gün küresel ekonomi ile daha çok eklemlendiğini belirtmektedir.

Türkiye, coğrafi konumu itibariyle uluslararası yatırımcılara kolaylık ve etkinlik sağlamakta, yatırımcıların faaliyetlerine hız kazandırmaktadır. Türkiye'den sadece 3,5 saatlik bir uçuşla 50 ülkenin başkentine ulaşmak mümkündür.¹⁸⁴

Türkiye'deki yatırımlarda özel sektörün payı son dönemde kamudan daha yüksek bir düzeye ulaşmıştır; Türkiye dünya ticaretindeki payını en hızlı artıran ülkelerden biridir. Türk ekonomisi her geçen yıl uluslararası ekonomiyle daha da bütünleşmekte, dış ticaret hacmimiz büyük bir hızla artmaktadır.¹⁸⁵

¹⁸³ Erdoğan, "Türk-Alman Ekonomi Kongresi Konuşması".

¹⁸⁴ Erdoğan, "Bloomberg Konuşması".

¹⁸⁵ A.g.e.

(Ekonomik açıdan) gelinen nokta Türkiye'nin rekabetçi bir ekonomi yaratma ve küresel eğilimlere uyum sağlama yeteneğinin açık bir göstergesidir.¹⁸⁶

Türkiye'de son yıllarda büyük ekonomik reformlar gerçekleştiğini söyleyen Erdoğan, Bu reformların amacını cari açığı sağlam kaynaklarla finanse etmek olarak belirtmiştir. Bahsi geçen kaynakların temin edilebilmesi için gerekli olan siyasi istikrar ve güven ortamından da bahseden Erdoğan, ayrıca yabancı sermayeyi, Erdoğan'ın tabiri ile küresel yatırımcılar için eşsiz fırsatlar sunan Türkiye'ye çekebilmek için küresel eğilimlerle uyum sağlama yoluna gidildiğini belirtmiştir.

Amacımız cari açığı sağlam kaynaklarla finanse ederek sürdürülebilir bir düzeyde tutmaktır. Bunun için Türkiye'ye yabancı sermaye girişinin artması büyük önem taşımaktadır.¹⁸⁷

Özelleştirme programımız ile büyük enerji ve altyapı yatırımları, son yıllarda Türkiye'yi küresel yatırımcılar açısından daha da cazip bir ülke haline getirmiştir. Türkiye, dinamik ekonomisi, büyük iç pazarı, rekabete açık endüstrisi ve kalifiye iş gücüyle küresel yatırımcılara eşsiz fırsatlar sunmaktadır.¹⁸⁸

Bugün Türkiye fırsatlar ülkesi haline gelmiştir.¹⁸⁹

Biz, yatırım ortamını iyileştirmek konusunda özellikle son 5 yılda devrim niteliğinde reformlar gerçekleştirdik.¹⁹⁰

Küresel sermaye istikrar olan ülkeye gelir. Bu sebeple, güven ve istikrarı korumayı birinci önceliğimiz sayıyoruz... Küresel sermayeyi ülkemize çekecek bütün şartları hazırladık. Artık yerli ve yabancı yatırımcı arasında

¹⁸⁶ A.g.e.

¹⁸⁷ A.g.e.

¹⁸⁸ Erdoğan, "UBS Wealth Management Gala Yemeği Konuşması"

¹⁸⁹ Erdoğan, "10. Avrupa Kredi Konferansı Konuşması"

¹⁹⁰ Erdoğan, "Türkiye-İtalya İş Forumu Konuşması"

*hiçbir fark kalmamıştır. Türkiye’de 24 saat veya en fazla 48 saat içinde bir şirket kurarak iş yapmak mümkündür.*¹⁹¹

*(...) Türkiye’nin coğrafi konumu sayesinde yeni ve gelişime açık pazarlara açılmak isteyen yatırımcılara geniş bir perspektif sunmakta oluşudur.*¹⁹²

Bu minvalde içerde sivil devrimin bir parçası olan ekonomik reformlarla birlikte yabancı sermayenin ülke içerisine kolayca girebilmesi ve yatırım yapabilmesi için düzenlemeler gerçekleştirilmiştir. Hatta yabancı yatırımcılara destek olmak üzere 2006 yılında Yatırım Destek ve Tanıtım Ajansı’nın kurulduğunu belirten Erdoğan, yabancı ile yerli yatırımcı arasında bürokratik açıdan hiçbir fark olmadığını birçok kez dile getirmiştir.

*Uluslararası yatırımcılara destek olmak amacıyla 2006 yılında Yatırım Destek ve Tanıtım Ajansı’nı kurduk.*¹⁹³

*2003 öncesinde 1 milyar dolar civarında seyreden yıllık uluslararası doğrudan yatırımlar geçen yıl 9,7 milyar dolarla rekor bir rakama ulaşmıştır.*¹⁹⁴

Erdoğan’a göre yapılan tüm bu çalışmalar sonuç vermiş ve 2003 öncesinde 1 milyar seviyesinde olan yıllık uluslararası yatırım, 9,7 milyar seviyesine ulaşarak rekor kırmıştır.

*(...) yeni yasayla Türkiye’de yatırım yapmak ve şirket kurmak çok daha kolaylaştırılmıştır. Türkiye, en hızlı şirket kurulan ülkeler arasında ilk beş içerisinde yer almaktadır.*¹⁹⁵

(...) Yeni Yabancı Sermaye Kanunu’nun yürürlüğe girmesiyle birlikte, Türkiye’de gerçek anlamda yatırımcı dostu bir ortam yaratılmış ve daha

¹⁹¹ Erdoğan, “10. Avrupa Kredi Konferansı Konuşması”

¹⁹² Erdoğan, “Türk-Alman Ekonomi Kongresi Konuşması”

¹⁹³ Erdoğan, “Türkiye-İtalya İş Forumu Konuşması”

¹⁹⁴ Erdoğan, “News Xchange 2006 Konferansı Konuşması”

¹⁹⁵ Erdoğan, “10. Avrupa Kredi Konferansı Konuşması”

önce karşılaşılan bürokratik engeller ortadan kaldırılmıştır. Kırtasiye olarak adlandırabileceğim bu prosedürler o derecede asgariye indirilmiştir ki eskiden bir şirket kurulması için gerekli olan 19 işlem bugün sadece 3'e düşürülmüştür. Sonuçta yatırım yapılması açısından Türkiye'de yerli ile yabancı müteşebbislere sağlanan imkanlar açısından hiçbir fark kalmamıştır.¹⁹⁶

b) Özelleştirme

Erdoğan'ın söyleminde küresel ekonomiye uygun olarak içerde oluşturulmak istenen ekonomik yapı kabaca liberal bir düzeni içerir. İşleyen bir piyasa ekonomisinin varlığını Türkiye için bir gereklilik gören Erdoğan, bu durumu söylemine yansıtmıştır. Bu bağlamda kamunun ekonomi içindeki rolünü yeniden tanımlayan AK Parti ve Erdoğan, uzun süredir gündeminde olan özelleştirmeler için somut adımlar atmış, özel sektör ağırlıklı bir ekonomik yapı için çalışmıştır. Bu durumu Erdoğan'ın söyleminden bizzat ve açık bir şekilde okumak mümkündür. Özelleştirme süreçlerini hızlandırabilmek için hukuki düzenlemelerin yapıldığını belirten Erdoğan, bu durumu kapıların dünyaya açılarak küresel sistemde söz sahibi olmak şeklinde yorumlamıştır. Son olarak özelleştirme konusunda son derece kararlı olduğunu belirten Erdoğan, yeni özelleştirmelerin planları arasında yer aldığını örneklerle belirtmektedir.

(...) Özelleştirme ve istihdam konularını da kararlılıkla ele alacağız. Ekonomik uyum alanında muhtemelen siyasi kriterlere uyumda yaptığımızdan çok daha kapsamlı çalışmalar yapacağız.¹⁹⁷

Ekonomik anlamda nihai hedefimiz Avrupa Birliği ekonomik kriterlerini gerçekleştirmektir. Bu çerçevede işleyen piyasa ekonomisinin varlığı, Birlik içinde rekabetçi baskı ve piyasa güçleriyle başa çıkma kapasitesinin geliştirilmesi olarak tanımlanan Kopenhag ekonomik kriterlerinin yakalanması yolunda Türkiye sağlam adımlarla ve istikrarlı bir şekilde ilerlemektedir. Ayrıca üyelik sonrasında ekonomik ve parasal birliğe katılımı

¹⁹⁶ Erdoğan, "Avrupa Birliği Yolunda Türkiye Başlıklı Economist Konferansı Konuşması"

¹⁹⁷ Erdoğan, "Dünya Türk İşadamları V. Kurultayı Akşam Yemeği Konuşması"

da hedefleyen Türkiye, bu doğrultuda şimdiden Maastricht kriterlerini de yerine getirmeye çalışmaktadır.¹⁹⁸

Ekonomik reformlar çerçevesinde kamunun ekonomi içindeki rolünü yeniden tanımladıklarını belirten Erdoğan, işleyen piyasa ekonomisinin varlığı için bu süreci işlettiklerini, AB standartlarının da bunları gerektirdiğini belirtmektedir. Bu kapsamda bazı özelleştirme çalışmaları yapıldığını söyleyen Erdoğan, TÜPRAŞ, PETKİM, TEKEL, THY ve Türk Telekom gibi büyük bütçeli kuruluşların özelleştirilmesi sürecinin de zamanla tamamlanacağını, özel sektörün ekonomi içerisindeki payının böylece artırılacağını aktarmaktadır.

(...) Bu bağlamda kamunun ekonomi içindeki rolü yeniden tanımlanmış, devletin ekonomide düzenleyici rolünün tesis edilmesini teminen, bankacılık, tarım, enerji, telekomünikasyon, sosyal güvenlik gibi her biri yapısal nitelikte reform çalışması yapılmıştır. Bu çerçevede mali sektörün rehabilitasyonu ve özelleştirme gibi adımlarla özel sektör ağırlıklı bir piyasa ekonomisinin gereklerinin yerine getirilmesine çalışılmıştır.¹⁹⁹

Bankacılık alanında kabul edilen son düzenlemelerle bu sektördeki yasal altyapı önemli ölçüde tamamlanmış ve AB standartlarına getirilmiştir. Keza, özelleştirme alanında da önümüzde halen TÜPRAŞ, PETKİM, TEKEL, THY ve Türk Telekom gibi çok büyük özelleştirme projeleri beklemekle birlikte özelleştirme kapsamında bugüne kadar elde edilen miktar fevkalade yüksek boyutlara ulaşmış ve özel sektörün ekonominin gerçek lokomotif olması yönünde büyük ilerleme sağlanmıştır.²⁰⁰

Başlattığımız kapsamlı yapısal reform sürecini tamamlamaya kararlıyız. Bu kararlılık, ekonomik istikrar programının başarıya ulaşmasının da anahtarıdır. Bu çerçevede mali sektörde gerçekleştirilen reformlar ile özelleştirme alanındaki düzenlemeler öne çıkmaktadır. Özellikle mali sektörde kısa sürede çok uzun yol aldığımızı söyleyebilirim. Başta bankacılık

¹⁹⁸ Erdoğan, “Avrupa Birliği Yolunda Türkiye Başlıklı Economist Konferansı Konuşması”

¹⁹⁹ A.g.e.

²⁰⁰ A.g.e.

*sektörü olmak üzere temel reformların önemli bir bölümü tamamlanmıştır. Ayrıca iletişim, sivil havacılık, enerji, petrol ve doğal gaz gibi stratejik önemdeki birçok sektörün liberalleşmesi yolunda önemli adımlar atılmış ve bağımsız denetleme ve düzenleme kurulları oluşturulmuştur.*²⁰¹

Erdoğan, konuşmalarında ekonomide liberalizasyon sürecine büyük önem atfettiklerini ifade etmekte, bu çalışmaların hukuksal altyapısının hazırlanması için yasal düzenlemelerin yapıldığını belirtmektedir.

*Sektörel liberalizasyon ayrıca iddialı bir özelleştirme programıyla desteklenmektedir... Hükümetimiz özelleştirme projelerinin yargı sürecine takılmaması için gerekli yasal düzenlemeleri yapmıştır.*²⁰²

*Hükümetimiz özelleştirmenin hızlandırılmasını büyümenin sürdürülmesi, ayrıca stratejik sektörlerde verimliliğin artırılması için gerekli görmektedir.*²⁰³

*Önümüzdeki dönemde... özelleştirmeye devam edeceğiz.*²⁰⁴

*Özelleştirme faaliyetlerimiz devam etmektedir. TEKEL, THY, Halkbank başta olmak üzere, diğer kamu bankaları, elektrik dağıtım ve üretim şirketleri önümüzdeki dönemde özelleştirme programı içinde yer almaktadır.*²⁰⁵

Özelleştirme faaliyetleri konusunda kararlı olduklarını belirten Erdoğan, Türkiye'nin ekonominin kapılarını dünyaya açarak küresel sistemin bir oyuncusu olma yolunda emin adımlarla ilerlediğini, özelleştirme çalışmalarının 25 yıldır gündemde olduğunu, son dönemde gerçekleştirilen özelleştirmelere küresel yatırımcıların ilgisinin hükümeti bu konuda teşvik ettiğini belirtmektedir.

²⁰¹ Erdoğan, "Bloomberg Konuşması"

²⁰² A.g.e.

²⁰³ A.g.e.

²⁰⁴ A.g.e.

²⁰⁵ Erdoğan, "Türkiye-İtalya İş Forumu Konuşması"

Ekonomide teşebbüs hürriyetini esas alıyoruz. Çünkü biliyoruz ki bir ülkenin en büyük gücü müteşebbistir. Teşebbüs hürriyetinin önündeki engelleri birer birer kaldırdık ve kaldırmaya devam edeceğiz. Kapılarımızı dünyaya açarak küresel sistemin bir oyuncusu olma fırsatını yakaladık.²⁰⁶

25 yıldır gündemimizde olan özelleştirme çalışmaları hız kazanmıştır.²⁰⁷

Son dönemde gerçekleştirdiğimiz önemli özelleştirme ihaleleri ve küresel yatırımcıların bunlara gösterdiği ilgi, bizi ekonomik reformlar konusunda daha da teşvik etmektedir.²⁰⁸

Ekonomide yapısal reform çalışmalarına büyük önem veriyoruz. Özelleştirme sürecini hızlandırmış ve mali piyasalardan başlamak üzere tarım, sosyal güvenlik, enerji ve telekomünikasyon sektörlerinde önemli reformları başarıyla gerçekleştirmiş bulunuyoruz.²⁰⁹

3.2.4. Kültürel Söylem: Avrupalılık ve Ortak Değerler

Kültürel söylem başlığı altında toplanılan Avrupalılık ve ortak değerler vurguları Erdoğan'ın sıklıkla tekrar ettiği diğer noktalardandır. Erdoğan, Müslüman kimliği ile Türkiye'nin Avrupalı bir ülke olduğunu açıklıkla söylemektedir. Bu kimliğinin daha önce Türkiye'nin birçok Batı örgütüne katılımı için sorun teşkil etmediğini, Türkiye'nin her zaman Batı kampında yer alan bir ülke olduğunu söyleyen Erdoğan, Türkiye'nin Müslüman kimliği üzerinden AB üyelik sürecinin karşısında duranlara da açıkça bu örneklerle mesaj vermiştir. Zira eğer bu kimlik bir sorun teşkil edecek olsaydı bugüne kadar bu denli angajman mümkün olmazdı Erdoğan'a göre.

Kültürel söylemin Avrupalılıktan sonraki vurgusu ortak değerlerdir. Bu değerler sadece Avrupa'nın değerleri değil, aynı zamanda dünyanın geri kalanı için de ortak değerlerdir. Erdoğan bu değerleri demokrasi, insan haklarına saygı, hukukun

²⁰⁶ Erdoğan, "Avrupa ve Hareketlilik Bilinci Toplantısı Konuşması"

²⁰⁷ Erdoğan, "10. Avrupa Kredi Konferansı Konuşması"

²⁰⁸ A.g.e.

²⁰⁹ Erdoğan, "UBS Wealth Management Gala Yemeği Konuşması"

üstünlüğü, ekonomik girişim özgürlüğü, eğitimde fırsat eşitliği, vicdan özgürlüğü şeklinde sıralamaktadır.

Ortak değerlerin aynı zamanda ortak çıkarlar anlamına geldiğini söyleyen Erdoğan, Avrupa ile Türkiye'nin bu açıdan da yollarının kesiştiğini, bu değerlerin Türkiye üzerinden bölgenin ve dünyanın diğer ülkelerine aktarılabileceğini belirtmektedir. Bu durum Türkiye'nin hem Müslüman kimliğinden hem de bölgedeki köprü rolünden kaynaklanmaktadır. Erdoğan'a göre ortak değerler ve çıkarlar gereği Türkiye AB üyesi olmalıdır. Bu sayede AB üyesi bir Türkiye diğer bölge ülkelerine örnek teşkil edecektir.

Biz Avrupalıyız ve farklıyız. Bunula gurur duyuyoruz. Zira bu fark yıkıcı değil, zenginleştiricidir.²¹⁰

Türk halkının büyük çoğunluğunun Müslüman olması, genelde Batıyla ve özelde Avrupa'yla yoğun etkileşime girmesine, Avrupa'daki kurum ve örgütlere etkin bir üye olarak katılmasına engel olmamıştır.²¹¹

Bazı AB üyelerinin mevcut müzakere sürecini siyasi mülahazalarla engellemeye çalışmaları, Türkiye'nin Avrupa'ya ve Avrupa değerler sistemine ait olmadığı gibi söylemler ortaya atmaları üzüntü verici ve şevk kırıcıdır.²¹²

Farklı platformlarda Türkiye'nin Müslüman kimlik yoğunluklu bir nüfusu olduğunu açık bir dille ifade eden Erdoğan, bu durumu Türkiye'nin AB üyeliğini engellemek için söylem malzemesi yapanlara karşı durmaktadır. Erdoğan bu durumu üzüntü verici ve şevk kırıcı olarak tanımlamaktadır.

Türkiye ile Avrupa Birliği'ni birbirine bağlayan, ortak siyasi, ekonomik ve stratejik çıkarlardır.²¹³

²¹⁰ Recep Tayyip Erdoğan, "Danimarka Avrupa Hareketi Etkinliğinde 'Dinler ve Medeniyetler Arası Uyum: Türkiye'nin Rolü' Başlıklı Konuşması" Kasım 15, 2005.

²¹¹ Erdoğan, "Canterbury Üniversitesi Konuşması"

²¹² Erdoğan, "Oxford Union Konuşması"

²¹³ Erdoğan, "Dünya Türk İşadamları V. Kurultayı Akşam Yemeği Konuşması"

(...) Bu çerçevede, demokrasi, insan haklarına saygı, hukukun üstünlüğü, ekonomik girişim özgürlüğü, eğitimde fırsat eşitliği ve bunların hepsini bünyesinde barındıran iyi yönetim olgusunun geliştirilmesi, Türk halkının hükümetimize verdiği görev...²¹⁴

Türkiye ve Avrupa Birliği'ni birbirine bağlayan temel unsurlar, demokrasi, hukuk devleti ilkeleri ve insan haklarına saygı temelinde çağdaş değerlerdir. Ortak siyasi, ekonomik ve stratejik çıkarlar ise ilişkilerimizi pekiştiren unsurlardır. Ülkemiz, Avrupa Birliği üyesi olarak laik, dışa dönük ve girişimci kimliğiyle, dinamik nüfusu ve ekonomisiyle, özel siyasi ve stratejik etkinliğiyle önemli bir rol oynayabilecektir.²¹⁵

AB üyeliğimizin en önemli yapı taşı Türkiye'nin Avrupa ile ortak değerleri paylaşmasıdır. Bu değerlerin temelinde demokrasi, çoğulculuk, hukuk devleti, insan haklarına saygı ve pazar ekonomisi ilkeleri bulunmaktadır.²¹⁶

Türkiye, Avrupa'da İkinci Dünya Savaşı sonrası oluşturulan tüm ekonomik, siyasi ve savunma örgütlerinde yer almıştır, Avrupa'nın temsil ettiği evrensel değerleri, katılımcı demokrasiyi, çoğulculuğu, hukukun üstünlüğünü, insan haklarını, laikliği, düşünce ve vicdan özgürlüğünü benimsemiştir. ...Türkiye'nin AB üyeliği, tüm dünyaya İslam'ın ve çağdaşlığın beraberce var olabileceğini gösterecektir.²¹⁷

Paylaştığımız evrensel değerler AB'nin bugünkü coğrafi etki alanının çok ötesine taşınmış olacaktır.²¹⁸

Türkiye ile Avrupa Birliği'nin kesişen coğrafyaları paylaştığını, bu durumun ortak çıkarlar getirdiğini, evrensel değerleri benimsemiş Batı medeniyetinin bu değerlere

²¹⁴ Erdoğan, "Avrupa Birliği Yolunda Türkiye Başlıklı Economist Konferansı Konuşması"

²¹⁵ Erdoğan, "Türk-Alman Ekonomi Kongresi Konuşması"

²¹⁶ Erdoğan, "Bloomberg Konuşması"

²¹⁷ Erdoğan, "Danimarka Avrupa Hareketi Etkinliğinde 'Dinler ve Medeniyetler Arası Uyum: Türkiye'nin Rolü' Başlıklı Konuşması"

²¹⁸ Erdoğan, "UBS Wealth Management Gala Yemeği Konuşması"

sahip Türkiye ile bir uyum içerisinde olduğunu belirtmektedir Erdoğan. Ayrıca Erdoğan, bu değerlerden bazı örnekleri demokrasi, insan hakları, hukukun üstünlüğü, düşünce özgürlüğü şeklinde sıralamaktadır.

Türkiye, coğrafi olarak inançların, kültürlerin, medeniyetlerin kesişme noktasında bulunmaktadır.²¹⁹

Türkiye'nin AB'ye tam üyeliği sadece Avrupa ve çevresinde barış ve istikrarın korunmasına katkı sağlamayacak, aynı zamanda Avrupa değerlerinin geniş bir coğrafyaya yayılmasına da imkân tanıyacaktır.²²⁰

Avrupa, dünyanın diğer uluslarına örnek teşkil eden, evrensel değerler üzerine inşa edilmiş bir medeniyetler beşiği olarak önem taşıyor.²²¹

Birçok medeniyete ev sahipliği yapmış bir bölgede bulunan Türkiye, aynı zamanda yaşayan en büyük dinlerin de coğrafi olarak kesişim noktasındadır. Bu durumu dile getiren Erdoğan, Türkiye'nin de tam üye olduğu bir Avrupa Birliği'nin diğer medeniyetlerle temas kurma şansının artacağını, evrensel değerleri diğer medeniyetlerle paylaşma fırsatı bulacağını ifade etmektedir.

3.2.5. AB Norm ve Değerleri Söylemi: Medeniyetler Çatışması, Küresel Refah ve Barış, AB'nin Türkiye'ye İhtiyacı

Erdoğan ekonomik söylemi ile genel söyleminin büyük bir kısmını küresel söylemine ayırmıştır. Ekonomi söylemi ile küresel söylemi zaten iç içe ve birbirini tamamlayacak şekildedir. Erdoğan, küresel söyleminde medeniyetler çatışması, küresel refah ve barış ile AB'nin Türkiye'ye ihtiyacı üzerine odaklanmıştır.²²²

²¹⁹ Recep Tayyip Erdoğan, “Stratejik ve Uluslararası Etütler Konseyi Konuşması” Kasım 5, 2007.

²²⁰ Erdoğan, “Türk-İtalyan Forumu Konuşması”

²²¹ A.g.e.

²²² NORM VE DEĞERLER: AB Antlaşması'nda Birliğin değer temelli işleyişi şu şekilde ifade edilmektedir: “Birliğin uluslararası alandaki eylemi; kurulmasına, gelişmesine ve genişlemesine ilham kaynağı olan ve dış dünyada desteklemeyi hedeflediği demokrasi,

a) Medeniyetler Çatışması, Küresel Refah ve Barış

Konuşmalarında sürekli bir şekilde Medeniyetler çatışması²²³ tezine karşı çıkan Erdoğan, bu kötü senaryonun gerçekleşmek zorunda olmadığını, bunun yerine medeniyetler uyumunun mümkün olabileceğini savunmaktadır. Erdoğan'a göre olası bir medeniyetler çatışmasının, aynı zamanda Avrupa Birliği'nin de çatışması anlamına geleceğinden hareketle bu iddialara karşı Türkiye'nin AB üyeliği ile cevap verilmesi gerekmektedir. Zira Hristiyan yoğunluklu bir topluluk ile Müslüman yoğunluklu bir topluluğun bir örgüt çatısı altında sıkı ekonomik, siyasi ve kültürel bağlar kurması medeniyetler çatışması tezinin iddialarının gerçekleri yansıtmadığı anlamına gelecektir. Hatta Türkiye'nin AB üyeliği gerçekleşirse Erdoğan'ın ifadesi ile bu iddialar "İstanbul Boğazı'nın sularına gömülecektir."

*Türkiye'nin birleştirici değerinin tüm dünya tarafından anlaşıldığı gün; Avrupa Birliği üyeliğimizin gerçekleştiği gün, aynı zamanda "Medeniyetler Çatışması" tezinin İstanbul Boğazı'nın sularına gömüldüğü gün olacaktır.*²²⁴

Erdoğan'a göre Türkiye Müslüman ülkeler arasında Batı medeniyeti ile uyum sağlayabilecek tek model ülkedir. Bu potansiyel ile Türkiye, birleşme için oldukça fazla çaba sarf etmektedir. Bu bağlamda AK Parti'nin ilk yıllarında yoğun bir şekilde hissedilen AB reformları süreci modern dünya ile birleşme amacının bir parçasını oluşturmaktadır.

Tarih boyunca birbirleriyle savaşmış bir kıtada barışı arayan ortak aklın sonucu olarak doğan Avrupa Birliği'nin, Türkiye ile birlikte bir medeniyetler barışını sağlamada evrensel bir örnek teşkil edeceği açıktır. Avrupa Birliği,

hukukun üstünlüğü, insan hakları ve temel özgürlüklerin evrenselliği ve bölünmezliği, insan onuruna saygı, eşitlik ve dayanışma ilkeleri ile Birleşmiş Milletler Şartı'nda yer alan ilkelere ve uluslararası hukukun ilkelerine saygıya dayanır."; Lizbon Antlaşması, Madde 10 A.

²²³ Samuel Huntington tarafından ortaya atılan, Soğuk Savaş sonrası dönemde kültürel ve dini kimliklere dayalı çatışmaların yaşanacağını iddia eden teori. (İng: The Clash of Civilizations)

²²⁴ Erdoğan, "Danimarka Avrupa Hareketi Etkinliğinde 'Dinler ve Medeniyetler Arası Uyum: Türkiye'nin Rolü' Başlıklı Konuşması"

*ya Türkiye'nin üyeliği yolunda önemli bir adım atarak küresel bir vizyon ortaya koyacak ya da kendi sınırlılıkları içerisinde kalacaktır. Gelecekteki savaşların niteliğini ve nedenini oluşturacağı iddia edilen kültürel çatışma alanlarının merkezinde bulunan Türkiye, Müslüman ülkeler arasında Batı medeniyeti ile uyum sağlayabilecek tek model ülkedir.*²²⁵

*(AB sürecindeki reformlar) Türkiye'yi modern dünya ile bütünleştirmek için yapıldı.*²²⁶

Din ve medeniyet ekseninde “ortak öz” yorumunu yapan Erdoğan, dünyayı insanlığın ortak evi olarak tanımlamış ve görünürdeki farklılıklara rağmen insanlığın ortak ve kutsal bir özden beslendiğini belirtmiştir. Erdoğan'a göre bu birliğe rağmen ayrıştırılmak istenen Müslüman ve Hristiyan medeniyetleri diyalog ve işbirliği ile medeniyetler çatışması yönünde çalışanların karşısında durulmalıdır. Bunun bir yolu da çoğunluğu Müslüman olan Türkiye'nin Avrupa Birliği'ne girmesi yolundaki engellerin kaldırılmasıdır. Bu açıdan ılımlı ve birleştirici kimliği ile Türkiye'nin AB üyeliği küresel refah ve barışa büyük katkıda bulunacaktır.

*Dinler ve medeniyetler arası uyum konusunda benim temel saptamam şu olacaktır: Dünya insanlığın ortak evidir. Farklı inançlara sahip olsak da tarih boyunca benliğimizi doğruya ve iyiliğe yönlendiren kutsal bir ortak özden beslenmiş bulunuyoruz. İnsanlığın yarattığı ortak medeniyet, mozaik benzeri parçalardan oluşan bir büyük resim ortaya koymaktadır.*²²⁷

*Nüfusunun tamamına yakını Müslüman bir ülkeyi Avrupa ile bütünleştirerek bir soğuk savaş içine itilmek istenen İslam ve Hristiyan medeniyetleri arasındaki diyalog ve işbirliği zeminini güçlendirecektir.*²²⁸

²²⁵ Erdoğan, “Dünya Gazeteler Birliği'nin 57. Genel Kurul Konuşması”

²²⁶ Erdoğan, “Dünya Türk İşadamları V. Kurultayı Akşam Yemeği Konuşması”

²²⁷ Erdoğan, “Danimarka Avrupa Hareketi Etkinliğinde ‘Dinler ve Medeniyetler Arası Uyum: Türkiye'nin Rolü’ Başlıklı Konuşması”

²²⁸ Erdoğan, “Dünya Türk İşadamları V. Kurultayı Akşam Yemeği Konuşması”

*Daha önce de birçok kez söyledim. Bu (çoğunluğu Müslüman olan demokratik ve laik) kimliğiyle Türkiye'nin AB üyeliği küresel refah ve barışa büyük katkıda bulunacaktır.*²²⁹

*AB üyelik hedefimiz, ülkemizin küresel birleştirici ve katkı sağlayıcı rolü bakımından da önem taşıyan bir çabanın sembolü haline gelmiş bulunmaktadır. ...Türkiye'nin ılımlı ve birleştirici kimliği önemli bir değer olarak ortaya çıkmıştır. Bunun somut örneklerinden biri olan... Medeniyetler İttifakı girişimi... hayata geçirilmiştir.*²³⁰

*Türkiye'nin AB üyeliği aslında bir Avrupa ülkesinin AB ile ilişkilerinin seyrinin doğal bir sonucu olmakla birlikte, bir diğer taraftan İslam ve Hristiyanlığın barış içinde bir arada yaşayabileceğini gösteren bir örnek sunacaktır.*²³¹

Küresel refah ve barışa katkı yapma çerçevesinde Türkiye'nin büyük ve etkin bir güç olduğunu belirten Erdoğan, Türkiye'nin barışa verdiği önemden bahsederek aktif bir şekilde bu konuda çalışmalar yapıldığını aktarmıştır. Aynı şekilde Erdoğan, özellikle Medeniyetler İttifakı Girişimi ile bu rolde devam etmeye hazır bulunduğunu da ifade etmiştir.

*Türkiye, son olarak İspanya ile gündeme getirdiği ve BM çatısı altında destek bulan "Medeniyetler İttifakı" girişiminde görüldüğü üzere küresel barışa önemli katkılar yapan bir ülke konumundadır.*²³²

Bölgesel ve küresel barış ve istikrarın korunmasına aktif biçimde katkı yapma yönündeki çabalarımız kurucu üyesi olduğumuz BM Şartı'nda yer

²²⁹ Erdoğan, "Bloomberg Konuşması"

²³⁰ Erdoğan, "Danimarka Avrupa Hareketi Etkinliğinde 'Dinler ve Medeniyetler Arası Uyum: Türkiye'nin Rolü' Başlıklı Konuşması"

²³¹ A.g.e.

²³² Erdoğan, "Canterbury Üniversitesi Konuşması"

alan ideallerle de örtüşmektedir. Bu çerçevede Türkiye, 2009-2010 dönemi BMGK üyeliği için adaylığını açıklamıştır.²³³

Türkiye 21. yüzyıla küresel barış ve refaha katkı yapmaya hazır, kendine güvenen, çevresine istikrar yayan uluslararası bir aktör olarak girmiştir.²³⁴

Medeniyetler çatışması tezinin aksine medeniyetler uyumunu savunan Erdoğan, Avrupa Birliği'ni çatışma yönünde kararlar almaması hususunda uyarmayı da ihmal etmemektedir. Olası bir Türkiye'nin dışlanması senaryosunu Müslüman medeniyeti ile Hristiyan Batı medeniyetinin boşanmasına benzeten Erdoğan, AB yetkililerini bu tehlikeli karara gitmemeleri yönünde uyarmaktadır.

Küresel konjonktürde Türkiye'nin dışlanması Avrupa'yı ve genel anlamda Batıyı İslam dünyası ile bir boşanmanın eşiğine getirebilecek ölçüde tehlikeli bir seçim olabilir.²³⁵

b) AB'nin Türkiye'ye İhtiyacı

Erdoğan, küresel söyleminin ikinci kısmını AB'nin Türkiye'ye olan ihtiyacı üzerine kurgulamıştır. Bu çerçevede Türkiye'nin AB üyeliğinin Müslüman çoğunluklu diğer ülkeler için önemli bir örnek teşkil edeceğine değinen Erdoğan, bu üyeliğin sadece kültürel bir düzeyde kalmayacağını, ekonomik ve güvenlik meseleleri için de son derece önemli olduğunu vurgulamaktadır.

Türkiye'nin diğer birçok ülke için ilham kaynağı ve örnek bir ülke olacağını söyleyen Erdoğan'a göre Türk toplumu, tıpkı Batı gibi evrensel değerleri benimsemiş, çağdaş bir devlet yapısına sahip olarak Batı'nın neredeyse bütün örgütlerinde yer almıştır. Bu açıdan "Hepimizin kaderi birbirine bağlı" diyen Erdoğan, Türkiye'nin AB üyeliğini bütün yansımaları ile tarihte örneği bulunmayan bir proje, hatta Medeniyetler İttifakı'nı 21. yüzyılın küresel barış projesi olarak değerlendirmektedir.

²³³ A.g.e.

²³⁴ Erdoğan, "UBS Wealth Management Gala Yemeği Konuşması"

²³⁵ Erdoğan, "Danimarka Avrupa Hareketi Etkinliğinde 'Dinler ve Medeniyetler Arası Uyum: Türkiye'nin Rolü' Başlıklı Konuşması"

*Türkiye hem küresel merkezin bir parçası hem de sistem dışında kalanlara örnek teşkil edebilecek bir ülke olmuştur.*²³⁶

*Türkiye'nin Müslüman halkı, laik ve demokratik sistemiyle AB'ye üyeliğinin gerçekleşmesi, çoğunluğu Müslüman pek çok ülke için de güçlü bir ilham kaynağı olacaktır.*²³⁷

*Türk toplumu... evrensel değerleri benimsemiştir.*²³⁸

*Hepimizin kaderi birbirine bağlı.*²³⁹

*20. yüzyılın başında çağdaş bir devlet olarak dünya sahnesinde yerini alan Türkiye Cumhuriyeti, bir Avrupa devleti olarak 1952 yılında NATO'ya üye olmuş, Batı'nın hemen tüm kurumlarının içinde yer almış ve daha 1963 yılında bugünkü AB ile tam üyelik hedefiyle ortaklık anlaşması imzalamıştır.*²⁴⁰

*Türkiye'nin AB üyeliği şüphesiz bütün muhtemel yansımalarıyla tarihte emsali bulunmayan bir projedir. Birliğe katılmamız AB'nin stratejik ağırlığını ve erişimini artıracak, farklı kültürler ve medeniyetler arasında gerçek bir uyumun pekâlâ mümkün olabileceği en çarpıcı bir biçimde ortaya koyacak ve yüzyıllar sonra Avrupa'nın barış ve istikrar içinde tam manasıyla bütünleşmesini sağlayacak nitelikte bir paradigma değişikliği olacaktır.*²⁴¹

²³⁶ Erdoğan, "Wharton School Küresel Mezuniyet Forumu Konuşması"

²³⁷ Erdoğan, "Bloomberg Konuşması"

²³⁸ Erdoğan, "Dünya Ekonomik Forumu İstanbul Toplantısı Kapanış Konuşması"

²³⁹ Recep Tayyip Erdoğan, "56. IPI (International Peace Institute) Genel Kurul Toplantısı Kapanış Konuşması" Mayıs 15, 2007.

²⁴⁰ Erdoğan, "Stratejik ve Uluslararası Etütler Konseyi Konuşması"

²⁴¹ Erdoğan, "Dış İlişkiler Konseyi - 2010'a Doğru Türk Dış Politikası: Yönelimler ve Öncelikler"

*Medeniyetler İttifakı bana göre 21. yüzyılın küresel barış projesidir.*²⁴²

Avrupa Birliği'nin daha somut şekilde Türkiye'ye olan ihtiyacını dile getiren Erdoğan, özellikle güvenlik ve ekonomi temelli bir içerik kullanmıştır. Bu açıdan medeniyetler çatışmasını istemeyen bir AB'nin Türkiye ile mutlak bir işbirliğine gitmesi gerektiğini ifade eden Erdoğan, bu iradenin Türkiye'nin somut adımlarında görülebileceğini söylemektedir. Bu adımlardan en önemlisi elbette Türkiye'nin AB sürecinde gerçekleştirdiği yapısal reformlardır.

Avrupa Birliği'nin gelişmekte olan yeni dünya düzeninde kendisine daha özel bir konum arıyorsa bunun için Türkiye'ye ihtiyacı olacağını belirten Erdoğan, medeniyetler uyumu için AB'yi göreve davet etmektedir. Böylece Erdoğan, AB'nin Türkiye üyeliği ile küresel bir aktör olacağına inandığını da belirtmektedir.

*Bizler inanıyoruz ki, Türkiye'nin içinde yer aldığı Avrupa Birliği küresel bir aktör olacaktır.*²⁴³

*Gelişmekte olan yeni dünya düzeninde Avrupa şayet kendisine güvenli bir zemin arıyor ise bizim fîli katkımıza ihtiyacı olacaktır. AB'ye tam üye olarak hem Avrupa'nın hem de küresel dengelerin yeniden şekillenmesi sürecine katkıda bulunabiliriz. Bir model ülke olarak Avrupa değerlerinin daha da yayılmasına ve güçlenmesine destek olabiliriz. Sahip olduğumuz ve gurur duyduğumuz Müslüman kimliğimizle köklü siyasi birikim ve mirasımızla "medeniyetler çatışması" tezlerini çürütüp "medeniyetler uyumu" nun en sağlam örneğini AB ile birlikte inşa edebiliriz. Türkiye AB ile bütünleşmesini tamamladığında tüm dünya Doğu ve Batının, Hristiyanlık ile Müslümanlığın bir arada ahenk içinde varlığını sürdürebileceğini görecektir. Bugün bu hedefe her zamankinden daha çok yaklaşmış bulunmaktayız.*²⁴⁴

Ayrıca Türkiye'nin bulunduğu coğrafi konum itibarıyla enerji hatlarını birleştirdiği, bu sayede Türkiye'nin bir enerji santraline dönüştüğü bu özelliği ile Türkiye'nin AB için bir köprü konumunda olacağı Erdoğan'ın küresel söyleminin diğer bir parçasıdır.

²⁴² Erdoğan, "Dünya Ekonomik Forumu İstanbul Toplantısı Kapanış Konuşması"

²⁴³ Erdoğan, "Türk-İtalyan Forumu Konuşması"

²⁴⁴ Erdoğan, "Dünya Türk İşadamları V. Kurultayı Akşam Yemeği Konuşması"

Buna göre gelecekte daha çok enerjiye ihtiyacı olacak AB'nin, Rusya'nın alternatifi olarak Türkiye'yi kendi içine alması AB'nin küresel çıkarları için oldukça önemlidir.

*AB'nin enerji hatlarının kavşak noktasında yer alan Türkiye gibi bir üyeyle ne derece ilave ekonomik kazanımlara ve stratejik bir derinliğe kavuşacağını eminim sizler de değerlendirmeniz.*²⁴⁵

*AB üyesi bir Türkiye'nin tarihi, kültürel ve sosyal anlamda çok iyi tanıdığı bir enerji terminali haline geldiği bu bölgelere ilişkin birikiminin ve konumunun Birliğin global aktör olarak rolünün artmasına önemli bir katkı sağlayacağı gözden uzak tutulmamalıdır.*²⁴⁶

*AB üyesi bir Türkiye, hem Birliğin bir parçası olacak hem de AB'yi diğer coğrafyalarda daha etkin kılacak bir köprü vazifesi görecektir. Asya ile Avrupa'yı birbirine bağlayan İstanbul Boğazı'ndaki iki²⁴⁷ köprü gibi, AB'nin birleştirici özelliğini temsil edecektir.*²⁴⁸

Türkiye'nin AB için bir fırsat olduğunu her fırsatta dile getiren Erdoğan, bu fırsatı kaçırmaması için AB yetkililerine hatırlatmada bulunmaktadır. Erdoğan özellikle küresel ekonomi için Türkiye'nin genç işgücü ile eşsiz fırsatlar sunduğunu belirtmekte, Türkiye'nin yaşanan AB için bir fırsat olduğunu, küresel barış ve refah için bu fırsatın değerlendirilmesi gerektiğini söylemektedir.

Bunlarla birlikte Türkiye'nin önüne siyasi gerekçelerle çıkartılan bazı engellerin diğer ülkeler için sorun edilmediğini, çifte standart uygulamalarının AB'ye zarar vereceğini, Türk halkını rencide edebilecek tavırlardan AB yetkililerinin kaçınması gerektiğini sıkça dile getiren Erdoğan, bu tarz uygulamalarla Türkiye'nin AB üyelik sürecinin olumsuz yönde etkilenmesinin Türkiye için olacağı gibi AB için de menfi sonuçlarının olacağını açıklıkla dillendirmektedir.

²⁴⁵ Erdoğan, "Bloomberg Konuşması"

²⁴⁶ Erdoğan, "Canterbury Üniversitesi Konuşması"

²⁴⁷ O dönemde henüz Yavuz Sultan Selim köprüsü yapılmamıştı. Köprü, 26 Ağustos 2016 tarihinde açılarak İstanbul'un 3. boğaz köprüsü olmuştur.

²⁴⁸ Erdoğan, "Wharton School Küresel Mezuniyet Forumu Konuşması"

*Türkiye, dinamik ekonomisi, büyük iç pazarı, rekabete açık endüstrisi ve kalifiye iş gücüyle küresel sermayeye eşsiz fırsatlar sunmaktadır. Dikkat ederseniz yabancı sermaye demiyorum, çağın gereklerine daha uygun olan küresel sermaye kavramını kullanıyorum.*²⁴⁹

*Nüfus yaşlanması, sosyal entegrasyon sorunları ve küresel bir rol arayışı içindeki Avrupa Birliği, bu risk ve tehditleri aşmak için Türkiye ile önemli bir fırsat yakalamıştır.*²⁵⁰

*Türkiye'nin üyeliği AB için bir fırsattır.*²⁵¹

*Türkiye'nin AB üyeliğinin, Medeniyetler İttifakı'nın gerçekleşebileceğini göstermesi bakımından da ne kadar önemli olduğuna burada bir kere daha dikkatinizi çekmek istiyorum. Türkiye'nin AB üyeliği, küresel barış ve refah ideallerimizin mümkün olduğunu ortaya koyan, karşılıklı önyargılarımızın aşılabileceğini ispatlayan eşsiz bir örnek oluşturacaktır.*²⁵²

Türkiye'nin AB üyeliğinin AB için de bir fırsat olduğunu söyleyen Erdoğan, bölgesel ve küresel barış için AB üyesi bir Türkiye'nin diğer bölge ülkelerine örnek teşkil edeceğini söylemektedir. Bu ve benzer diğer önemler ışığında Türkiye'yi AB üyelik sürecinden dışlamak AB'nin kendi çıkarları için de uygun düşmeyecektir. AB yetkililerini özellikle Türk halkını rencide edebilecek söz ve davranışlardan kaçınmaya davet eden Erdoğan, böylesi davranışların Türkiye-AB ilişkilerine zarar vereceğini, bu durumun AB tarafınca da istenmeyeceğini ifade etmektedir.

(...) Şunu da belirtmek isterim ki, Türk tarafının AB üyeliği yolundaki bu iradesi ve samimi çabalarının Avrupalı dostlarımız tarafından da iyi anlaşılması ve süreci bazı dış etkenlerin zorlamasıyla tehlikeye sokabilecek veya Türk halkını rencide edebilecek hareket ve açıklamalardan kaçınılması da büyük önem taşımaktadır. Bu vesileyle Türkiye'nin AB üyeliğini her iki

²⁴⁹ A.g.e.

²⁵⁰ Erdoğan, "Dünya Ekonomik Forumu İstanbul Toplantısı Kapanış Konuşması"

²⁵¹ Erdoğan, "Canterbury Üniversitesi Konuşması"

²⁵² Erdoğan, "Dünya Ekonomik Forumu İstanbul Toplantısı Kapanış Konuşması"

*taraf için de dış politikadan ekonomiye kadar getireceği kazançların bilincinde olan sizleri de bu konuda göreve davet ediyor... Gerçekten de Türkiye sahip olduğu çok yönlü unsurlarıyla bölgesinde bir istikrar kaynağı ve güvenlik üreticisi olup, AB dahil bu yönde çaba gösteren herkesin en sağlam müttefiki ve ortağı konumundadır.*²⁵³

*Sürecin herhangi bir nedenle kesintiye uğramasının, Türkiye açısından olduğu kadar Avrupa Birliği'nin küresel beklentileri açısından da menfi yansımaları olabilecektir.*²⁵⁴

AB karar vericileri tarafından alınan haksız kararların Türk kamuoyu üzerindeki olumsuz etkisine değinen Erdoğan, kasten yapılan veya böyle algılanacak davranış ve kararların Türk halkını üzeceğini belirtmiş, özellikle esas kriterlerle ilgisi olmayan siyasi konuların gündeme getirilmemesi gerektiğini ifade etmiştir. Erdoğan ayrıca bu konularda AB tarafının, özellikle ikircikli davranmak, çifte standart, dürüst olmamak gibi davranışlardan kaçınması gerektiğini belirtmektedir.

*AB karar vericileri, bazı yanlış ve haksız kararların, kamuoyumuz üzerinde meydana getireceği tesiri de dikkate almalıdır diye düşünüyorum.*²⁵⁵

*(...) Bazı engelleme girişimleri halkımızı üzmektedir. Katılım kriterleriyle ilgisi olmayan siyasi konular Türkiye'nin önüne getirilmemelidir.*²⁵⁶

*Çifte standart gütmek, dürüst olmamak, küçük hesaplarla hareket etmek AB'nin büyük vizyonuna terstir. Böyle bir tutum sadece AB'yi ve küresel ölçekte oynayacağı rolü küçültür.*²⁵⁷

Bölüm sonunda genel bir değerlendirme ile Erdoğan'ın Millî Görüş çizgisinden uzaklaştığı ve uluslararası sistemle daha uyumlu bir anlayışla hareket ettiği

²⁵³ Erdoğan, "Avrupa Birliği Yolunda Türkiye Başlıklı Economist Konferansı Konuşması"

²⁵⁴ Erdoğan, "10. Avrupa Kredi Konferansı Konuşması"

²⁵⁵ Erdoğan, "Dünya Ekonomik Forumu İstanbul Toplantısı Kapanış Konuşması"

²⁵⁶ A.g.e.

²⁵⁷ Recep Tayyip Erdoğan, "Türk-İtalyan Medya ve Ekonomi Forumu Gala Yemeği Konuşması" Aralık 14, 2007.

söylenbilir. Erdoğan'ın ilk yıllarında, ABD ile uzlaşmış, AB ile üyelik süreci güç kazanmış, Kıbrıs meselesine yoğun bir şekilde çözüm aranmış, bir yandan İran ile diğer yandan İsrail ile yakın ilişkiler tesis edilmiştir. Tüm bunlar Erdoğan'ın dönüşümünü açık bir şekilde gösteren ibareler olarak görülmektedir.

Üçüncü bölümün bu kısmına kadar yöntemin ilk iki basamağı olan söylemi kendi içerisinde açıklama ve yorumlama aşamaları uygulandı. Bu kısımlarda Erdoğan'ın motivasyonel, yapısal, ekonomik, kültürel ve AB Norm ve Değerleri söylemleri açıklandı ve yorumlandı. Son kısımda ise söylem genel olarak bir bütün içerisinde değerlendirilecek ve sosyal olanla, yani uluslararası düzenle, çok büyük oranda Batı ile ilişkisi analiz edilecektir. Daha somut bir ifade ile bu kısımda, üçüncü bölümde elde edilen bulgular ile AB'deki hâkim söylem arasında bir ilişkinin var olup olmadığına bakılacaktır. Varsa bu ilişkinin ortak ve ayrışan yönleri ortaya konacaktır. Yani sosyal olanın, Erdoğan'ın söylemi ile ilişkisi incelenecektir.

Öncelikle AB Norm ve Değerleri incelediğinde bazı kavramların sıklıkla vurgulandığı görülmektedir. Bunları demokrasi, insan hakları, cinsiyet eşitliği, eğitimde fırsat eşitliği, hukukun üstünlüğü, basın özgürlüğü, ifade özgürlüğü ve dahası şeklinde sıralamak mümkündür.

Erdoğan'ın söylemi incelendiğinde ise bu söylem ile belli oranda bir uyuma ve bir miktar da ayrışma tespit edilmektedir. Bu çerçevede çalışmanın ikinci bölümünde tespit edildiği üzere Erdoğan'ın Millî Görüş çizgisindeki söylemi ile Millî Görüş sonrası söylemi farklılaşmıştır. Erdoğan'ın bu değişiminde uluslararası düzen ile bir uyum sağlama çabası görülmektedir.

Daha somut bir şekilde ifade edecek olursak, Erdoğan, uluslararası arenada kabul görmek ve tutunmak, ayrıca küresel sermayeyi Türkiye'ye çekebilmek üzere yeni bir söylem geliştirmiştir. Bu söylemin yapı taşları özellikle Türkiye'de AB üyelik süreci kapsamında gerçekleştirilen yapısal reformlar; ki bu reformlar sessiz devrim olarak adlandırılmaktadır, kamunun ekonomik düzendeki rolünün azaltılması ile küresel sermaye için Türkiye'de oluşan yatırım fırsatları; insan hakları, hukukun üstünlüğü gibi evrensel değerlere olan inanç; medeniyetler çatışmasına karşı medeniyetler uyumu ile küresel barış ve refah şeklinde özetlenebilir.

Sosyal olanla Erdoğan'ın söyleminin ilişkisi incelendiğinde büyük oranda bir eşleşme tespit edilmektedir. Erdoğan'ın Millî Görüş dönemindeki söylemi ile uluslararası

alandaki kabul görme ve tutunma imkânı görmediğinden küresel düzen ile bir uyuma gittiği, bu minvalde söylemini büyük oranda değiştirdiği değerlendirilebilir. Bununla birlikte özellikle AB üyelik süreci ve medeniyetler uyumu konusunda Erdoğan'ın Müslüman kimliği ile Türk halkından gururla ve sıkça bahsettiği görülmektedir. Bu nedenle Erdoğan'ın 2003-2007 yılları arasında uluslararası hâkim söylem ile tam olarak değil ama büyük oranda ortak bir söylem geliştirdiği görülmektedir.

Şekil 3.1: Erdoğan'ın Söyleminin Boyutları

Boyut 3	Boyut 2	Boyut 1
Küresel Bağlam	Söylemsel Bağlam	Metin
Serbest Piyasa Ekonomisi	Siyasi ve Ekonomik İstikrar Talebi	Motivasyon Söylemi: Türkiye'nin Bekleyişi, Halk Desteği, Umut/Beklenti, Öncelik ve Kararlılık
Küreselleşme	Küresel Düzenin Bir Ortağı Olan Türkiye	Yapısal Söylem: Sivil/Sessiz Devrim, Yapısal Reformlar ve Mevzuatın Eşitlenmesi
İletişim Ağlarının Güçlenmesi	Türkiye'de Sivil-Asker İlişkileri	Ekonomik Söylem: Enerji, Özelleştirme ve Diğer Ekonomik Düzenlemeler
Radikal ve İlmli Görüşler Arasında Müslümanlar ve Terörizm	Müreffeh Bir Türkiye Talebi	Kültürel Söylem: Avrupalılık ve Ortak Değerler
Tek Kutuplu Dünya Düzeni	Merkez-Çevre İlişkileri	AB Norm ve Değerleri Söylemi: Medeniyetler Çatışması, Coğrafya ve AB'nin Türkiye'ye İhtiyacı

Kaynak: Şekil Fairclough'ın diyalektik-ilişkisel yaklaşımı bağlamında geliştirdiği söylemin boyutları analizinden hareketle yazar tarafından oluşturulmuştur.

Genel bir değerlendirme ile diyalektik-ilişkisel yaklaşım bağlamında yukarıdaki tabloda da görüldüğü üzere Erdoğan'ın söylemi ve AB Norm ve Değerleri incelendiğinde, içeride var olan istikrar talebi, müreffeh bir Türkiye talebi, sivil-asker ilişkileri bağlamındaki gerginlikler, çevreden gelen Erdoğan ve temsil ettiği kitlenin

merkez ile mücadelesinin Erdoğan'ı dış destek aramaya ittiği söylenebilir. Bu talepler ve şartlar altında uluslararası söylem ile Erdoğan'ın söyleminin benzeşmesi oldukça anlam kazanmaktadır. Erdoğan AB ile uyum sağlayarak iç baskı karşısında bir denge bulma yolunu tercih etmiştir.

SONUÇ

Bu çalışma Türkiye-AB ilişkilerinin önemli bir dönemecini anlamaya yönelik olarak dönemin en etkin ismi olan AK Parti lideri Recep Tayyip Erdoğan'ın Avrupa Birliği söylemini incelemiştir.

Çalışmanın yöntemi olan eleştirel söylem analizi, söylemin sosyal yapısı üzerine odaklanır, dili yalnızca gramer kurallarından ibaret olmaktan öte sosyal bir fenomen olarak kabul eder. Dolayısıyla kelimeler, sözlük anlamlarının ötesinde, cümle içerisindeki kullanımlarına, yani bağlamlarına göre anlamlandırılmalıdır. Söyleyenin ne kastettiğine odaklanan bu bakış açısı ile bağlam önem kazanır. Bağlam, söylemin şartları olarak tanımlanabilir. Bu sözcükler hangi şartlarda kullanılmıştır, sorusu bağlamı anlamak için cevaplanır.

Eleştirel söylem analizi çalışmalarındaki en etkin üç isimden biri olan Fairclough'a göre dil sosyal yapıya etki eder ve ondan etkilenir. Dolayısıyla söylem, aynı zamanda bir davranıştır. İnsanlar söyledikleri sözler ile bir davranış sergiler, bir tavır alırlar. Fairclough tarafından geliştirilen bu yaklaşım Diyalektik-İlişkisel Yaklaşım olarak anılır. Bu yaklaşım, söylemi üç açıdan inceler. Önce metni açıklar, sonra metni yorumlar, son olarak sosyal alanla metnin ilişkisini açıklar. Böylece söylemi içeriden ve dışarıdan analiz etmiş olur. Sonuçta sosyal olanla söylem arasında nasıl bir bağ olduğu ortaya çıkar.

Birinci bölümde bu şekilde oluşturulan kuramsal ve kavramsal çerçeve ışığında ikinci ve üçüncü bölümlerde analiz yapılmış, çalışma kapsamında öncelikle ikinci bölümde Türkiye'nin Avrupa Birliği ile ilişkileri AK Parti öncesi ve sonrası olmak üzere iki kısımda incelenmiş, ardından üçüncü bölümde Erdoğan'ın siyasi hayatı değerlendirilerek AK Parti dönemi Türkiye-AB ilişkileri bağlamında Erdoğan'ın AB söylemi analiz edilmiştir.

Siyasi açıdan genelde ve özelde AB'ye bakış açısı anlamında Erdoğan, AK Parti dönemine kadar Millî Görüş çizgisine uygun bir söylem geliştirmiştir. Bu söylem, büyük oranda dini içerikten hareketle oluşturulmuş, içerde sistem ile bir mücadeleye girişmiş, dışarıda da AB karşıtlığı özelinde küresel düzenle mücadele içerisinde olan bir hal almıştır.

Daha somut bir ifade ile çalışmanın üçüncü bölümünde Erdoğan'ın konuşmaları analiz edilmiştir. Öncelikle 2003-2007 yılları arasında uluslararası platformlarda Erdoğan tarafından gerçekleştirilen 152 konuşma incelenmiş, AB içerikli olanlar ayırt edilerek başlıca tekrar eden söylemler ortaya konmuştur. Tekrar eden söylemleri analiz etmek, Erdoğan'ın yerleştirmek istediği söylemi anlamak açısından önemli görülmüştür. Bu söylemler daha sonra motivasyon, yapısal, ekonomik, kültürel ve küresel söylem başlıklarıyla beş farklı kategoride analiz edilmiştir.

AK Parti lideri Recep Tayyip Erdoğan'ın başbakan olduğu ilk dört yıllık süreçte AB hususunda nasıl bir söylem geliştirdiği çalışmada ortaya konmuştur. Buna göre Erdoğan'ın söylemi beş ana başlıkta toplandı ve aşağıdaki gibi alt başlıklara ayrılmıştır. Erdoğan'ın, başbakanlık döneminin ilk dört yılında;

1. Motivasyon söylemi çatısı altında; Türkiye'nin yıllar süren bekleyişini, Türk halkının AB üyelik sürecine olan desteğini, Türkiye'nin umut ve beklentisini, AB üyelik sürecinin Türkiye için bir öncelik meselesi olduğunu ve Türkiye'nin bu süreçte son derece kararlı olduğunu,
2. Yapısal söylem çatısı altında; Türkiye'nin sivil/sessiz devrimini, Türkiye'de gerçekleştirilen yapısal reformları ve AB ile Türk mevzuatının eşitlenmesi sürecini,
3. Ekonomik söylem çatısı altında; küresel sermayenin Türkiye'ye yatırım yapması için gerekçeleri, Türkiye'de gerçekleştirilen özelleştirme çalışmalarını ve yatırımcı çekebilmek için gerçekleştirilen ekonomik düzenlemeleri,
4. Kültürel söylem çatısı altında; Türkiye'nin Avrupalı bir ülke olduğunu ve Avrupa ile ortak değerlere sahip olduğunu ve bu durumun getirilerini,
5. AB Norm ve Değerleri söylemi çatısı altında; medeniyetler çatışmasına karşın medeniyetler uyumu için çalışılması gerektiğini, bu durumun AB'nin geleceği için hayati öneme sahip olduğunu, küresel refah ve barış için Türkiye'nin somut çalışmalar yaptığını, kendisine küresel ölçekte bir rol biçen AB'nin Türkiye'ye olan ihtiyacını

düzenli olarak vurguladığı tespit edilmiştir. Bu vurgulardan hareketle Erdoğan'ın yerleşik AB söylemi ile uyum sağlamaya çalıştığı, AB sermayesini ve küresel sermayeyi Türkiye'ye çekecek bir güven ortamı kurmaya çalıştığı, bunun için AK Parti döneminde gerçekleştirilen reformları detaylı bir şekilde anlattığı görülmüştür.

Avrupa Birliğini oluşturan temel bazı değerler kurucu antlaşmalarda yer almıştır. Bu söylemin temel yapı taşları insan hakları, hukuk devleti, demokrasi, ifade özgürlüğü, özgür medya, serbest piyasa ekonomisi olarak sıralanabilir. Tanzimat'tan itibaren açık bir şekilde Batılılaşma mücadelesi veren Türk tecrübesi bugün de halen bu amacını korumaktadır. Buna uygun bir şekilde AK Parti ve Erdoğan da Batıda (AB'de) geçerli olan değerlere vurgu yapmış, Türkiye'yi AB nezdinde kabul görmüş bir ülke haline getirmek istemiştir. Türkiye-AB ilişkileri açısından önemli bir aktör olarak Erdoğan, geliştirdiği söylem ile Türkiye'nin AK Parti öncesinde içinde bulunduğu sorunlara çözüm üretebilmek için dış politikada AB ile uyumlu olma politikası izlemiştir. Bu açıdan çalışmanın hipotezleri doğrulanmıştır.

Literatürde AK Parti ve Erdoğan üzerine yapılan çalışmalar oldukça sınırlı sayıdadır. Bununla birlikte söylem analizi de özellikle siyaset bilimi ve uluslararası ilişkiler disiplinlerinde son derece az bir kullanıma sahiptir. Söylem analizi çalışmaları daha çok medya incelemelerine odaklanan iletişim fakültelerinde kullanılmaktadır. Ayrıca edebiyat fakültelerinde ve dil bilimi alanında da kullanılan söylem analizi sosyoloji, psikoloji, siyaset bilimi gibi alanlarda halen zayıf bir kullanım oranına sahiptir.

Literatürde, Erdoğan'ı AB söylemi üzerinden inceleyen çalışmalara rastlanmamıştır. İki binli yıllarda Türkiye'yi tek başına yöneten bir partinin liderinin AB söylemini anlamak, aynı zamanda o partinin AB politikasına dair büyük bir ışık tutacaktır. Bu konuda ve bu yöntemle daha önce bir çalışmanın yapılmamış olması çalışmanın önemini artıran bir husustur.

Çalışma her şeyden önce bir yüksek lisans tezi olması itibariyle belli sınırlılıklara sahiptir. Yüksek lisans tezleri için belirlenen bir yıllık süre zarfı araştırmanın sınırlarını çizen en büyük etken olarak sayılabilir. Çalışma konusu açısından ise bir devletin belli bir döneme ait dış politikası bile tek bir araştırma ile ortaya konması mümkün olmayacak kadar kapsamlı, çok yönlü, çok aşamalı ve belki de yüzlerce araştırmayı gerektirecek boyuttadır. Bu nedenle bu çalışmada Türkiye-AB ilişkileri bağlamında söylem analizi yöntemi ile bir araştırma yürütölmüştür. Ayrıca çalışma, analiz ettiği konuşma metinleri ile de sınırlılıklara sahiptir. Nitekim çalışma Erdoğan'ın 2003-2007 yılları arasında ve uluslararası platformlarda yaptığı konuşmaları veri olarak almıştır. Oysa çok daha kapsamlı bir çerçevede konunun araştırılmaya ihtiyacı vardır. Diğer zaman dilimleri ve platformlar da incelendiğinde ortaya çıkan sonuçlar bu çalışma ile birleştirildiğinde daha gerçekçi bir bakış açısı

sunacaktır. Bu çerçevede çalışma diğer çalışmalarla birleştirildiğinde çok daha güçlü bir Türkiye-AB ilişkileri analizi ortaya konacaktır. Bu çalışmaların güçlenebilmesi için birkaç öneri sunmak şu şekilde mümkündür:

1. Türkiye-AB ilişkilerine etki eden diğer aktörlerin de benzer çalışmalarla incelenmesi,
2. AK Parti öncesi dönemin incelenmesi ve ortaya konacak verilerin AK Parti dönemi ile kıyaslanması,
3. Erdoğan'ın diğer dönemlerinin incelenerek çalışmanın tamamlayıcısı niteliğinde çalışmalar yapılması,

Türkiye-AB ilişkilerinin daha iyi anlaşılması için faydalı olacaktır.

Özetle, Türkiye-AB ilişkilerini daha iyi anlamak üzere yapılan bu çalışmada Türkiye'nin son 18 yıllık yöneteni konumundaki AK Parti'nin lideri Erdoğan incelenmiştir. Erdoğan'ın ve AK Parti'nin hükümette olduğu ilk 4 yılı referans alan çalışma, dönemin en yoğun teması olan Türkiye-AB ilişkilerine odaklanmıştır. Bu süreçte Erdoğan'ın geliştirdiği söylem, süreklilik içeren konular açısından değerlendirilerek söylemin ana temaları ortaya konmuştur. Bu temalar motivasyon, yapısal reformlar, ekonomi, kültür ve AB Norm ve Değerleri olarak tespit edilmiştir. Erdoğan'ın bu temalar altında temelde Avrupa Birliği'yle ama genelde Batı merkezli küresel aktörlerle siyasi, ekonomik ve kültürel açıdan uyumlu mesajlar verdiği görülmüştür.

KAYNAKÇA

- “AB’ye Endeksli Kıbrıs Politikası”. <https://www.hurriyet.com.tr/gundem/abye-endeksli-kibris-politikasi-189141> [12 Mart 2020].
- Ahmad, Feroz. *The Making of Modern Turkey*. New York: Routledge, 1993.
- Akşin, Sina. “Demokrat Parti Dönemi”. içinde *Dünyanın ve Türkiye’nin Yakın Dönemi*. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayını, 1998.
- Aktar, Cengiz. *Avrupa Yol Ayrımında Türkiye*. İstanbul: İletişim Yayınları, 2003.
- Alpan, Başak. “Bir İmkan Olarak Avrupalılık Kimliği: Türkiye-AB İlişkileri Tartışmalarının Neresinde?” *Marmara Avrupa Araştırmaları Dergisi* C. 23, S. 2 (2015): 5–26.
- Altunışık, Meliha Benli ve Özlem Tür. *Turkey: Challenges of Continuity and Change*. London ve New York: Routledge, 2005.
- “Ankara’da AB Kutlaması”, <https://www.amerikaninsesi.com/a/a-17-2005-01-07-voa7-87985957/840401.html> [12 Mart 2020].
- Arat, Yeşim. *Political Islam in Turkey and Women’s Organisations*. İstanbul: TESEV, 1999.
- Aydal, Doğan. *Türkiye ve Avrupa Birliği*. Ankara, 1998.
- Aydın-Düzgıt, Senem. “Avrupa Birliği - Türkiye İlişkilerine Postyapısalcı Yaklaşım: Almanya Örneğinde Dış Politika ve Söylem Analizi”. *Uluslararası İlişkiler* C. 8, S. 29 (2011): 49–70.
- . “Critical Discourse Analysis in Analysing European Union Foreign Policy: Prospects and Challenges”. *SAGE* C. 49, S. 3 (2014): 354–67.
- Aykaç, Mustafa, ve Zeki Parlak. *Tüm Yönleriyle Türkiye-AB İlişkileri*. İstanbul: Elif Kitabevi, 2002.
- Baç, Meltem Müftüler. “Turkey’s Political Reforms and the Impact of the European Union”. *South European Society and Politics* C. 10, S. 1 (2005): 17–31.
- Balcı, Ali. “Diskors ve Pratik Olarak Dış Politika”. *Uluslararası İlişkiler* C.15, S. 4 (2007): 67–86.

- Baltacı, Cemal vd. “Türkiye-Avrupa Birliği İlişkilerinin Türk Anayasal Demokrasisi Üzerine Etkisi”. *CÜ İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi* C. 13, S. 2 (2012).
- Bilge-Criss, Nur. “Türkiye-NATO İttifakının Tarihsel Boyutu”. *Uluslararası İlişkiler* C. 9, S. 34 (2012): 1–28.
- Bilici, Nurettin. “AB’de Ekonomik Bütünleşme ve Türkiye’nin Entegrasyonu”. *Ankara Avrupa Çalışmaları Dergisi* C. 5, S. 2 (2006): 39–45.
- Bölme, Selin M. “Soğuk Savaş’ta NATO-ABD-Türkiye Üçgeninde Askeri Üsler: Süreklilik ve Değişim”. *Uluslararası İlişkiler* C. 9, S. 34 (2012): 51–71.
- Çakır, Abdülhamit. *Söylem Analizi*. Konya: Palme Yayıncılık, 2014.
- Çakır, Ruşen. “Fazilet Kongresi: Demokrasi Virüsü FP’ye de Sızdı”. <https://www.birikimdergisi.com/dergiler/birikim/1/sayi-134-135-haziran-temmuz-2000/2327/fazilet-kongresi-demokrasi-virusu-fp-ye-de-sizdi/3956> [12 Mart 2020].
- Çakır, Ruşen ve Fehmi Çalmuk. *Recep Tayyip Erdoğan: Bir Dönüşüm Öyküsü*. İstanbul: Metis Yayınları, 2001.
- Çalış, Şaban. *Türkiye-Avrupa Birliği İlişkileri: Kimlik Arayışı, Politik Aktörler ve Değişim*. Ankara: Nobel Yayın Dağıtım, 2006.
- Çayhan, E. ve Ateşoğlu N. G. *Avrupa’da Yeni Güvenlik Arayışları: NATO, AB, Türkiye*. İstanbul: Afa Yayınları, 1996.
- Ceylan, Mehmet. “Bir İletişim Biçimi Olarak Siyasal İletişim: Recep Tayyip Erdoğan’ın Ulusa Sesleniş ve Millete Hizmet Yolunda Konuşmalarının İncelenmesi”. Erciyes Üniversitesi, 2014.
- Chomsky, Noam. *Dil ve Zihin*. Ankara: Ayraç Yayınevi, 2001.
- Delanty, Gerard. *Avrupa’nın İcadı*. Ankara: Adres Yayınları, 2004.
- Demirtaş, Barış. “Jön Türkler Bağlamında Osmanlı’da Batılılaşma Hareketleri”. *Ü Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi* C. 8, S. 13 (2007): 389–208.
- Denk, Erdem. *Türkiye-AB İlişkileri*. Ankara: Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, 2016.
- Dijk, Teun A. Van. “Discourse Analysis as a New Cross-Discipline”. içinde *Handbook of Discourse Analysis*, 1:1. London: Academic Press, 1985.

- . “Discourse Analysis in Society”. içinde *Handbook of Discourse Analysis*, 4:1. London: Academic Press, 1985.
- . *Discourse as Structure and Process*. Sage, 1977.
- . “Political Discourse and Ideology”. içinde *Anàlisi Del Discurs Politic*, 15–34. Barcelona: Universitat Pompeu Fabra, 2002.
- . “Söylem ve İdeoloji: Çok Alanlı Bir Yaklaşım”. içinde *Söylem ve İdeoloji*, editör Barış Çoban, 1. bs, 13–112. İstanbul: Su yayımları, 2003.
- . “What is Political Discourse Analysis?” içinde *Political Linguistics*, editör In Jan Blommaert ve Chris Bulcaen, 11–52. Amsterdam: Benjamins, 1997.
- Doyuran, Levent. “Medyatik Bir Çalışma Alanı Olarak Eleştirel Söylem Çözümlemesi (Televizyon Dizileri Örneğinde)”. *Erciyes İletişim Dergisi C. 5*, S. 4 (2018): 301–23.
- Durna, Tezcan ve Çağla Kubilay. “Söylem Kuramları ve Eleştirel Söylem Çözümlenmeleri”. içinde *Medyadan Söylemler*, editör Tezcan Durna, 1. bs, 47–81. İstanbul: Libra Kitapçılık ve Yayıncılık, 2010.
- Elbirlik, Tolga. “Söylem Kuramı ve XVI. Yüzyıl Siyasetnamelerinde Söylem Analizi”. Celal Bayar Üniversitesi, 2015.
- Elpeze Ergeç, Nüket. *Medya ve Söylem*. 1. bs. Ankara: Pegem Akademi, 2010.
- “Erdoğan: Millet İsterse Laiklik Tabii ki Gidecek”.
<https://www.hurriyet.com.tr/gundem/erdogan-millet-isterse-laiklik-tabii-ki-gidecek-38260315> [12 Mart 2020].
- Erdoğan, Hilal. “Kıbrıs Meselesinin Türkiye-AB İlişkilerine Etkileri”. *Akademik Hassasiyetler C. 3*, S. 5 (2016): 135–61.
- Erdoğan, Recep Tayyip. “10. Avrupa Kredi Konferansı Konuşması”. 01 Mart 2006.
- . “56. IPI (International Peace Institute) Genel Kurul Toplantısı Kapanış Konuşması”. 15 Mayıs 2007.
- . “Avrupa Birliği Yolunda Türkiye Başlıklı Economist Konferansı Konuşması”. 26 Nisan 2005.
- . “Avrupa ve Hareketlilik Bilinci Toplantısı Konuşması”. 28 Aralık 2005.

- . “Bloomberg Konuşması”. 27 Temmuz 2005.
- . “Canterbury Üniversitesi Konuşması”. 06 Aralık 2005.
- . “Danimarka Avrupa Hareketi Etkinliğinde ‘Dinler ve Medeniyetler Arası Uyum: Türkiye’nin Rolü’ Başlıklı Konuşması”. 15 Kasım 2005.
- . “Dış İlişkiler Konseyi - 2010’a Doğru Türk Dış Politikası: Yönelimler ve Öncelikler”. 27 Eylül 2007.
- . “Dünya Ekonomik Forumu İstanbul Toplantısı Kapanış Konuşması”. 24 Kasım 2006.
- . “Dünya Gazeteler Birliği’nin 57. Genel Kurul Konuşması”. 31 Mayıs 2004.
- . “Dünya Türk İşadamları V. Kurultayı Akşam Yemeği Konuşması”. 30 Eylül 2004.
- . “News Xchange 2006 Konferansı Konuşması”. 02 Kasım 2006.
- . “Oxford Union Konuşması”. 22 Ekim 2007.
- . “Stratejik ve Uluslararası Etütler Konseyi Konuşması”. 05 Kasım 2007.
- . “Türk-Alman Ekonomi Kongresi Konuşması”. 05 Mayıs 2005.
- . “Türk-İtalyan Forumu Konuşması”. 14 Aralık 2007.
- . “Türk-İtalyan Medya ve Ekonomi Forumu Gala Yemeği Konuşması”. 14 Aralık 2007.
- . “Türkiye-İtalya İş Forumu Konuşması”. 08 Kasım 2007.
- . “TÜSİAD Dış Politika Ödülü Töreni Konuşması”. 19 Ocak 2007.
- . “UBS Wealth Management Gala Yemeği Konuşması”. 28 Nisan 2006.
- . “Wharton School Küresel Mezuniyet Forumu Konuşması”. 08 Haziran 2006.
- Fairclough, Norman. *Analysing Discourse: Textual Analysis for Social Research*. 1. bs. London: Routledge, 2003.
- . *Critical discourse analysis: The critical study of language*. London ve New York: Longman, 1995.
- . *Discourse and Social Change*. 5. bs. Cambridge: Polity Press, 1998.
- Fairclough, Norman ve Isabela Fairclough. *Political Discourse Analysis: A method*

for advanced students. New York: Routledge, 2002.

Fairclough, Norman ve Ruth Wodak. “Critical Discourse Analysis”. içinde *Discourse Studies: A Multidisciplinary Introduction*, editör Teun A. Van Dijk. London: Sage, 1997.

Feridunoğlu, İsmail Cem. “Hürriyet Gazetesi’nce 1964 Johnson Mektubu Süreci’nde Kullanılan Dilin Milliyetçi Söylem Bağlamında Söylem Analizi Yöntemiyle İncelenmesi”. *Karadeniz Sosyal Bilimler Dergisi* C. 9, S. 2 (20 Aralık 2017): 371–94.

Fırat, Melek. “AKP Hükümetinin Kıbrıs Politikası”. içinde *AKP Kitabı: Bir Dönüşümün Bilançosu*, editör İlhan Uzgel ve Bülent Duru, 439–62. Ankara: Phonex Yayınevi, 2009.

Foucault, M. *Hapishanenin Doğuşu*. İstanbul: İmge Yayınları, 2001.

GDP (current US\$) - European Union.

https://data.worldbank.org/indicator/NY.GDP.MKTP.CD?end=2018&locations=EU-1W&name_desc=false&start=2018&view=chart [29 Şubat 2020].

Gökay, Bülent. *Türkiye Avrupa’nın Neresinde?* İstanbul: Ayraç Yayınevi, 1997.

Gramsci, A. *Hapishane Defterleri: Tarih, Politika, Felsefe ve Kültür Sorunları Üzerine Seçme Metinler*. Ankara: Aşina Kitap, 2009.

Güney, Pelin Öge ve Oktay Salih Akbay. “Avrupa Birliği’nin Sanayi Politikası ve Türk Sanayisine Etkileri”. *ZKÜ Sosyal Bilimler Dergisi* C. 4, S. 7 (2008).

Güngör, Süleyman. “Türk Siyasetinde Dil Kullanımı: Siyasal Parti Liderlerinin TBMM Grup Konuşmalarında Siyasal Söylem Analizi”. *Yasama Dergisi*, S. 26 (2015): 65–88.

Günuğur, Haluk. *Avrupa Birliği*. Ankara: Avrupa Ekonomik Danışma Merkezi Yayını, 2007.

Güran, N. *Uluslararası Ekonomik Birleşme ve Avrupa Birliği*. İzmir: Anadolu Matbaası, 2002.

Kantar, Gökmen. “Türk Siyasetinde Politik Dil Kullanımı: 2011 Genel Seçimleri Miting Konuşmalarının Söylem Dilinin İçerik Analizi”. *Van YYÜ İİBF Dergisi* C. 4, S. 1 (2017): 174–207.

- Kaplan, Sefa. *Recep Tayyip Erdoğan*. İstanbul: Doğan Kitap, 2007.
- Kar, Muhsin. *Avrupa Bütünleşmesi ve Türkiye*. Bursa: Ekin Basım Yayın Dağıtım, 2010.
- Kenzhekanova, Kuralay. “Linguistic Features of Political Discourse”. *Mediterranean Journal of Sociial Sicences* C. 6, S. 6 (2015): 192–99.
- Keskin, Hakan. *Avrupa Birliği El Kitabı*. Ankara: Seçkin Yayıncılık, 2014.
- Laclau, E. ve C. Mouffe. *Hegemonya ve Sosyalist Strateji: Radikal Demokratik Bir Politikaya Doğru*. İstanbul: İletişim Yayınları, 2012.
- Mango, Andrew. *Türkiye ve Türkler: 1938’den Günümüze*. İstanbul: Remzi Kitabevi, 2005.
- “Milli Görüş’le Gurur Duyuyorum”. <https://www.milliyet.com.tr/siyaset/milli-gorusle-gurur-duyuyorum-5178071> [12 Mart 2020].
- Öniş, Ziya. “Domestic Politics, Internationl Norms and Challenges to the State: Turkey-EU Relations in the pos-Helsinki Era”. *Turkish Studies* C. 4, S. 1 (2003): 9–34.
- . “The Political Economy of Turkey’s Justice and Development Party”. içinde *The Emergence of a New Turkey: Democracy and the AK Parti*, editör Hakan Yavuz. Salt Lake City: The University of Utah Press, 2006.
- “Orta Yolcuyum”. <https://www.hurriyet.com.tr/gundem/orta-yolcuyum-39028087> [12 Mart 2020].
- Özer, M. Akif. “Avrupa Birliği’ne Tam Üyeliğin Eşiğinde Türkiye”. *Yönetim ve Ekonomi* C. 16, S. 1 (2009): 89–105.
- Sami, Talip. “Âşık Veysel Şatıroğlu, Neşet Ertaş ve Âşık Mahzuni Şerif Eserleriyle Foucault’cu Söylem Analizi Üzerine Bir Çalışma: Yaşam Doyumu ve Ölüm Arzusu Analizi”. *Uluslararası Beşeri Bilimler ve Eğitim Dergisi* C. 4, S. 7 (07 Mayıs 2018): 116–40.
- Satıcı, Hale. “Bir Kitle İletişim Aracı Olarak Televizyonu Sinemada Temsili”. *İNİF E - Dergi* C. 2, S. 2 (30 Kasım 2017): 132–49.
- Seyidoğlu, Halil. *Uluslararası İktisat: Teori, Politika ve Uygulama*. İstanbul: Güzem Yayıncılık, 2007.

- Sezer, Tayfun. “Söylem Analizi: PKK”. Polis Akademisi, 2011.
- “Söylem”. içinde *Meydan Larousse*. Gelişim Yayınları, 1986.
- Sözen, Edibe. *Söylem*. Ankara: Birleşik Yayınları, 2004.
- Süar, Arda. “Süleyman Demirel ve Recep Tayyip Erdoğan’ın Seçim Öncesi Büyük Kongre Konuşmalarının Karşılaştırmalı Söylem Analizi”. Kocaeli Üniversitesi, 2011.
- Tanyıldızı, Nural ve Taha Yasin Ateş. “Siyasi Parti Genel Başkanlarının 15 Temmuz Darbe Girişimi Sonrası Twitter Mesajlarına Yönelik İçerik ve Söylem Çözümlemesi”. *ASSAM Uluslararası Hakemli Dergi* C. 10 (2018): 46–63.
- Taş Gürsoy, İlkay. “Avrupa Birliği’nde Sürdürülebilirlik ve Turizm: Söylemsel Kurumsalçı Yaklaşım”. *Adam Akademi* C. 7, S. 1 (2017): 69–105.
- Taylan, Hasan Hüseyin. “Sosyal Bilimlerde Kullanılan İçerik Analizi ve Söylem Analizinin Karşılaştırılması”. *Bingöl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* C. 1, S. 2 (2011): 63–76.
- Tecer, Meral. *Avrupa Birliği ve Türkiye: Sorular ve Yanıtlar*. Ankara: Türkiye Ortadoğu Amme İdaresi Enstitüsü, 2007.
- Ülger, İrfan Kaya. *Avrupa Birliği’nin ABC’si*. Ankara: Sinemis Yayınları, 2007.
- Uzgel, İlhan. “Dış Politikada AKP: Stratejik Konumdan Stratejik Modele”. içinde *AKP Kitabı: Bir Dönüşümün Bilançosu*, editör İlhan Uzgel ve Bülent Duru. Ankara: Phonex Yayınevi, 2009.
- “Vize Almam”. <https://www.hurriyet.com.tr/gundem/vize-almam-38261090> [12 Mart 2020].
- Wodak, Ruth. “Aspects of Critical Discourse Analysis”. *Zeitschrift für Angewandte Linguistik*. C. 36, 2002.
- . “Critical Discourse Analysis at the End of the 20th Century”. *Research on Language and Social Interaction* C. 32 (1999): 185–93.
- Wood, Brittany. “Foreign Policy Analysis and Leadership Style: An Analysis of Prime Minister Erdoğan’s Foreign Policy Towards the Middle East (2010-2013)”. Dokuz Eylül Üniversitesi, 2014.
- Yeşilada, Birol. *EU-Turkey Relations in the 21st Century*. New York: Routledge,

2013.

Yetim, Mustafa ve Ramazan Erdağ. “Uluslararası İlişkilerde Eleştirel Söylem Analizi: Revizyonist Söylemin Gelişimi”. *İstanbul Gelişim Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* C. 5, S. 1 (2018): 79–100.

Yetkin, Barış. “Bir Siyasal İletişim Tarzı Olarak Popülizm: Turgut Özal’ın İcraatın İçinden ve Recep Tayyip Erdoğan’ın Ulusa Sesleniş Konuşmaları Karşılaştırmalı İncelemesi”. Akdeniz Üniversitesi, 2010.

ÖZGEÇMİŞ

Muhammed Enes Arslan

İletişim Bilgileri

menes.arslan@gmail.com

A. EĞİTİM

Yüksek Lisans

2020 - İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi, Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Bilim Dalı, İstanbul.

Lisans

2013 - Adnan Menderes Üniversitesi, Uluslararası İlişkiler Bölümü, Aydın.

B. MESLEKİ DENEYİM

2014-2017 - Fakülte Sekreterliği, İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi (İZÜ)

2018-Devam - Özel Kalem, Ortadoğu Araştırmaları Merkezi (ORSAM)